

ОСВІТНЬО-НАУКОВИЙ ПРОСТІР

1 (1 – 2021)

EDUCATIONAL SCIENTIFIC SPACE

Науковий журнал
Scientific Journal

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

ОСВІТНЬО-НАУКОВИЙ ПРОСТІР

науковий журнал

Випуск 1 (1 – 2021)

Київ
Видавництво Ліра-К
2021

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ 24701-14641 Р від 16.02.2021 року

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(протокол № 9 від 25 березня 2021 р.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор

Олена Матвієнко, доктор педагогічних наук, професор,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Україна)

Заступник головного редактора

Микола Пригодій, доктор педагогічних наук, професор,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Україна)

Відповідальний редактор

Раїса Шулигіна, кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Україна);

Члени редакційної колегії:

Олена Матвієнко, доктор педагогічних наук, професор, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Україна); **Валентина Бобрицька**, доктор педагогічних наук, професор, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Україна); **Ліпчеї Імре**, доктор філософії (Угорщина); **Олександр Митник**, доктор педагогічних наук, професор, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Україна); **Ганна Цветкова**, доктор педагогічних наук, професор, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Україна); **Еліна Панасенко**, доктор педагогічних наук, професор, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет» (Україна); **Микола Пригодій**, доктор педагогічних наук, професор, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Україна); **Еріка Югас**, доктор філософії (Угорщина); **Дмитро Кільдеров**, доктор педагогічних наук, доцент Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Україна); **Тарас Олефіренко**, кандидат педагогічних наук, професор, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Україна); **Валентина Білик**, кандидат педагогічних наук, доцент, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Україна); **Олена Бескорса**, кандидат педагогічних наук, доцент, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»; **Кінга Лапот-Дзієрва**, доктор габілітований, професор мистецтва Краківського педагогічного університету імені Комісії народної освіти в Кракові (Польща); **Жанна Білик**, кандидат педагогічних наук, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Україна); **Раїса Шулигіна**, кандидат педагогічних наук, доцент, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Україна).

Освітньо-науковий простір : науковий журнал. Вип. 1 (1 – 2021) / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова [гол. ред. д-р пед. наук, проф. Матвієнко О. В.]. Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. 140 с.

У журналі публікуються статті, які висвітлюють актуальні проблеми сучасної освіти і науки; визначають загальний вектор розвитку, тенденцій і пріоритетів педагогічної освіти; презентують результати оригінальних та експериментальних досліджень і широкий спектр розробок методологічного, дискусійного та аналітичного характеру; матеріали з питань управління, організації і викладання в закладах освіти та інші матеріали, присвячені питанням навчання, виховання та професійної самореалізації особистості у столітті глобальних викликів.

Видання адресоване науковцям, педагогам, докторантам, аспірантам, магістрантам, студентам, практичним працівникам та усім, хто цікавиться станом розвитку освіти і науки.

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
NATIONAL PEDAGOGICAL DRAGOMANOV UNIVERSITY

EDUCATIONAL SCIENTIFIC SPACE

Scientific Journal

Issue 1 (1 – 2021)

Kyiv
Publishing Lira-K
2021

*Certificate of printed mass media's state registration:
Series KB 24701-14641 P from February 16th, 2021*

*Recommended for publication
by the Academic Council of National Pedagogical Dragomanov University
(protocol №9 from March 25, 2021)*

EDITORIAL BOARD

Chief Editor

Olena Matvienko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine)

Deputy Editor

Mykola Pryhodii, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine);

Editor-in-Chief

Raisa Shulyhina, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine)

Members of the editorial board:

Olena Matvienko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine); **Valentyna Bobrytska**, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine); **Lipcei Imre**, Doctor of Philosophy (Hungary); **Oleksandr Mytnyk**, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine); **Anna Tsvetkova**, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine); **Ellina Panasenko**, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Donbass State Pedagogical University (Ukraine); **Mykola Pryhodii**, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine); **Erika Jugas**, Doctor of Philosophy (Hungary); **Dmytro Kilderov**, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine); **Taras Olefirenko**, Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine); **Valentyna Bilyk**, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine); **Olena Beskorsa**, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Donbass State Pedagogical University; **Kinga Lapot-Dzierwa**, Habilitated Doctor, Professor of Arts, Krakow Pedagogical University on behalf of the Commission on Public Education in Krakow (Poland); **Zhanna Bilyk**, Candidate of Pedagogical Sciences, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine); **Raisa Shulyhina**, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine).

Educational scientific space : scientific journal. Issue 1 (1 – 2021) / National Pedagogical Dragomanov University [Ch. Ed. Dr. Ped. Sciences, Prof. Matvienko O.V.]. Kyiv : Publishing Lira-K, 2021. 140 p.

The journal publishes articles that cover current issues of modern education and science; determine the general vector of development, tendencies and priorities of pedagogical education; present the results of original and experimental research and a wide range of methodological, debatable and analytical developments; materials on management, organization and teaching in educational institutions and other materials on issues of education, upbringing and professional self-realization of the individual in the century of global challenges.

The publication is addressed to scientists, teachers, doctoral students, graduate students, undergraduates, students, practitioners and anyone interested in the state of development of education and science.

ЗМІСТ

Барахтян М. М.	Особливості формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя нефілологічних спеціальностей у процесі фахової підготовки	7
Васютіна Т. М.	Підготовка майбутніх учителів до формування в учнів початкової школи основ громадянської компетентності засобом медіа	15
Козак Т. В.	Розвиток творчого потенціалу майбутнього вихователя в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу	25
Марусинець М. М., Кіраль А. Й., Лапченко І. О.	Детермінанти правомірної поведінки особистості підлітка у науковій літературі	31
Митник О. Я.	Засоби здійснення моніторингу якості освіти вчителем початкової школи	42
Печка Л. Є.	Зміст дослідження формування ціннісного ставлення до здоров'я дітей 6-7 року життя	50
Рашковська І. В.	Складові життєвого успіху студентської молоді	57
Руденко І. В. Труш В. М.	Технологія констатуючого педагогічного дослідження з методикою виховання художніх цінностей молодших школярів	67
Силадій І. М.	Демократичні зміни в системі вищої освіти	74
Смірнова О. О.	Методичні основи проектної діяльності у закладі позашкільної мистецької освіти	82
Сова О. С.	Сучасні технології формування конструктивних умінь майбутніх учителів-художників на пленері	90
Цветкова Г. Г., Кузьменко І. А.	Критичне мислення: сутність, структура та зміст поняття	99
Цветкова Г. Г. Мельничук Е. О.	Критичне мислення дітей старшого дошкільного віку: історія, сутність, засоби розвитку	111
Шеремет І. В. Василенко К. С.	Використання платформи MOODLE у підготовці студентів спеціальності «014 середня освіта (здоров'я людини)»	120
Відомості про авторів		127
Правила оформлення та подання рукопису до наукового видання		132

CONTENT

Mykola Barakhtyan	Teachers of communicative competence formation of the non-philological specialties future teacher in the professional training process	7
Tatiana Vasiutina	Preparation of future teachers for the formation of basics of civic competence in primary school students by media	15
Tatiana Kozak	Development of the creative potential of the future educator in the educational process of the higher educational institution	25
Mariana Marusynets, Agneta Kiral, Inna Lapchenko	Determinants of lawy behavior of adolescent personality in scientific literature	31
Alexander Mitnik	Ways of education quality monitoring by the primary school teacher	42
Larysa Piechka	Contents of the study of formation of value attitude towards health of children 6-7 years of life	50
Ilona Rashkovskaya	Components of student youth' life success	57
Iraida Rudenko Volodymyr Truch	Technology of statement pedagogical research with methods of education of art values of junior schoolchildren	67
Ivan Siladii	Democratic changes in the education system	74
Oksana Smirnova	Methodical fundamentals of project activity in the institution of extracurricular art education	82
Olga Sova	Modern technologies of formation of constructive skills of future fine art teachers on plein air	90
Hanna Tsvietkova Iryna Kuzmenko	Critical thinking: essence, structure and concept meaning	99
Hanna Tsvietkova Yelyzaveta Melnychuk	Critical thinking of children of senior preschool age: history, essence, means of development	111
Inessa Sheremet Kateryna Vasylenko	Using the moodle platform in the training of students of the specialty «014 secondary education (human health)»	120
Autors		127
Rules of registration and submission of the manuscript to the scientific publication		132

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.01
UDC 378.091.3:373.5.011.3-051

FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE FEATURES OF THE FUTURE TEACHER OF NON-PHILOLOGICAL SPECIALTIES IN THE PROFESSIONAL TRAINING PROCESS

Mykola Barakhtyan

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of Fine Arts,
National Pedagogical
Dragomanov University,
Pyrohova str., 9, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-0599-5858>
e-mail: mykola.barakhtyan@gmail.com

Abstract. *The article considers the problem of modernization of national education, in particular its leading directions through the prism of training of future teachers, in particular non-philological specialties and their readiness to carry out professional activity at a high level. The views of scientists on determining effective forms of work with students in the process of their preparation for future pedagogical activities, the importance and necessity of forming communicative competence as an important factor in pedagogical skills are analyzed. Based on a thorough analysis of psychological and pedagogical and special literature, as well as practical experience, the main conceptual approaches to improving the level of speech culture and the formation of communicative competence of future teachers while studying in higher education. The importance of constant updating of the content training of future teachers in higher education is emphasized: development of curricula for training specialists of the appropriate level of competence; creation of standard and working programs according to modern requirements; development of a package of educational and methodical support for the implementation of training courses; methods, techniques and means of practical activities that would help expand the erudition of students, deepen professional knowledge, the ability to independently extract information from various sources to ensure the development of specialized skills. The content and main tasks of certain humanities disciplines (optional) and their influence on the formation of communicative competence of future teachers of non-philological specialties with observance of certain requirements are revealed: independent creative work of students. The author's experience in combining the content and technologies of teaching, which are implemented through a system of creative practical tasks of different types and levels of complexity for the development of creative thinking, erudition and spirituality of the future teacher, which is important and necessary in professional teaching today.*

Key words: *professional pedagogical activity, pedagogical skill, culture of speech, communicative competence.*

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.01
УДК 378.091.3:373.5.011.3-051

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Барахтян М. М.
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри образотворчого
мистецтва,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-0599-5858>
e-mail: mykola.barahtyan@gmail.com

Анотація. У статті розглянуто проблему модернізації національної освіти, зокрема її провідних напрямів через призму підготовки майбутніх педагогів, зокрема нефілологічних спеціальностей та їх готовності до здійснення професійної діяльності на високому рівні. Проаналізовано погляди науковців щодо визначення ефективних форм роботи зі студентами у процесі їх підготовки до майбутньої педагогічної діяльності, значимості й необхідності формування в них комунікативної компетентності як важливого чинника педагогічної майстерності. На основі ґрунтовного аналізу психолого-педагогічної і спеціальної літератури, а також практичного досвіду, визначено основні концептуальні підходи щодо підвищення рівня мовленнєвої культури й формування комунікативної компетентності майбутніх учителів під час навчання в закладі вищої освіти. Підкреслено важливість постійного оновлення змістової підготовки майбутніх вчителів у вищій школі: розробці навчальних планів підготовки фахівців відповідного рівня компетентності; створення типових і робочих програм відповідно до сучасних вимог; розробки пакету навчально-методичного забезпечення реалізації навчальних курсів; методів, прийомів і засобів практичної діяльності, які б сприяли розширенню ерудиції студентів, поглибленню фахових знань, спроможності самостійно добувати інформацію з різних джерел задля забезпечення розвитку спеціалізованих умінь. Розкрито зміст і основні завдання окремих гуманітарних навчальних дисциплін (за вибором) та їх вплив на формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя нефілологічних спеціальностей з дотриманням певних вимог: модернізації методичного забезпечення навчання, врахування відповідних психолого-педагогічних умов, реалізації міждисциплінарних зв'язків, посилення уваги до самостійної творчої роботи студентів. Представлено досвід автора щодо поєднання змісту і технологій навчання, які реалізуються через систему творчих практичних завдань різного типу і рівня складності з розвитку творчого мислення, ерудиції і формування духовності майбутнього вчителя, що є важливим і необхідним у професійній педагогічній діяльності в умовах сьогодення.

Ключові слова: професійна педагогічна діяльність, педагогічна майстерність, культура мовлення, комунікативна компетентність.

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. Окреслення провідних напрямів модернізації національної системи освіти в Україні, проблеми підготовки майбутніх педагогів, зокрема формування їхньої комунікативної компетентності, особливої актуальності набувають в науковому полі сучасних досліджень. Ефективність вирішення проблем підготовки майбутніх фахівців і готовності їх до професійної діяльності значною мірою залежить від змістовної підготовки у вищій школі. У контексті вирішення цих важливих проблем особливого значення набуває виконання певних завдань: розробка навчальних планів підготовки фахівців відповідного рівня компетентності; створення типових і робочих програм відповідно до сучасних вимог; розробки пакету навчально-методичного забезпечення реалізації навчальних курсів для формування творчої особистості майбутнього вчителя.

Професійна підготовка майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей, зокрема формування їхньої мовленнєвої компетентності широко висвітлюється у зарубіжних і вітчизняних наукових дослідженнях.

Розкриття сутності ключових компетентностей відображено в працях Л. Горобець, І. Зимньої, В. Краєвського, О. Корніяки, А. Хуторського та ін.

Грунтовний аналіз спеціальних джерел засвідчує, що нові стратегії професійної підготовки майбутнього вчителя і розкриття сутності професійних компетентностей досліджували філософи (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремінь, М. Романенко та ін.), лінгвісти (К. Городенська, С. Єрмоленко, Л. Мацько, М. Плющ, М. Степаненко, С. Шевчук та ін.), педагоги (Н. Бібік, Н. Волкова, О. Павленко, О. Семенов та ін.), лінгводидакти (З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, О. Копусь, М. Пентилюк та інші.).

Проблемами культури мовлення і спілкування займалися провідні вчені Б. Ананьєв, А. Виготський, Р. Жинкін, І. Зимня, А. Леонтьєв, Д. Ельконін та інші.

Проте спеціальних досліджень потребує питання комунікативної компетентності вчителя з його мовною та лінгвістичною компетентністю в технологічному аспекті їх формування.

Мета і завдання дослідження полягає в обґрунтуванні ролі мовленнєвої культури як особливо важливого чинника формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки.

Методи, які використовувались у розробці проблеми: метод термінологічного аналізу, який дозволив визначити категоріальний статус основних понять у контексті розуміння дефініцій та їх використання у міжпредметних зв'язках; абстрагування та узагальнення – для систематизації матеріалів статті, формулювання висновків та окреслення напрямів для подальшого розробки проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, вчитель завжди виступає комунікативним лідером. Комунікативна компетентність учителя допомагає йому привертати увагу своїм мовленням, передбачає встановлення взаємостосунків з учнями, колегами, розв'язання професійних завдань, сприяє організувати діалог і вести його у відповідності з нормами мовного етикету.

Слід зазначити, що термін «комунікативна компетенція» вперше було започатковано Деллом Хаймсом ще в 60-70 роках ХХ сторіччя на підґрунті лінгвістичної парадигми, соціолінгвістики, психолінгвістики та соціальної психології. У 80-х роках дослідники М. Канале та М. Суєн виділили в ній чотири головні компоненти: граматичну (здатність застосовувати лексичні елементи і граматичні правила), со-

ціолінгвістичну (здатність вибудовувати відповідь відповідно до різних соціальних обставин), стратегічну (правильне використання комунікативних стратегій) та дискурсивну (здатність пов'язувати речення відповідно до правил дискурсу).

Сучасними науковцями лінгводидактами комунікативна компетенція в широкому розумінні трактується як комплекс застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних ситуаціях. Це не тільки володіння граматикою (знанням мови), а й розумінням ситуацій та умов, за яких відбувається мовленнєвий акт, передбачення можливих наслідків конкретного способу впливу на особистість і досягнення окреслених цілей.

Комунікативна компетенція розглядається нами як здатність і реальна готовність до спілкування адекватного цілям, сферам і ситуаціям, готовність до мовленнєвої взаємодії і взаємопорозуміння.

У попередніх матеріалах нами неодноразово зазначалося, що комунікативна компетентність учителя трактується як здатність ефективно використовувати професійні знання при вирішенні педагогічних задач у процесі комунікації на підставі володіння мовною, мовленнєвою і риторичною компетенціями.

Підвищення рівня культури мовлення і формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя нефілологічних спеціальностей є однією з актуальних проблем вищої педагогічної школи. Ця проблема набуває особливо важливого значення, оскільки процес комунікації, уміння добре володіти словом є важливою складовою професійної компетентності спеціаліста, а також показником його загальної культури, освіченості, високої моральності й професійної педагогічної майстерності.

На думку багатьох дослідників, ефективність процесу формування культури мовлення як важливого чинника комунікативної компетентності майбутнього вчителя в процесі професійної підготовки забезпечується цілісною системою засобів та умов. Система підготовки передбачає наявності у студентів мотивації, врахування міждисциплінарних зв'язків, органічної єдності різних форм навчання, взаємозв'язок лекційних, семінарських і практичних занять, організації диференційованої самостійної роботи студентів і творчої особистості викладача [2; 3; 4].

Практика доводить, що формування комунікативної компетентності з урахуванням посиленої уваги на розвиток мовленнєвої культури фахівця у вищій школі – діалектичний процес, у якому тісно взаємопов'язані зміст і організація освітнього процесу, методи і засоби навчання, оптимізація самостійної роботи студентів, творчий потенціал і високий професіоналізм викладача.

На нашу думку, основна мета організації освітньо-виховного процесу у вищій школі – навчити студентів самостійно працювати – мобілізувати себе на оволодіння новою інформацією з різних джерел, здійснювати процес самоосвіти, самовиховання і привчати до самодисципліни [6].

Ми схилиємося до думки П. Я. Гальперіна, що самостійна робота – це рушійна сила навчального процесу, найбільш ефективний прийом навчання і є важливим показником активності [1], а також І. А. Шайдур, яка зазначає, що під самостійною роботою слід розуміти спеціально організовану діяльність студентів з урахуванням їх індивідуальних особливостей, спрямовану на самостійне виконання навчальних завдань різних рівнів складності як в аудиторних заняттях, так і в позааудиторний час [5].

Ретельне вивчення проблеми дає підстави свідчити про те, що ще недостатньо висвітленими залишаються питання ефективності методів і розробки цілісної системи підвищення культури мовлення в процесі навчання і виховання майбутнього вчителя нефілологічних спеціальностей, а також універсальній значимості мовленнєвих умінь у структурі комунікативної компетентності як важливої складової педагогічної майстерності. Адже в професійній діяльності вчителя ставиться основна мета – здатність викликати в учнів цікавість до заняття, встановлювати педагогічно доцільні стосунки з учнями, їхніми батьками, колегами, адміністрацією, а також здатність впливати на об'єкт комунікації, підпорядковувати процес спілкування його меті, управляти ним та досягати бажаного результату комунікації.

Професійна підготовка майбутнього вчителя вимагає від вищої школи розробки нових підходів і технологій, які б сприяли розширенню ерудиції студентів, поглибленню фахових знань, спроможності самостійно добувати інформацію з різних джерел і забезпеченню розвитку спеціалізованих умінь.

Виходячи з цього, створення інформаційно-методичного забезпечення, організація самостійної роботи студентів, мобілізація їх до виконання завдань і контроль оцінювання результатів є головним завданням вищої школи. Адже вища школа як соціальний інститут покликана надати студентам міцні наукові знання, напрацювати навички та вміння застосовувати їх на практиці та у подальшій педагогічній діяльності. Для вчителя будь-якого фаху є важливими такі комунікативні вміння, як: вивчати тематичний матеріал з різних джерел, аналізувати теоретичні положення в науці й практиці, планувати і застосовувати ефективні методи викладу інформативного матеріалу, використовувати різні форми (різновиди) усних виступів, прогнозувати співпрацю з учнівською аудиторією тощо.

Тривалий досвід роботи у виші засвідчує, що проблемам мовної культури і спілкування приділяється недостатня увага як зі сторони викладачів, так і студентів нефілологічних спеціальностей. Під час проведення занять основа уваги викладачів зосереджується на не мовленні, а переважно на змісті, обсязі й міцності знань студентів та їх оцінюванні. На жаль, слабкою ланкою процесу навчання у виші залишається недосконалість міжособистісного спілкування, що в кінцевому результаті виявляється у шаблонності публічного мовлення студентської молоді, відсутності навичок опрацьовувати основну й додаткову літературу, аналізувати опрацьований матеріал з різних джерел, добирати і використовувати яскраві приклади, аргументи і факти, критично мислити, логічно вибудовувати власну позицію у вирішенні важливих питань тощо. Недостатня також і комунікативна культура, складовими якої є такі компоненти, як культура мови, мовлення, спілкування та поведінка.

Аналіз досліджуваної проблеми доводить, що ефективність процесу формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки забезпечується цілісною системою засобів та умов. Система підготовки передбачає наявності у студентів мотивації, врахування міждисциплінарних зв'язків, органічної єдності різних форм навчання, взаємозв'язок лекційних, семінарських і практичних занять, організації диференційованої самостійної роботи студентів і творчої особистості викладача [2; 3; 4].

Тривалий час на нефілологічних спеціальностях запроваджено вивчення таких інтегративних курсів за вибором, а саме: «Основи культури і техніки мовлення», «Культура мовлення та виразне читання», «Техніка мовлення», «Риторика» («Осно-

ви красномовства»), а також обов'язковим є вивчення нормативного курсів «Сучасна українська мова», «Українська мова (за професійним спрямуванням)» за кредитно-модульною системою навчання. Слід зауважити, що зазначені вище навчальні дисципліни сприяють у вирішенні проблем цілісного підходу до формування мовної і комунікативної компетенції й підвищення рівня культури мовлення майбутнього вчителя, коли в центрі уваги знаходяться не тільки теоретичні знання, а й виконавські вміння, індивідуальна позиція і складні інтегровані якості майбутнього вчителя.

Теоретичний матеріал студенти засвоюють на лекційних заняттях, а також шляхом самостійного опрацювання основної і додаткової літератури з метою вироблення професійних умінь і навичок.

Згідно з навчальним планом на самостійну роботу студентів відводиться близько 60 % часу на вивчення дисципліни. Тому самостійна робота студентів під час вивчення теоретичного матеріалу й виконання творчих практичних завдань інтегрованих курсів з метою оволодіння основами мовленнєвої культури й комунікативної компетентності є невід'ємною складовою навчального процесу.

У процесі вивчення навчальних дисциплін «Основи культури і техніки мовлення», «Культура мовлення і виразне читання» важливим є засвоєння студентами сутності комунікативних якостей мовлення, основних норм мовлення, функціональних стилів мови, техніки мовлення, мистецтва художнього слова та їх значення в професійній педагогічній діяльності.

Основним завданням на семінарських і практичних заняттях має бути посиленна робота над точністю, логічністю, правильністю, чистотою і виразністю, багатством і різноманітністю мовлення у єдності із стильовими особливостями мовлення. З цією метою студентам пропонується самостійно виконувати різного типу творчі завдання: охарактеризувати основні комунікативні ознаки і норми культури мовлення; навести приклади типових помилок (орфоепічних, орфографічних, лексичних, граматичних і стилістичних), які часто порушуються мовцями; стилі мови і мовлення; здійснення перекладу текстів професійного спрямування з російської на українську мову; виправлення помічених помилок у мовленні під час бесід, слухання радіо – і телевізійних передач; обґрунтування форм мовного етикету залежно від комунікативних ситуацій; робота із словниками і тлумачення значення іншомовних слів; розробка системи вправ з техніки мовлення і виконання артикуляційної гімнастики; виконання чистомовок; розробка партитури текстів художньої літератури (різних жанрів) та їх виразне читання; підготовка публічних виступів за обраною тематикою та ін.

На цьому етапі нами було запропоновано творчі завдання таких двох варіантів: завдання, що забезпечують усвідомлення теоретичних знань, їх закріплення і поглиблення, а також завдання, які передбачають розвиток монологічного (й діалогічного) мовлення, удосконалення культури мовлення майбутнього вчителя як мовної особистості.

Провідна роль у формуванні визначених нами знань, умінь і навичок відводилася різним видам діяльності (індивідуальним, колективним) і самостійній роботі студентів. Практичні форми навчання передбачали з'ясування міцності засвоєння студентами необхідного теоретичного матеріалу, створення ефективних умов формування умінь і навичок грамотного, позбавленого недоліків (діалектів та суржиків) професійного спілкування в усній і писемній формах шляхом використання різних

видів роботи: творчих звітів, ділових ігор, презентацій, виголошення промов (виступів на запропоновану тему тощо) з метою підвищення рівня мовленнєвої та загальної культури майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей.

У процесі вивчення «Риторики» з метою формування комунікативної компетентності, засвоєння фундаментальних знань, розвитку творчого мислення, широкої ерудиції і духовності майбутнього вчителя є важливим і вкрай необхідним поєднання змісту і технологій, які реалізуються через систему завдань різного типу і рівня складності з урахуванням особливої організації освітньо-виховного процесу в виші.

З цією метою основна система творчих завдань на семінарських і практичних заняттях передбачає реалізацію набутих знань і вмінь шляхом організації самостійної і творчої роботи студентів. Нею передбачається: засвоєння теоретичних знань і вимог, які випливають із сутності основних законів риторики; уміння самостійно опрацьовувати інформацію з різних джерел, інтерпретувати й висловлювати особисте ставлення до обговорюваних проблем; структурувати виступи відповідно до жанрових різновидів публічних виступів з урахуванням специфіки аудиторії слухачів; ефективно використовувати прийоми активізації уваги слухачів під час виступу, а також упорядковувати словесний матеріал з дотриманням норм літературної мови (і стильових особливостей виступу); підвищувати й удосконалювати рівень культури мовлення, спілкування та поведінки; здійснювати самоаналіз і самоконтроль під час виступу.

На всіх етапах навчального процесу з метою формування комунікативних умінь майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей основна увага зосереджується на розвиток таких важливих особистісних якостей, а саме:

- досконало володіти технікою мовлення, культурою усного писемного мовлення, знати й оперувати різними функціональними стилями мови, здійснювати критичний аналіз виступу; виявляти власну позицію до висвітленої проблеми;
- на підготовчому етапі до виступів – визначати тему, мету і назву виступу, добирати і опрацьовувати відповідний інформативний матеріал, усвідомлювати й записувати прочитане, виявляти власну позицію до висвітленої проблеми;
- на етапі виголошення промови – вибирати тип виступу (з конспектом, без конспекту, імпровізація); встановлювати й утримувати зоровий контакт з аудиторією; вибирати спосіб викладу інформативного матеріалу; застосовувати ефективні прийоми активізації уваги слухачів; здійснювати самоконтроль і самоаналіз після виступу тощо.

Практика доводить, що систематичне оцінювання і перевірка виконання студентами творчих завдань великою мірою сприяє удосконаленню важливих умінь і навичок: добирати літературу з обраної теми; реферувати прочитане, складати конспект, план висловлювання; правильно володіти голосом, доречно використовувати невербальні засоби – жести, міміку; користуватися розмаїттям виражальних мовних засобів; об'єктивно оцінювати виступи; аргументовано доводити свою думку, переконувати, викликати бажання висловитися, брати участь у дискусіях, диспутах; моделювати ситуації спілкування й дотримуватися етичних норм поведінки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, змістовна й правильна організація освітнього процесу з використанням цілісної системи творчих

завдань, створення відповідних ефективних умов і врахування індивідуальних підходів у навчанні значною мірою сприяють підвищенню культури мовлення, засвоєнню знань і формуванню комунікативної компетентності майбутніх вчителів нефілологічних спеціальностей, а також готовності керуватися набутими знаннями й уміннями у подальшій професійній діяльності.

Перспективним напрямом подальших наукових пошуків варто спрямувати на розробку практико орієнтованої програми для самостійної роботи студентів нефілологічних спеціальностей щодо формування комунікативної компетентності у процесі фахової підготовки в умовах закладу вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гальперин П. Я. Введение в психологию. П. Я. Гальперин. Москва : Издательство МГУ, 1976. 150 с.
2. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Київ : К.І.С., 2004. С. 47-52.
3. Борбич Н. Компетентність як педагогічне явище. *Педагогіка і психологія професійної освіти : науково-методичний журнал*. 2011. № 3. С. 91-97.
4. Компетенции в образовании : опыт проектирования: сб. науч. тр. / под ред. А. В. Хуторского. Москва : ИНЭК, 2007. 327 с.
5. Шайдур І. А. Організація самостійної роботи студентів педагогічних університетів на основі індивідуально орієнтованого підходу : автореф. дис.. канд.. пед. наук : 13.00.04. Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 2003. 22 с.
6. Шуст І. В. Самостійна робота студентів у системі навчально-виховного процесу. Вузівська кафедра : Нариси організаційно-педагогічної діяльності. Тернопіль, 1990.

REFERENCES:

1. Galperin, P. Ya. (1976). *Vedenie v psihologiyu*. [Introduction to Psychology] / P. Ya. Galperin. Moskva : Izdatelstvo MGU, 150 [in Russian].
2. Bibik, N. M. (2004). *Kompetentnisnyi pidkhid: refleksyvnyi analiz zastosuvannia*. [Competence as a pedagogical phenomenon] / *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukrainski perspektivy*. Kyiv : K.I.S., 47-52 [in Ukrainian].
3. Borbych, N. (2011). *Kompetentnist yak pedahohichne yavyshe*. [Competence as a pedagogical phenomenon] / *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity : naukovo-metodychnyi zhurnal*. 3, 91-97. [in Ukrainian].
4. *Kompetentsii v obrazovanii : opyt proektirovaniya : sb. nauch. tr. (2007)*. [Competencies in education: design experience: sat. scientific. tr.] / pod red. A. V. Hutorskogo. Moskva : INEK. 327 [in Russian].
5. Shaidur, I. A. (2003). *Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv pedahohichnykh universytetiv na osnovi indyvidualno oriientovanoho pidkходу*. [Organization of independent work of students of pedagogical universities on the basis of individually oriented approach]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv, 22 [in Ukrainian].
6. Shust, I. V. (1990). *Samostiina robota studentiv u systemi navchalno-vykhovnoho protsesu*. [Independent work of students in the system of educational process]. *Vuzivska kafedra : Narysy orhanizatsiino-pedahohichnoi diialnosti*. Ternopil [in Ukrainian].

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.02

UDC 378.091.3:373.3.011.3-051]:373.3.015.311:(004.77+070+654.19)

PREPARATION OF FUTURE TEACHERS FOR THE FORMATION OF BASICS OF CIVIC COMPETENCE IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS BY MEDIA

Tatiana Vasiutina

*Candidate of Pedagogical Sciences (PhD),
Professor at the Department
of Pedagogy and Method
of Primary Education,
National Pedagogical
Drahomanov University,
Pirogova str., 9, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-0253-1932>
e-mail: t.m.vasyutina@npu.edu.ua*

Abstract. *The implementation of the NUS Concept, the State Standard of Primary Education, the Concept of Civic Education Development in Ukraine has led to a number of reforms in both organization of educational system in general and the content, forms, methods and means of teaching its students at all levels in particular. In this regard, the article is devoted to clarifying the essence of civic competence as a key for a NUS graduate, analysis of fundamental works on the research problem in various scientific vectors (V. Andrushchenko, I. Bekh, N. Bibik, etc.), coverage of the state and preparation peculiarities of future teachers for its formation in primary school students at bachelor's and master's educational levels. The most productive means of forming the basics of the researched competence in modern primary school students have been characterized, which are a combination of interactive exercises with different types of media (animated films, social advertising, video clips, photo illustrations, news, etc.). The peculiarities of preparing students for this activity on the example of the subject «Methods of teaching the educational field «Civic and Historical»» through the usage of various exercises from all groups of interactive teaching methods (O. Pometun, O. Komar) (work in small groups; unfinished sentences, brainstorming, role-playing, constant scale of opinions, discussion, etc.) and the work of the Swiss-Ukrainian project «Development of civic competencies in Ukraine – DOCCU» (material from the platform «We live in a democracy»; exercises «The World Cafe», «A Spider Web», «Chinese Chopsticks», «A Driver and A Car», «Four Corners» and others). It has been proved that working in multitasking rhythm, students have mastered the methods and techniques of organizing media work with students through the using of these methods with themselves in class; found out which components of basics of civic competences can be formed in students with the help of a media resource (knowledge and their critical understanding, skills, values, attitudes) and which methods and techniques can be used to achieve maximum efficiency.*

Key words: *essence and structure of civic competence, media resources, DOCCU interactive exercises.*

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.02

УДК 378.091.3:373.3.011.3-051]:373.3.015.311:(004.77+070+654.19)

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ОСНОВ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБОМ МЕДІА

Васютіна Т. М.

кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки і методики
початкового навчання,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0253-1932>
e-mail: t.m.vasyutina@npu.edu.ua

Анотація. Впровадження Концепції НУШ, Державного стандарту початкової освіти, Концепції розвитку громадянської освіти в Україні зумовили низку реформувань як в організації системи освіти загалом, так і змісті, формах, методах і засобах навчання її здобувачів усіх рівнів зокрема. У цьому зв'язку, матеріал статті присвячено з'ясуванню суті громадянської компетентності як ключової у випускника НУШ, аналізу фундаментальних праць з досліджуваної проблеми у різних наукових векторах (В. Андрущенко, І. Бех, Н. Бібік та ін.), висвітленню стану та особливостей підготовки майбутніх учителів до її формування в учнів початкової школи на бакалаврському та магістерському освітньому рівнях. Охарактеризовано найбільш продуктивні засоби формування основ досліджуваної компетентності в учнів сучасної початкової школи, якими є поєднання інтерактивних вправ з різними видами медіа (анімаційними фільмами, рекламою на соціальну тематику, відеокліпами, фотоілюстраціями, новинами тощо). Висвітлено особливості підготовки студентів до виконання цієї діяльності на прикладі дисципліни «Методика навчання освітньої галузі «Громадянська та історична» через використання різноманітних вправ з усіх груп інтерактивних методів навчання (О. Пометун, О. Комар) (робота в малих групах; незакінчені речення, мозковий штурм; розігрування ситуацій за ролями; «займи позицію», неперервна шкала думок, дискусія та ін.) та доробку Швейцарсько-українського проекту «Розвиток громадянських компетентностей в Україні – DOCCU» (матеріал з платформи «Живемо в демократії»; вправи «Світове кафе», «Павутина», «Китайські палички», «Водій і машина», «Чотири кути» та інші). Доведено, що працюючи в режимі багатозадачності, студенти опанували методи і прийоми організації роботи з медіа зі школярами через використання цих методик з ними самими на заняттях; з'ясували, які складові основ громадянської компетентності можна формувати в учнів за допомогою того чи іншого медіаресурсу (знання та їх критичне розуміння, уміння та навички, цінності, ставлення) та які методи та прийоми при цьому застосовувати для досягнення найбільшої ефективності.

Ключові слова: суть і структура громадянської компетентності, медіаресурси, інтерактивні вправи DOCCU.

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. Одним із головних завдань, яке постало перед сучасним учителем, є формування в учнів ключових компетентностей, провідною серед яких є громадянська. Її суть чітко окреслена у Державному стандарті початкової освіти і формулюється так: «громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність в житті класу і школи, повагу до прав інших осіб, уміння діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних з різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України, дбайливе ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя» [5, с. 2]

Особливостям змісту та організації освітнього процесу для ефективного формування складових досліджуваної компетентності у здобувачів освіти присвячено чимало наукових праць. Ключовими серед них є дослідження, що здійснюються в межах наукової школи В. Андрущенка, зокрема ті, що зосереджуються на стратегічних питаннях державної освітньої політики, зокрема, статусу, глобальних цінностей і функцій освіти в системі суспільної організації та самоорганізації, проблемах підготовки вчителя в умовах демократичних та ринкових перетворень, глобалізації та становлення інформаційного суспільства тощо [1; 17].

Проблеми важливості формування ціннісних орієнтацій особистості як основи її громадянської компетентності, розкриті в дослідженнях І. Бега, Н. Бібік, О. Вишневецького, О. Савченко, Г. Сороки та ін. Висвітлення актуальних проблем громадянського виховання молоді у різні періоди становлення України як незалежної держави, формування у неї національної самосвідомості, обґрунтування філософських, психолого-педагогічних та народознавчих основ її розвитку, знаходимо у працях Р. Арцишевського, І. Зязюна, В. Кременя, О. Сухомлинської та інших учених.

Значну роль у процесі формування основ громадянської компетентності відіграють способи побудови партнерської взаємодії між учасниками освітнього процесу, розкриті у дослідженнях О. Матвієнко [10], Т. Коваль, О. Заворотнюк та інших науковців. Цінними для нас є дослідження, пов'язані з сутністю, структурою і методикою формування громадянської компетентності учнів (В. Доміна, І. Ковальчук, Т. Ремех, Т. Сімеонова, Н. Степанова, Л. Пономаренко та ін.) та методичною підготовкою до цієї діяльності майбутніх учителів початкової школи (О. Біда, В. Коваль, А. Крамаренко, О. Лінник, Г. Черненко, І. Щербак, С. Якименко та ін.).

Вагомими для усіх дослідників у даному напрямі є доробок колективу представників Швейцарсько-українського проекту «Розвиток громадянських компетентностей в Україні – DOCCU» (Н. Протасова, Л. Паращенко, Л. Жабеева та ін.), який безпосередньо пов'язаний з Концепцією розвитку громадянської освіти в Україні, методикою її втілення у роботу закладів освіти, підготовку тренерів для роботи в школах, ЗВО, ІППО тощо [12].

Важливими дослідженнями з точки зору використання різних методів і засобів у процесі формування основ громадянської та інших компетентностей у здобувачів освіти є доробок учених, де автори розглядають важливість інтерактивних (Ю. Колісник-Гуменюк, О. Комар, І. Королової, О. Пометун та ін.), web-орієнтованих

і мультимедійних технологій, соціальних мереж, медіаресурсів у формуванні громадянської та соціальної компетентності у здобувачів освіти різних ступенів (Н. Гавриш, К. Годлевська, Г. Клокова, В. Коваленко, А. Яцишин та ін.) [2].

У зв'язку з актуальністю досліджуваної проблеми **мета дослідження** – висвітлити досвід підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта» до формування основ громадянської компетентності молодших школярів засобом різних медіаресурсів в НПУ імені М. П. Драгоманова. **Завдання**, які ми окреслили в своєму дослідженні, такі:

1) проаналізувати підходи до підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів основ громадянської компетентності в практиці роботи нашого закладу вищої освіти;

2) здійснити аналіз і класифікацію різних видів медіа, доцільних для використання в освітньому процесі початкової школи з метою формування в учнів основ громадянської компетентності;

3) охарактеризувати перебіг та ефективність розроблених нами занять з дисциплін «Основи природознавства та громадянської освіти» і «Методика навчання освітньої галузі „Громадянська та історична”» з використанням інтерактивних вправ з інструментарію Швейцарсько-українського проекту «Розвиток громадянських компетентностей в Україні – DOCCU» та різними видами медіа.

Для реалізації вказаних завдань ми використали низку теоретичних та емпіричних **методів** (Н. Тверезовська, В. Сидоренко). Зокрема, аналіз філософських, психолого-педагогічних, навчально-методичних джерел, педагогічне самоспостереження (повторне відбувалось впродовж 3-х років); спостереження основного масиву студентів (колектив ЗПН-групи); спостереження опосередковане і приховане (спостерігався і процес, і результат; учасники не відчували підконтрольності) [14], метод фокус-групового опитування – обговорення ефективності використання різних видів медіа через інтерактивні вправи; прогнозування – виведення судження щодо ефективності використання медіаресурсів у процесі формування основ громадянської компетентності молодших школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для реалізації першого завдання нашого дослідження ми використали метод аналізу фахових джерел, за допомогою якого вивчили нормативну документацію, що забезпечує процес підготовки майбутнього фахівця спеціальності «Початкова освіта» до формування в учнів основ громадянської компетентності (навчальні плани, робочі програми дисциплін тощо). Результати засвідчили, що даний процес відбувається наскрізно впродовж усього його навчання у ЗВО у декількох напрямках. Такими напрямками (за Концепцією розвитку громадянської освіти в Україні [9]) є: формальна, неформальна та інформальна.

Як видно з рисунка 1, теоретична і практична підготовка студентів до досліджуваної діяльності відбувається переважно у сфері формальної освіти в межах змістово-технологічного забезпечення дисциплін з циклів: гуманітарної та соціально-економічної; фундаментальної, природничо-наукової; професійної та практичної підготовки. Тож, наш факультет загалом забезпечує підготовку студентів до формування в учнів основ громадянської та інших ключових компетентностей, як того вимагає відповідна Концепція [3; 9].

Рис. 1. Схема підготовки студентів ОС «Бакалавр» та «Магістр» спеціальності «Початкова освіта» до формування в учнів основ громадянської компетентності (через призму Концепції розвитку громадянської освіти в Україні) [3].

Втілюючи друге завдання дослідження, ми встановили, що найбільш ефективним засобом формування в сучасних школярів (дітей покоління α) як ключових компетентностей, так і наскрізних умінь є використання різних видів медіа у поєднанні з інтерактивними вправами. Медійні ресурси, які ми використали для підготовки студентів до формування в учнів основ громадянської компетентності, у нашому дослідженні стали такі: фотоілюстрації (тематика щасливого материнства), анімаційні фільми («Мотузки» [11], «Корисні підказки» («Який друг справжній?» [19]), «Уроки тітоньки Сови» («Уроки гарного поведіння» [16]), рекламні ролики на соціальну тематику (про взаємодопомогу [6], «YES I CAN – Paralympics RIO

2016 – We`re The Superhumans!» [21]), сюжети новин («Як поліцейський «обдурив» сліпу дівчину» [20], пісні («Україна – це ти» [15], «Всі ми потрібні» [4] і т.д.) тощо.

Описуючи третє завдання дослідження, зазначимо, що робота здійснювалась у двох напрямках: формування складових громадянської компетентності в самих студентів і підготовка їх до формування основ даної компетентності в учнів. Для глибшого розуміння, що саме і яким чином ми формували, доречним буде зупинитись на структурі громадянської компетентності особистості.

Найбільш цікавою для нас є структура, представлена колективом науковців Швейцарсько-українського проекту «Розвиток громадянських компетентностей в Україні – DOCCU» (керівник в Україні Н.Протасова), які займаються впровадженням освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини. Автори громадянську компетентність представляють чотирма складовими: знання та їх критичне розуміння (знання та критичне розуміння себе, мови, світу), навички та вміння (автономного навчання, співпраці, аналітичного та критичного мислення і т. д.), цінності (повага до людської гідності та прав людини, цінності демократії, культурного багатоманіття), ставлення (повага, громадянська свідомість, відповідальність, відкритість до інших культур і т. д.) [3, с. 7].

У цьому зв'язку, традиційні заняття з дисциплін «Основи природознавства та суспільствознавства» та «Методика навчання освітньої галузі «Громадянська та історична»» були переорієнтовані на лекції і практичні заняття з елементами тренінгів за ідеями інтерактивного навчання М. Кларіна, О. Пометун, проекту DOCCU. Ми практикували постійні зміни видів активності учасників, які лежать в основі тренінгових методик з розвитку складових громадянської компетентності: фізичної (зміна робочих місць, запис, рисування, розмова, вислуховування тощо); соціальної (виступ у ролі «експертів», «спікерів», «учнів»; обмін думками, запитаннями, репліками тощо); пізнавальної (виступи на основі власного досвіду чи групового обговорення; пошук та формулювання проблеми, пошук шляхів її вирішення; внесення доповнень та уточнень тощо) [13, с. 60] Також дієвими були вправи з усіх груп інтерактивних методів навчання (за класифікацією О. Пометун): кооперативного – навчання в ротатійних парах, робота в малих групах; колективно-групового – обговорення проблеми в загальному колі, незакінчені речення, мозковий штурм; ситуативного моделювання – розігрування ситуацій за ролями; опрацювання дискусійних питань – «займи позицію», неперервна шкала думок, дискусія [8]. Цінними в роботі стали способи об'єднання студентів в пари і групи (за допомогою парних карток, пазлових ілюстрацій, геометричних пар тощо), вправи «Світове кафе», «Павутина», «Китайські палички», «Прес», «Чотири кути» та інші [2; 7].

Як показує наш досвід, темами занять, які мають найбільшу ефективність у формуванні складових громадянської компетентності у студентів (знань про права людини, критичне розуміння себе, мови, світу, цінності демократії, розвиток навичок співпраці тощо), є: «Я – Людина», «Я та інші», «Земля у Всесвіті». Добре себе зарекомендували вправи «Прес», «Чотири кути», «Світове кафе» при перегляді відеосюжетів природничого спрямування. Наприклад, «Чи можна використати анабіоз для міжпланетних подорожей?» [18], про 15-річну школярку Грету Тунберг, яка бореться за збереження клімату на планеті. Результати опосередкованого і прихованого спостереження засвідчили, що використання у роботі цих видів ме-

діаресурсів дало нам можливість формувати в майбутніх учителів уміння висловлювати свою точку зору з різних позицій; навички розрізнення та оцінювання короткострокових і довгострокових переваг, цілей; удосконалювати лінгвістичні та комунікаційні навички; здатність до ефективної співпраці у команді (виконувати завдання у мобільних групах, делегувати повноваження, виступати з ініціативними пропозиціями, аналізувати ситуацію з різних точок зору), що, власне, і є ключовими складовими в структурі громадянської компетентності [2].

Реалізація другого напрямку – підготовка студентів до формування основ досліджуваної компетентності в учнів відбувалась переважно у відповідній фаховій методиці на заняттях з тем «Роль медіа у формуванні основ громадянської та соціальної компетентностей в учнів початкової школи», «Методика формування в учнів понять із змістової лінії «Людина серед людей» за інструментарієм DOCCU» тощо. Так, при роботі з анімаційними фільмами «Уроки тітоньки Сови» [16], «Корисні підказки» [19], «Мотузки» [11], «Скарлетт», «Тамара» (про дітей з особливими потребами), студенти, об'єднуючись різними способами у гетерогенні групи, виконували такі завдання: 1. У яких темах курсу «Я досліджую світ» можна використати даний матеріал? 2. Які форми та методи роботи з учнями можна запропонувати за цим сюжетом? 3. Які складові основ громадянської компетентностей можна формувати в учнів за допомогою цього медіаресурсу? Обладнання, яким студенти користувалися, було: навчальна програма з предмету «Я досліджую світ», Державний стандарт початкової освіти (галузь «Громадянська та історична»), схеми «Структура громадянської компетентності», «Освіта для демократичного громадянства та Освіта з прав людини», критерії демократичного громадянства [2].

Як показало спостереження основного масиву студентів (колектив ЗПН-групи), особливо дієвою для формування як у майбутніх учителів власної громадянської компетентності, так і в підготовці їх до цієї роботи у професійній діяльності за допомогою медіаресурсів, є вправа «Світове кафе». Методика організації роботи в даній вправі полягала в такому. З числа студентів ми обирали п'ять осіб, які були власниками кафе. Кожному з них видавались аркуші та картки надписами-назвами кафе (груп). У нашому випадку назвами кафе були різні види медіа (реклама, пісня, сюжет з новин, анімаційні фільми): 1. Реклама гімну паролімпіади в Ріо [21]; 2. Пісня («Україна – це ми» [15], «Всі ми важливі» [4] на вибір); 3. Сюжет з новин («Як поліцейський «обдури» сліпу дівчину» [20]); 4. Анімаційний фільм («Мотузки» [11] або інший на вибір); 5. Серія анімаційних фільмів «Корисні підказки» (сюжет «Який друг справжній?» [19]). Завдання для усіх груп були спільні: 1. Розробіть запитання різних когнітивних рівнів до медіаресурсу за таксономією Б. Блума; 2. Поясніть, чи потрібно робити паузи під час перегляду сюжету, чому? Чим їх заповнити? 3. Вкажіть, які форми і методи роботи можна запропонувати зі змістом сюжету? 4. Які складові громадянської компетентності ви формуєте в учнів за допомогою роботи з цим медіаресурсом? [2]

У результаті педагогічного самоспостереження за роботою студентів з різними видами медіа (яке повторювалось впродовж 3-х років), можемо констатувати, що таким чином вони працювали в реальному режимі багатозадачності. Зокрема під час вивчення фахової методики, вони декілька разів опрацювали програму навчальної дисципліни, адже слід було знайти тему, де можна використати той чи інший медіаресурс; навчилися швидко реагувати на зміну теми/завдання і пропо-

нувати ідеї; опанували методи і прийоми організації роботи з медіа зі школярами через використання цих методик з ними самими на занятті.

За результатами фокус-групового опитування зі студентами, які працювали в динамічних групах на заняттях та застосовували отриманий досвід під час пед-практики «Шкільний день», можемо констатувати, що наше прогнозування щодо ефективності використання медіаресурсів у процесі формування основ громадянської компетентності здобувачів освіти підтвердилося.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, підготовка майбутніх учителів до формування в учнів основ громадянської компетентності засобом медіа повинна відповідати вимогам як сучасної початкової освіти, так і Концепції розвитку громадянської освіти в Україні. Ключовими у ній є вивчення студентами фахових методик з використанням тренінгових вправ з громадянської освіти, наскрізне формування цієї компетентності в самих студентів у процесі навчання у ЗВО, переорієнтація змістово-технологічного забезпечення дисциплін на ширше використання медіаресурсів різної тематики тощо.

Перспективними у даній темі вбачаємо розробку відповідного спецкурсу і запровадження його у процес підготовки бакалаврів початкової освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрущенко В. Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю. Київ : Знання України. 2004. 738 с.
2. Васютіна Т. М. Формування у студентів навичок ефективної співпраці у процесі роботи з різними видами медійних ресурсів соціального та природничого змісту. *Психологічний і педагогічний дискурс*: наукові записки вчених : збірник матеріалів конференції / за заг. ред. проф. Т. О. Олефіренка. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. С. 29-32.
3. Васютіна Т., Телецька Л. Реалізація Концепції розвитку громадянської освіти в Україні у підготовці майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності. *Освітній простір України*. 2019. № 4. С. 25-32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/opu_2019_15_13 (дата звернення : 06.11.2020).
4. Всі ми потрібні. URL: https://www.youtube.com/watch?v=yt3D_4yda0M (дата звернення : 06.10.2020).
5. Державний стандарт початкової освіти. URL: <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novuj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/> (дата звернення : 1.11.2020).
6. Дуже важливо навчити цьому наших дітей. URL: <https://www.facebook.com/promum.com.ua/videos/1872605186336833/> (дата звернення : 06.10.2020).
7. Живемо в демократії. URL: <https://www.living-democracy.com.ua/> (дата звернення : 8.11.2020).
8. Застосування інтерактивних технологій у навчанні молодших школярів : методичний посібник для вчителів початкової школи / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко, О. А. Біда та ін. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 304 с.
9. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. URL: <https://mon.gov.ua/.../2018/.../1-kontseptsiya-rozvitku-gromosviti-v-ukraini-1701201/> (дата звернення : 05.10.2020).
10. Матвієнко О. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до педагогічної взаємодії у навчально-виховному середовищі школи першого ступеня : автореферат дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / О. В. Матвієнко ; наук. консультант В. І. Бон-

дар ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2010. 34 с. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/10072>

11. Мотузки. URL: https://www.youtube.com/watch?v=S_Q0ByWT8lg (дата звернення : 06.11.2020).

12. Про проєкт. URL: <https://docsu.in.ua/pro-proekt/> (дата звернення : 05.11.2020).

13. Стеблюк С. В., Староста В. І. Інтерактивне навчання у процесі підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей : навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2017. 156 с. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jsru/bitstream/lib/23208/1/2017_Steblyuk%20S_%20Starosta%20V_%20156%20s..pdf (дата звернення : 7.11.2020).

14. Тверезовська Н. Т., Сидоренко В. К. Методологія педагогічного дослідження : навчальний посібник Київ : Центр учбової літератури. 2013. 440 с.

15. Україна – це ти. URL: https://www.youtube.com/watch?v=HBLzV2P2y_s (дата звернення : 06.10.2020).

16. Уроки гарного поведіння. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=X-SBpymoRCg> (дата звернення : 06.11.2020).

17. Ціннісний дискурс в освіті в епоху глобалізації та інформаційної революції : вибрані публікації представників наукової школи академіка АПН України, доктора філософських наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України Віктора Андрущенка / Міністерство освіти і науки України. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 550 с.

18. Чи можна використати анабіоз для міжпланетних подорожей? URL: <https://www.youtube.com/watch?v=VCEHwtJSKcQ> (дата звернення : 06.04.2019).

19. Який друг справжній? URL: <https://www.youtube.com/watch?v=TAAbmgJYI8pE> (дата звернення : 06.10.2020).

20. Як поліцейський «обдурив» сліпу дівчину. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/avakov/56ed273bb702f> (дата звернення : 06.10.2020).

21. «YES I CAN – Paralympics RIO 2016 – We`re The Superhumans!» URL: https://www.youtube.com/watch?v=S_Q0ByWT8lg (accessed : 06.10.2020).

REFERENCES:

1. Andrushchenko, V. (2004) Rozdumy pro osvitu : statii, narysy, interv`yu. [Reflections on education: articles, essays, interviews]. Kyiv : Knowledge of Ukraine. 738 [in Ukrainian].

2. Vasyutina, T. M. (2020) Formuvannya u studentiv navychok efektyvnoyi spivpratsi u protsesi roboty z riznymy vydamy mediynykh resursiv sotsial`noho ta pryrodnychoho zmistu. [Formation of students' skills of effective cooperation in the process of working with different types of media resources of social and natural content]. *Psykhologichnyi i pedahohichnyi dyskurs: naukovi zapysky vchenykh* : zbirnyk materialiv konferentsii / za zah. red. prof. T. O. Olefirenka. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 29-32 [in Ukrainian].

3. Vasyutina, T., Teletska, L. (2019) Realizatsiya Kontseptsiyi rozvytku hromadyans`koyi osvity v Ukrayini u pidhotovtsi maybutnikh uchyteliv pochatkovoyi shkoly do profesiynoyi diyal`nosti. [Realization of the concept of civic education in Ukraine in preparing future teachers of the primary school for professional activity]. *Osvitnii prostir Ukrainy*. Vol. 4. P. 25-32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/opu_2019_15_13 [in Ukrainian].

4. Vsi my potribni. [We are all needed]. URL: https://www.youtube.com/watch?v=yt3D_4yda0M [in Ukrainian].

5. Derzhavnyy standart pochatkovoyi osvity. [State standard of primary education]. URL: <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/>. [in Ukrainian].

6. Duzhe vazhlyvo navchyty ts'omu nashykh ditey. [It is very important to teach this to our children]. URL: <https://www.facebook.com/promum.com.ua/videos/1872605186336833/> [in Ukrainian].
7. Zhyvemo v demokratiyi. [We live in a democracy]. URL: <https://www.living-democracy.com.ua/> [in Ukrainian].
8. Zastosuvannya interaktyvnykh tekhnolohiy u navchanni molodshykh shkolyariv. (2011) [The use of interactive technologies in teaching junior high school students]: metodychnyi posibnyk dlia vchyteliv pochatkovoï shkoly / O. I. Pometun, L. V. Pyrozhenko, O. A. Bida ta in. Ternopil : Navchalna knyha – Bohdan, 304 [in Ukrainian].
9. Kontseptsiya rozvytku hromadyans'koyi osvity v Ukrayini. [The concept of development of civic education in Ukraine]. URL: <https://mon.gov.ua/.../2018/.../1-kontseptsiya-rozvitku-gromosviti-v-ukraini-1701201/> [in Ukrainian].
10. Matvienko, O. V. (2010) Teoretyko-metodychni zasady pidhotovky maybutnikh uchyteliv do pedahohichnoyi vzayemodiyi u navchal'no-vykhovnomu seredovyschi shkoly pershoho stupenya. [Theoretical and methodological principles of preparation of future teachers for pedagogical interaction in the educational environment of the school of the first degree]: avtoreferat dys. ... dokt. ped. nauk : 13.00.04 / O. V. Matviienko ; nauk. konsultant V. I. Bondar ; Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova. Kyiv, 34 p. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/10072> [in Ukrainian].
11. Motuzky. [Ropes]. URL : https://www.youtube.com/watch?v=S_Q0ByWT8lg. [in Ukrainian].
12. Pro proyekt. [About the project]. URL: <https://doccu.in.ua/pro-proekt/>. [in Ukrainian].
13. Steblyuk, S. V, Starosta, V. I. (2017). Interaktyvne navchannya u protsesi pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv ekonomichnykh spetsial'nostey : navchal'nyy posibnyk [Interactive training in the process of preparation of future specialists of economic specialties] : navchalnyi posibnyk. Uzhhorod: Vydavnytstvo UzhNU «Hoverla», 156 p. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23208/1/2017_Steblyuk%20S_%20Starosta%20V_%20156%20s.pdf. [in Ukrainian].
14. Tverezovskaya, N. T., Sidorenko, V. K. (2013) Metododohiya pedahohichnoho doslidzhennya. [Methodology of pedagogical research] : navchalnyi posibnyk Kyiv : Tsentri uchbovoi literatury, 440 [in Ukrainian].
15. Ukrayina – tse ty. [Ukraine is you]. URL: https://www.youtube.com/watch?v=HBLzV2P2y_s [in Ukrainian].
16. Uroky harnoho povodzhennya. [Lessons of good behavior]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=X-SBpymoRCg> [in Ukrainian].
17. Tsinnisnyy dyskurs v osviti v epokhu hlobalizatsiyi ta informatsiyanoi revolyutsiyi : vybrani publikatsiyi predstavnykiv naukovoï shkoly akademika APN Ukrayiny, doktora filosofskiykh nauk, profesora, zasluženoho diyacha nauky i tekhniky Ukrayiny Viktora Andrushchenka. (2009) [Value discourse in education in the era of globalization and information revolution: selected publications of representatives of the scientific school of Academician of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Doctor of Philosophy, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine Viktor Andrushchenko] / Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 550 [in Ukrainian].
18. Chy mozhna vykorystaty anabioz dlya mizhplanetnykh podorozhey? [Is it possible to use anabiosis for interplanetary travel?]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=BCEHwtJSKcQ> [in Ukrainian].
19. Yakyy druh spravzhniy? [What is a real friend?]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=TABmgJI8pE> [in Ukrainian].
20. Yak politseys'kyy «obduryv» slipu divchynu. [How a policeman «cheated» a blind girl]. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/avakov/56ed273bb702f> [in Ukrainian].
21. «YES I CAN – Paralympics RIO 2016 – We`re The Superhumans!» URL: https://www.youtube.com/watch?v=S_Q0ByWT8lg

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.03
UDC 378.67.015.31:0828

DEVELOPMENT OF THE CREATIVE POTENTIAL OF THE FUTURE EDUCATOR IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

Tatiana Kozak

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of Pedagogy and
Psychology of Preschool Education,
National Pedagogical
Dragomanov University,
Pyrohova str., 9, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-6896-1866>
e-mail: t.v.kozak@npu.edu.ua*

Abstract. *The article examines the features of the essence of the creative personality of the future educator, which is one of the tasks of the educational process of higher educational pedagogical university, and identifies the importance and ways of developing the creative personality of the future educator at the stage of modern society. higher educational pedagogical university.*

A thorough analysis of these definitions is carried out and on this basis the definition of the creative potential of future educators is formulated. The creative potential of the personality of future educators is considered as an internal source of activity, the ability to self-development in terms of creative activity in the process of professional activity. It is determined that the formation of creative potential of future educators of preschool education institutions takes place in the process of mastering the methods of professional activity and mechanisms of mastering it for its successful implementation.

The purpose of our study is to highlight some aspects of the problem of forming a creative personality of the future educator in the educational process of higher education. To solve the problems in the study used a set of mostly theoretical methods (analysis, synthesis, generalization, systematization, comparison) to obtain information and empirical information about the formation of the creative personality of the future educator in the educational process of higher education.

The structure of promoting the development of the creative personality of the future educator, based on the organization of the educational process of higher education, is analyzed.

Attention is paid to the continuous pedagogical motivated influence of the practice-oriented aspect of the educational process on the mobilization of creative resources of the student as a subject of educational and professional activity.

Key words: *creativity, pedagogical creativity, future educator, personality, creative activity.*

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.03
УДК 378.67.015.31:0828

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ В НАВЧАЛЬНО- ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Козак Т. В.

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки і психології
дошкільної освіти,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-6896-1866>
e-mail: t.v.kozak@npu.edu.ua

Анотація. У статті досліджуються особливості сутності творчої особистості майбутнього вихователя, що є одним із завдань навчально-виховного процесу вищого навчального педагогічного університету, а також визначено значення та шляхи розвитку творчої особистості майбутнього вихователя на етапі сучасного розвитку суспільства, що є важливим чинником у навчально-виховному процесі вищого навчального педагогічного університету.

Проведено ґрунтовний аналіз зазначених дефініцій і на цій основі сформульовано визначення творчого потенціалу майбутніх вихователів. Творчий потенціал особистості майбутніх вихователів розглядається як внутрішнє джерело активності, здатність до саморозвитку в умовах творчої діяльності у процесі професійної діяльності. Визначено, що формування творчого потенціалу майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти відбувається у процесі оволодіння способами професійної діяльності та механізмами опанування нею задля успішного її виконання.

Мета нашого дослідження полягає у висвітленні деяких аспектів проблеми формування творчої особистості майбутнього вихователя в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу. Для розв'язання завдань у дослідженні використано комплекс переважно теоретичних методів (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, порівняння) отримання інформації та емпіричних відомостей проблеми формування творчої особистості майбутнього вихователя в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

Аналізується структура сприяння розвитку творчої особистості майбутнього вихователя, що базується в організації навчально-виховного процесу вищого навчального закладу.

Звертається увага на цілісний педагогічний вмотивований вплив практико-орієнтовного аспекту навчально-виховного процесу щодо мобілізації творчих ресурсів студента як суб'єкта навчально-професійної діяльності.

Ключові слова: творчість, педагогічна творчість, майбутній вихователь, особистість, творча діяльність.

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. Державна політика в галузі освіти визначається Законом України «Про освіту», Національною доктриною та Державною національною програмою «Освіта. Україна ХХІ століття». Процес демократизації суспільства передбачає створення сприятливих умов для утвердження атмосфери творчості, багатогранного розвитку особистості, професійного розвитку.

У зв'язку з чим підготовка педагогічних кадрів у наш час має забезпечувати оптимальні передумови для самореалізації особистості, розвитку всіх її потенціальних можливостей, здатності до творчості, спрямованості приймати нестандартні та оперативні рішення. Відтак спостерігається зростання інтересу до творчої особистості майбутнього вихователя.

Проблема становлення творчої особистості майбутнього вихователя досліджується педагогами, психологами, філософами, вітчизняними та зарубіжними вченими, як: А. Маслоу, А. Капською, А. Лук, Я. Пономарьов, А. Матюшкін, Г. Щукіною, Н. Кічук, Д. Богоявленською, П. Енгельмейер та ін. Проте на сьогодні мало висвітлені аспекти розвитку творчої особистості майбутнього вихователя в навчально-виховному процесі, а також важливість педагогічної творчості.

Мета і завдання дослідження. Висвітлити деякі аспекти проблеми формування творчої особистості майбутнього вихователя в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу. Теоретично обґрунтувати та довести необхідність формування творчої особистості майбутнього вихователя. Окреслити шляхи мобілізації його ресурсів як суб'єкта творчої професійної діяльності.

Методи дослідження. Для розв'язання завдань у дослідженні використано комплекс переважно теоретичних методів (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, порівняння) отримання інформації та емпіричних відомостей проблеми формування творчої особистості майбутнього вихователя в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток творчої особистості майбутнього вихователя є надзвичайно актуальною проблемою сьогодення, оскільки від цього значною мірою залежить і розвиток творчої особистості вихованців – дітей дошкільного віку. Відповідно метою професійної підготовки майбутніх вихователів у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу є озброєння педагогічними знаннями та практичними вміннями, що необхідні для забезпечення високого рівня професійної діяльності, впливають на підвищення педагогічної майстерності та формування значущих професійно-педагогічних якостей, однією з яких є творчий потенціал.

Як зазначалось, науковці здебільшого обопільної думки щодо одного розуміння з проявів явища «творчості» (а воно розглядається і як «активність», і як «процес», і як «вид діяльності», і як «форма»), творчої особистості (П. Гуревич, О. Карлов, Н. Кічук, В. Молоко, В. Рибалка та ін.). Наприклад, осмислюючи науковий статус понять «творчість і вчинок», В. Романець стверджує, що особистість, як творець, «ніколи не може вичерпати себе у процесі творення, а процес творення ніколи не завершує себе у тому чи іншому продукті, хоч би яким досконалим він не поставав» [6, с. 12].

Творчість є родовою властивістю людини й людства в цілому, однак у різні історичні епохи вони реалізуються по-різному. Суспільство створює певні об'єктивні умови для творчих проявів особистості, яка є тією структурною одиницею

суспільства, що здатна до творчого перетворення світу. Саме на особистісному рівні формуються та реалізуються дійсні людські можливості, з яких у кінцевому підсумку складаються можливості суспільства [5, с. 167].

Платон, наприклад, відносив до творчості все, що створене людиною: «...Усе, що викликає перехід з небуття у буття-творчість...» [4, с. 135]. Такий підхід до творчості був характерний і для античної педагогіки в її кращих зразках. Якщо в античній філософії й педагогіці творчість розуміється як відкриття нового, а новизна присутня в усьому, створеному людиною, то «новизна» в інтерпретації І. Канта є чимось рідкісним і вражаючим у таємниці. «Новизна стає тут джерелом і засобом пошуків уваги. Творчість усе більше суб'єктивується і з універсальної перетворюється у часткову здібність людини» [2].

Поняття «творчість» широко використовується в повсякденному житті та науковій літературі. Проте є труднощі щодо його значення. До основних понять «творчості» належать такі: Творчість – це діяльність людини, в якій вона створює нові об'єкти та якості, схеми поведінки й спілкування, нові образи та знання; Творчість є вищою формою активності та самодіяльності людини; Творчість – це суто людська діяльність; це не лише створення суспільно значущого продукту, творчістю можна назвати всі ті «відкриття», які людина робить особисто для себе; творчими є майже всі психічні процеси, за винятком, може, автоматизованих дій; Творчість – це потреба в самоактуалізації, повній і вільній реалізації своїх здібностей і життєвих можливостей [1, с. 3].

На думку С. Рубінштейна, творчість – діяльність людини, що створює нові матеріальні та духовні цінності, які, у свою чергу, мають суспільну значимість [7, с. 45]. В. Сухомлинський, надаючи величезного значення творчості в педагогічній праці, порівнює її з «живою водою», яка дає свіжі сили та допомагає долати труднощі [9, с. 403], та вважає, що творчість починається там, де інтелектуальні й естетичні багатства, напрацьовані раніше, стають засобом пізнання, опанування, перетворення світу, людська особистість ніби зливається зі своїм духовним надбанням [9, с. 405].

Аналізуючи наведені визначення, можна дійти до висновку, що творчість – це людська діяльність, у процесі якої особистість, задовольняючи потреби в реалізації своїх здібностей, створює нові знання, об'єкти, схеми поведінки, робить власні «відкриття». Творчість – діяльність людини, спрямована на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей.

Формування творчого потенціалу майбутніх вихователів у процесі оволодіння способами професійної діяльності та механізмами опанування нею задля успішного її виконання, адже ця діяльність, як справедливо зауважує Т. Лісовська, – це особливий вид професійної діяльності, зміст якої передбачає необхідність мати глибокі педагогічні знання, хороші організаторські здібності, володіти вміннями творчо здійснювати виховний процес з урахуванням психології дитячого колективу, соціальних, сімейних умов, в яких зростає і виховується підростаюче покоління [3, с. 103].

Ґрунтовні дослідження цілісної підготовки майбутнього вихователя до педагогічної творчості здійснено С. Сисоевою. Дослідниця вважає, що педагогічна творчість займає особливе місце серед різних видів творчості, оскільки саме вона визначає вектори динамічного розвитку всіх творчих процесів людства. Носієм педагогічної творчості є вчитель, який стоїть біля витоків розвитку особистості кожної людини [8, с. 11].

Враховуючи зазначене вище, можемо стверджувати, що головним завданням професійної підготовки майбутніх вихователів є формування студентів як суб'єктів професійної діяльності, носіїв готовності виконувати діяльність, відповідати за її результат, здійснення та розвиток, тобто бути її творцем. Вважаємо, що вирішення цього завдання можливе за умови оновлення змісту підготовки з педагогічних дисциплін з опорою на сучасні теоретико-методологічні концепції розвитку творчої особистості шляхом ознайомлення студентів із творчими освітніми технологіями, педагогічними інноваціями тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, творча особистість майбутнього вихователя, підготовка його до педагогічної творчості – це проблема, вирішення якої ще триває. Творчий педагог необхідний сучасній школі, адже відомо, що лише у майбутнього творчого педагога можуть бути творчі вихованці.

Щоб виховати справжню творчу особистість, розвинути потенційні творчі можливості дитини, учителю необхідно оволодіти методами й засобами, які розвивають креативні риси особистості. Для реалізації такої мети педагог і сам повинен уміти творити, адже творчість розвивається через творчі здібності, тому що це необхідна умова становлення майбутнього педагога, його самопізнання, розвитку.

Отже, якщо творчій особистості вчителя, розвитку його творчих здібностей приділяється належна увага в навчальному закладі, створюються відповідні умови для саморозвитку в творчому плані, для вияву своїх творчих здібностей, підтримуються творчі спроби вчителя, то такий підхід відкриває можливість перед вчителем проявити себе повною мірою як творчій особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Біла І. М. До вершин педагогічної майстерності. *Дошкільне виховання*, 2010. № 10. С. 3-5.
2. Кант І. Сочинення : в 6 т. Москва : Издательство Мысль, 1964. Т. 3. 799 с.
3. Лісовська Т. Проблема професійної підготовки майбутніх фахівців з дошкільної освіти у вищих навчальних закладах. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Серія : Педагогічні науки, 2016. № 2. С. 101-108.
4. Платон. Сочинення : в 3 т. Москва : Издательство Мысль, 1970. Т. 2. 609 с.
5. Психологія і педагогіка життєтворчості : навчально-методичний посібник / Ред. рада : В. Даній, Г. М. Несен, Л. В. Сохань, І. Т. Єрмаков. 1996. 792 с.
6. Романець В. А. Психологія творчості : навчальний посібник. Київ : Либідь, 2004. 288 с.
7. Рубінштейн С. Л. Вибрані філософсько-психологічні праці. Київ : Освіта, 1997. 127 с.
8. Сисоева С. О. Основи педагогічної творчості [підручник]. Київ : Міленіум, 2006. 344 с.
9. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. Школа, 1976. 637 с.

REFERENCES:

1. Bila I. M. (2010). Do vershyn pedahohichnoi maisternosti [To the top of pedagogical skills]. *Doshkiljne vykhovannja*, 10, 3-5 [in Ukrainian].

2. Kant, I. (1964). Sochineniya : v 6 t. [Essays in 6 vols.]. T. 3. Moskva : Izdatelstvo Myisl, 799 [in Russian].
3. Lisovska, T. (2016). Problema profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv z doshkilnoi osvity u vyshchikh navchalnykh zakladakh [The problem of professional training of future specialists in preschool education in higher education]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Seriya : Pedagogichni nauky*, 2., 101-108 [in Ukrainian].
4. Platon (1970). Sochyneniya : v 3 t. [Essays in 3 volumes]. T. 2. Moskva : Izdatelstvo Myisl, 609 [in Russian].
5. Psykholohiia i pedahohika zhyttietvorchosti : navchalno-metodychnyi posibnyk (1996). [Psychology and pedagogy of life : training manual] (Red. rada : Danii, V., Nesen, H., Sokhan, L., Yermakov I.). Kyiv, 792 [in Ukrainian].
6. Romanets, V. A. (2004). Psykholohiia tvorchosti [Psychology of creativity]. Kyiv : Lybid, 288 [in Ukrainian].
7. Rubinstein, S. L. (1997). Vybrani filosofsko-psykholohichni pratsi [Selected philosophical and psychological works]. Kyiv : Osvita, 127 [in Ukrainian].
8. Sysoeva, S. O. (2006). Osnovy pedahohichnoi tvorchosti : pidruchnyk [Fundamentals of pedagogical creativity : textbook]. Kyiv : Milenium, 344 [in Ukrainian].
9. Sukhomlinsky, V. O. (1976). Vybrani tvory : v 5 t. [Selected works in 5 volumes]. Kyiv : Rad. Shkola, 637 [in Ukrainian].

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.04
UDC 159.9.072.43

DETERMINANTS OF LAWY BEHAVIOR OF ADOLESCENT PERSONALITY IN SCIENTIFIC LITERATURE

Mariana Marusynets

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Psychology
and Pedagogy,
National Pedagogical
Dragomanov University,
Pyrohova str., 9, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-9935-3337>
e-mail: marusynetsm@ukr.net

Agneta Kiral

PhD in Psychology, major psychologist
Hungarian Education Authority –
Ministry of Human Resources, Hungary
<https://orcid.org/0000-0003-3408-1489>
e-mail: k.agnes73@gmail.com

Inna Lapchenko

Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor,
Head of the Department of Psychology
and Pedagogy,
National Pedagogical
Dragomanov University,
Pyrohova str., 9, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-6573-6789>
e-mail: belz1@ukr.net

Abstract. The article formulates a holistic view of the essence of the adolescent's personality and psychological determinants. Based on the analytical-reflexive analysis, the criminalization of the adolescent's personality means the process of forming his/her behaviour, which does not comply with legal norms, public morality and has clearly defined antisocial features of varying severity, i.e., delinquent, criminal behaviour. We understand the adolescent's ability to resist criminalization (lawful behaviour) as a psychological characteristic of his/her personality, which is manifested in the willingness to act in accordance with legal and moral norms in situations of criminogenic temptations.

The psychological basis of lawful behaviour are two types of attitudes: legal and lawful behaviour. The normative-legal attitude fixes the decision to adhere to a certain group, type or set of legal norms, despite the distinctive features of each specific legal norm. This attitude accumulates knowledge of the law, attitude to it and willingness to act in accordance with general principles or types of legal norms.

The selectivity of the legal framework is due to different attitudes to a particular legal norm. Such an attitude is formed due to individual intellectual and psychological activity, as well as due to the adoption of legal attitudes of others or social groups. The reception of such an installation is carried out in two ways: rational (through meaningful assimilation) and through socio-psychological mechanisms (conformity, imitation, suggestion).

External and internal psychological determinants of lawful behaviour of adolescents have been determined. External ones include the experience of trusting, warm family relations and the experience of observing stable positive legal traditions in society; internal – knowledge, skills that provide experience of law-abiding behaviour, meaningful life and behaviour, highly developed positive personal qualities, a positive attitude to the rule of law, a willingness to comply with the rule of law.

The peculiarities of adolescents' abilities to resist the phenomena of criminalization have been outlined: reduction of the level of its manifestation in situations in which hidden negative circumstances should be taken into account; when adolescents try to adapt to a new social environment or gain recognition in a group; when incitement to delinquent actions is veiled by a socially acceptable goal.

Key words: adolescent, lawful behaviour, lawful behaviour of adolescent personality, external and internal psychological determinants of lawful behaviour of adolescents.

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.04
УДК 159.9.072.43

ДЕТЕРМІНАНТИ ПРАВОМІРНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Марусинець М. М.

доктор педагогічних наук,
професор кафедри психології і педагогіки,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-9935-3337>
e-mail: marusynetsm@ukr.net

Кіраль А. Й.

кандидат психологічних наук,
головний психолог,
управління освіти Міністерства
людських ресурсів Угорщини, Угорщина
<https://orcid.org/0000-0003-3408-1489>
e-mail: k.agnes73@gmail.com

Лапченко І. О.

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології і педагогіки,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-6573-6789>
e-mail: belz1@ukr.net

Анотація. У статті сформульоване уявлення про сутність особистості підлітка та психологічні детермінанти правомірної поведінки, яка ґрунтується на дотриманні правових та моральних норм, і є такою, що забезпечується на основі розуміння мотивів правозначущих поведінкових актів, солідаризації особистості

з правом. Першопрчиною протиправної поведінки – життєві умови, що породжують дефект правосвідомості, за яких підліток набуває ознак девіантності, девіантності. Така поведінка не відповідає правовим нормам, суспільній моралі та має чітко окреслені асоціальні ознаки різного ступеня вираження. Здатність підлітка протистояти криміналізації (правомірна поведінка) схарактеризовано як психологічну характеристику його особистості, що проявляється у готовності діяти відповідно до правових і моральних норм у ситуаціях криміногенних спокус.

Психологічну основу правомірної поведінки становлять два види установок – нормативно-правова та правомірна поведінка. За нормативно-правової установки фіксується прийняте рішення дотримуватися певної групи, виду чи сукупності правових норм, попри відмінні особливості кожної конкретної правової норми. Ця установка акумулює в собі знання права, ставлення до нього та готовність чинити відповідно до загальних принципів чи видів правових норм.

Вибірковість нормативно-правової установки зумовлена різним ставленням до тієї чи тієї правової норми. Така установка формується завдяки індивідуальній інтелектуально-психологічній активності, а також унаслідок переймання нормативно-правових установок інших осіб або соціальних груп. Рецепція такої установки здійснюється двома способами: раціональним (через осмислене засвоєння) та за допомогою соціально-психологічних механізмів (конформність, наслідування, навіювання).

Визначено зовнішні й внутрішні психологічні детермінанти правомірної поведінки підлітків. До зовнішніх залічують – досвід довірливих, теплих стосунків у сім'ї та досвід спостереження стійких позитивних правових традицій у суспільстві; внутрішніх – знання, уміння, що забезпечують досвід правослужняної поведінки, осмисленість власного життя та поведінки, високо розвинуті позитивні особистісні якості, позитивне ставлення до норм права, налаштованість на дотримання норм права.

Окреслено особливості здатностей підлітків протистояти явищам криміналізації: зниження рівня її прояву в ситуаціях, в яких слід враховувати приховані негативні обставини; коли підлітки намагаються адаптуватися до нового соціального середовища чи завоювати визнання у групі; коли спонукання до делінквентних дій завуальовано соціально прийнятною метою.

Ключові слова: підліток, правомірна поведінка, правомірна поведінка особистості підлітка, зовнішні й внутрішні психологічні детермінанти правомірної поведінки підлітків.

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. Трансформації, які відбуваються у всіх сферах суспільного життя України, поряд з позитивними тенденціями призводять до соціально-економічної нестабільності, психологічної дезорієнтації і дезадаптації, послаблення ціннісних орієнтацій тощо. Найбільш чутливими до таких змін є підлітки. Не сформованість правових поведінкових характеристик нерідко ставить їх в ситуації агресивності, конфліктності, криміногенного впливу. Водночас аналіз наукового фонду на тлі багатогранності вивчення проблеми підліткової делінквентності дозволив констатувати недостатній рівень розробленості концептуального й прикладного її аспектів протистояти власній криміналізації (К. Абульханова-Славська, Г. Балл, І. Бех, Л. Виготський, Г. Костюк, С. Максименко, В. Рибалка, А. Реан, С. Рубінштейн, Т. Татенко та ін.). Поза увагою вчених залишаються питання розвитку психологічних особливостей особистості, що забезпечують стійкість її правомірної поведінки, зокрема у ситуаціях криміногенних спокус; корекції психологічних утворень делінквентної поведінки, що має стійкий у часі ефект й унеможливорює відповідний рецидив. Саме тому особливої ваги набуває проблема формування у молоді здатності до протистояння криміналізації.

Мета дослідження – обґрунтувати сутність в інтерпретуваннях психологічних дослідженнях.

Завдання дослідження:

- здійснити рефлексивно-аналітичний огляд ключових понять у наукових джерелах, окреслити їх сутнісні ознаки й дефінітивні характеристики;
- визначити чинники, що детермінують правомірну поведінку особистості підлітка.

Виклад основного матеріалу дослідження. У психолого-педагогічній літературі наявні різні визначення правомірної поведінки. Зокрема, В. Васильєв описує її як результат соціалізації, у процесі суб'єкт засвоює моральні й правові заборони, оволодіває соціальними стереотипами поведінки. Саме на цих умовах у нього формуються групова та індивідуальна правосвідомість, почуття соціальної відповідальності, справедливості, правова інтуїція. Цілі, способи і результати правомірної поведінки не суперечать основним устроєм суспільства, що виражаються у правових нормах. Їх багатозначність пов'язана із поняттям «норма поведінки». За Л. Виготським [3] «норма поведінки» належить до найважливіших (складних) і невизначених наукових понять, оскільки у дійсності не існує ніякої норми, натомість зустрічається значна кількість варіацій, відхилень від них, і часто важко сказати, де саме відхилення, а де воно переходить ті межі, за якими починається критерій «норма». Вчений акцентує на тому, що існують перехідні норми між так званою «нормою» і «вихованням»; існують комбіновані, або змішані форми важковиховуваних. Виокремити девіантну поведінку від норми, як і від деліктів, тобто протиправного (поведінка за суворими критеріями) – неможливо.

Важливими для такого виду поведінки є такі особистісні характеристики, як:

- 1) ціннісно-нормативної орієнтації, за якої приписи суспільства сприймаються як свої життєві установки;
- 2) активної соціальної відповідальності;
- 3) почуття обов'язку перед суспільством;
- 4) розуміння необхідності дотримуватися соціальних норм;
- 5) самоутвердження особистості, реалізації її внутрішнього потенціалу (можливості для самоутвердження гарантує соціальна справедливість – уявлення про людяність цілей і засобів як необхідну сутність суспільного укладу);
- 6) почуття перспективи (чітке уявлення про наслідків роботи), вміння постійно співвідносити конкретні результати з перспективним планом і коригувати ці результати [15].

Слушну думку щодо правомірної поведінки висловлює О. Катілов. За вченим, вона ґрунтується на дотриманні правових та моральних норм, і є такою, що забезпечується на основі розуміння мотивів правозначущих поведінкових актів, солідаризації особистості з правом. Першопричина протиправної поведінки – життєві умови, що породжують дефект правосвідомості [6].

Соціальна реальність дає багато прикладів, коли правомірна поведінка особистості можлива за повної правової невідповідності. Це пояснюється тим, що мораль і право нерозривно пов'язані й особистість, яка розбирається у питаннях моралі є моральною, інтуїтивно доходить правильних висновків [12]. Підґрунтям правомірної поведінки особистості, крім моральних якостей, є досить високий рівень соціального й інтелектуального розвитку, а також розвиток в особистості правових знань (для застереження її від випадкових правопорушень та правомірного вирішення питань, що виникають у житті й діяльності), знань законів

та їх вимог; володіння здатністю бути переконаним у необхідності правомірної поведінки; мати бажання і вміння поводитись правомірно; бути здатним постійно і всюди дотримуватися правових вимог, володіти непохитною стійкістю до криміногенних спокус. Правова психологія особистості, яка відповідає названим вимогам і містить такі компоненти:

а) *спрямованість особистості на правомірну поведінку, що охоплює право орієнтовані спонукальні сили*: гармонійно розвинені духовні й матеріальні потреби; відсутність криміногенних деформацій і передумов до них; сформована правосвідомість – правові погляди, ідеї, переконання, ідеали справедливості, законності, рівноправності, єдності прав та обов'язків й ін.; наявність правомірних цілей, задач, планів, намірів у житті, діяльності, вчинках і діях за повної неприйнятності протиправних; сформованості правові ціннісні орієнтації, правові мотиви і установки; наявність інтересів і потреб у правомірній поведінці та сприяттві зміцненню законності й правопорядку;

б) *морально-правові компоненти правової психології особистості*: ставлення до свого життя, способів проведення і використання наявних можливостей і здійснення його в спосіб, що вирізняється осмисленістю, цивілізованістю, порядністю, достоїнством, правомірністю; з повагою до закону і законності; ставлення до них як до вищих соціальних цінностей і норм життя (утверджують і захищають вищі людські моральні цінності); як до блага (реалізація себе, своїх життєвих планів, цивілізованим способом); як до одного з надійних засобів вирішення проблем, як до надійної сили, покликаної і здатної захищати права і свободи та забезпечувати їх від злочинних посягань; цивілізоване ставлення до своїх і чужих прав і свобод («Мої свобода і права закінчуються там, де починаються права і свобода іншої людини»); ставлення з повагою до свого громадянського, обов'язку; почуттєва відповідальність перед суспільством за надані свободи і права, професійна відповідальність за виконання трудових обов'язків, особиста відповідальність перед іншою людиною; правомірне ставлення до вибору способів і засобів задоволення своїх потреб, досягнення цілей, реалізації намірів; стійкість до спокуси використати протиправні способи задоволення своїх потреб; високоморальне, вимогливе ставлення до себе, своєї поведінки у суспільстві й серед людей; ставлення з повагою до правоохоронних органів та до необхідності виконання їх вимог;

в) *правова компетентність*: правова обізнаність – достатній обсяг правових знань, необхідних для правової регуляції своїх учинків, стосунків; правові вміння і навички, зокрема, вміння здійснювати правову регуляцію своєї поведінки на вулицях, дорогах, у громадських місцях, сім'ї, державних закладах тощо; вміння вирішувати правові проблеми – звертатись в юридичні консультації та правові органи, оформляти юридичні документи, діяти в межах правової культури; підготовленість, що знижує особисту віктимність (наявність знань, що підвищують обережність; звички поведінки, що знижують ризик стати жертвою, як от: уважність, спостережливість, зібраність, самовладання, винахідливість, швидкість реакцій, спритність; оволодіння прийомами самозахисту, користування засобами самооборони [7; 9; 15].

Чинники правомірної поведінки беруть витоки від філософії минулої доби (Ф. Вольтер, К. Гельвецій, Т. Гоббс, П. Гольбахом, Д. Дідро, Дж. Локк й ін.). Важливими ознаками правомірної поведінки людини за філософами є: розподіл у державі

матеріальних благ, природжена спроможність людини відрізнити чесноту від вади (пороку); конкретне зовнішнє середовище, почуття щастя та розум, бажання бути корисним іншим людям та прагненню до особистого блага [4].

Низка дослідників (Ю. Антонян, В. Емінов, В. Кудрявцев та ін.) висловлюють переконливі докази того, що у сім'ях, де поважають і шанують один одного, міцними, актуалізується виховання у дітей таких якостей, як колективізм, доброзичливість, уважність, здатність до співпереживання, самостійність, ініціативність, вміння вирішувати конфліктні ситуації та ін. [1, с. 41].

Для формування позитивної соціальної спрямованості особистості, зазначає О. Тарнавська, необхідні такі базові якості, які:

- а) формуються впродовж життя (колективізм, кмітливість, самостійність, оптимізм), характерологічні (гуманізм, ерудованість, наполегливість, завзятість);
- б) особистісні, що визначають життєздатність, активну життєву позицію (працелюбність, допитливість, сприйнятливність, самовладання);
- в) забезпечують саморегуляцію особистості (чесність, сором'язливість, вимогливість до себе);
- г) характеризують індивідуальність особи (нетерпимість до аморальної поведінки, інтелект, рішучість, людинолюбство);
- д) критеріальні якості, що визначають загальну вихованість особистості (у моральності – принциповість; в інтелекті – переконаність; у волі – цілеспрямованість; почуттях – шляхетність) [11, с. 54].

У дотриманні правомірної поведінки (утримання від скоєння злочину), вказує А. Зелінський [5], людиною керують такі чинники: правосвідомість (знання правил і законів); моральні й правові переживання (експериментальні дослідження учених під керівництвом В. Ядова підтвердили, що моральні якості людини сприяють утриманню її від учинення злочину навіть за великих спокус); згода із законами і схвалення їх вимог; конформістські міркування (звичка дотримуватися закону); побоювання відповідальності; традиції (там, де позитивні правові традиції більш стійкі, рівень злочинності значно нижчий, і навпаки, у місцевостях із посиленою міграцією населення, що спричинює руйнування традиційного соціального контролю, неправомірна поведінка (п'янство, хуліганство, крадіжка) трапляється частіше; звички як форми поведінки (правові звички виникають внаслідок тривалої правослухняної поведінки. Правомірна поведінка, яка перетворилася на звичку, сама стає потребою; правова звичка формується не лише завдяки високій свідомості, а й у процесі примусового дотримання закону, коли ще не стала елементом ціннісної орієнтації особистості; правова звичка завжди конкретна, тому може стосуватися лише таких правил поведінки, з якими часто стикається індивід.

За А. Зелінським, правова звичка завжди конкретна. Вона може стосуватися лише таких правил поведінки, з якими індивід часто стикається. Але немає і не може бути людей, перед якими багаторазово поставали б усі проблеми, передбачені кримінальним кодексом. Отже, звички дотримуватися усіх кримінально-правових норм не буває. Це не зменшує ролі звички у правомірній поведінці.

Навички правової поведінки – психічні новоутворення, що формуються в результаті цілеспрямованого навчання і доведені до автоматизму, містять необхідні правові знання і вміння. Чинниками правомірної поведінки може бути й інтуїція, або моральна інтуїція – спосіб пришвидшеного орієнтування у соціальних цін-

ностях і нормах завдяки міцному опануванню етичних норм, оскільки чимало правових норм ґрунтуються на моральних нормах); у багатьох випадках інтуїція допомагає уникнення конфліктів із кримінальним законом.

Правова установка (ціннісно-орієнтаційне ставлення до правової дійсності, яке зазвичай усвідомлюється; нав'язаний спосіб дій, який не усвідомлюється; мотиви правослухняної поведінки, сформовані під впливом совісті. Правова свідомість є одним із чинників, що впливають на мотивацію поведінки неповнолітнього, дають йому змогу розмежовувати бажання, що виникає на правомірне і неправомірне.

У дослідженнях учених йдеться про таку важливу особливість як мотивація правомірної поведінки у ситуації, коли є можливість (вигода) порушити закон (В. Кудрявцев та ін.) [8]. Ще на початку ХХ століття професор І. Ісаєв склав таблицю мотивів правомірної поведінки (див. табл. 1).

Таблиця 1

Мотиви правомірної поведінки, що перешкоджають здійсненню злочину

Варіант відповіді	Чоловіки, %	Жінки, %
Совість не дозволила	21,3	36,0
Страх покарання	19,6	20,0
Сором перед людьми	3,8	4,0
Відраза до поганого вчинку	30,8	28,0
З принципових міркувань	19,6	12,0
Нерішучість	1,9	–

Таким чином мотивами правомірної поведінки можуть бути совість, страх покарання, сором перед людьми, відраза до поганого вчинку, принциповість, нерішучість.

У групі законослухняних підлітків, відзначає О. Ярош, переважають мотиви прагнення до саморозвитку, роботи над собою, самоконтролю, тобто ці діти свідомо ставляться до своїх дій [16, с. 14].

Відзначимо, що за своєю сутністю правомірна поведінка є відповідальною. На інтегральні особистісні характеристики прийняття старшокласниками рішень у ситуаціях морального вибору, вказує І. Бех, і з поміж них виокремлює: смислову наповненість морального вибору; здатність зберігати рефлексивну позицію; наявність своєї моральної позиції [2].

Досліджуючи проблему моральної стійкості особистості підлітків, вчені зазначають, що з проявами в учнів цієї моральної якості істотно пов'язаний рівень сформованості моральних ідеалів. За автором, такий ідеал має бути конкретизованим та становити сукупність певних моральних якостей, що реалізуються у конкретному образі. З кожного погляду моральний ідеал допомагає об'єктивно оцінити ситуацію, орієнтує поведінку на віддалені цілі. Водночас він є зв'язуючою ланкою між прагненням особистості орієнтуватися на відділені чинники і реалізацією цього прагнення у конкретній ситуації, а також між конкретною ситуацією і моральними вимогами. Дієвість морального ідеалу залежить від його змісту, що визначається такими якостями:

- 1) якості, що втілюють віддалені цілі суспільної значущості (бути революціонером, інтернаціоналістом);
- 2) якості, завдяки яким можуть матеріалізуватися конкретні плани учня (бути кваліфікованим фахівцем, хорошим сім'янином);
- 3) якості, що відображають устремління школяра у його теперішньому житті (добре вчитися, бути успішним та ін.);
- 4) якості, що допомагають учневі у задоволенні потреби у саморегуляції поведінки і самовиховання (сильна воля, міцні переконання, самокритичність). Узагальнений ідеал буде дієвим лише в тому разі, якщо формується при узагальненні конкретного образу і є результатом активної переробки підлітками індивідуальних уявлень і переживань [1; 2; 10; 13].

Стійкість моральних переконань особистості зумовлюють такі чинники: інтенсивність вихідної думки; суб'єктивна значущість для особистості проблеми, яку вона вирішує; гармонійний розвиток стосунків «Я – інші», що характеризується зменшенням психологічної відстані між «Я» і «не Я», поєднанням особистих інтересів з інтересами інших людей.

З поміж моральних чинників Т. Курбатова виділяє емоційно-поведінкові, вказуючи на їх переваги. Своє міркування обґрунтовує тим, що емоційно-поведінкові особливості підлітка є дією не окремих чинників мікросередовища (морально-сімейне, навчально-професійне, товариське), а їх комплексом [9]. Саме вони відіграють провідну роль у формуванні злочинної поведінки підлітка.

Отже, психологічну основу звичної правомірної поведінки становлять два види установок – нормативно-правова та правомірної поведінки.

Нормативно-правова установка особистості – вид правової установки, що фіксується у психіці людини як прийняте рішення дотримуватися певної групи, виду чи сукупності правових норм, попри відмінні особливості кожної конкретної правової норми. Ця установка акумулює в собі знання права, ставлення до нього та готовність чинити відповідно до загальних принципів чи видів правових норм. Вибірковість нормативно-правової установки зумовлена різним ставленням до тієї чи тієї правової норми. Така установка формується у завдяки індивідуальній інтелектуально-психологічній активності, а також унаслідок переймання («привласнення») нормативно-правових установок інших осіб або соціальних груп. Рецепція такої установки здійснюється двома способами: раціональним (через осмислене засвоєння) та за допомогою соціально-психологічних механізмів (конформність, наслідування, навіювання).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зі сказаного можемо зробити висновок про те, що установка на правомірну поведінку – психічний стан готовності діяти у межах існуючих норм права, який формується на час прийняття рішення. Для формування такої установки потрібно знати норми права.

Правомірна поведінка, за вченими має задовольняти повні потреби особистості. Втім, навіть актуальні потреби не зумовлюють правомірну поведінку. Особистість, яка спрямована на правомірну поведінку, свою важливу потребу оцінює з позиції актуалізованої потреби. У результаті такої оцінки формується суб'єктивне ставлення до правової норми, що спонукає дотримуватись її вимог.

У контексті досліджуваної проблематики привертає увагу настанови А. Кіраль, М. Марусинець, В. Татенка про те, що правові норми безпосередньо не регулюють

об'єктивно виражені вчинки. Із зовнішніми поведінковими актами правові норми пов'язуються через акти діяльності свідомості. За думку дослідника, правомірний вчинок і протиправна поведінка мають різний зміст, проте поєднують у собі ті самі психологічні елементи [7; 11]. На багатоманіття зв'язку правомірної поведінки та моральних норм скеровує увагу В. Кудрявцев, і наголошує на те, що не є правильним визначати правомірність та моральність лише як постійний і повний збіг цих категорій, оскільки між ними можуть бути і розходження [8].

Передумовою правомірної поведінки особи, за А. Шульгою, є правосвідомість – усвідомлювана та неусвідомлювана. Для пояснення детермінантів правомірної поведінки, дослідник ставить на перше місце право інформованості, тобто знання права. Серед інших елементів правосвідомості, що зумовлюють правомірну поведінку, вчений називає ставлення до цього знання, розуміння його значення для людини (особистісний сенс) правові мотиви [14].

Вагомим для нас є твердження Т. Герасимова, А. Шульги про те, що основою формування правосвідомості школярів є пізнання правових норм. Правові норми, з якими має ознайомитися дитина, повинні бути пов'язані з її теперішнім життям, відображати події у країні (область, місто, село) узгоджуватися з практикою життя самих учнів і всього суспільства [4; 14].

Викладене вище дає змогу виокремити такі групи чинників правомірної поведінки підлітків:

1) зовнішні: стійкі позитивні правові традиції у суспільстві; довірливі теплі батьківсько-дитячі; позитивний досвід дитини у сім'ї; сприятливі соціально-політичні обставини; задовільне матеріальне становище; справедливий розподіл у суспільстві матеріальних благ;

2) внутрішні:

а) сфера знань і умінь, навичок: знання правових норм; звичка дотримуватися закону; тривалий досвід правослухняної поведінки; вміння конструктивно поводитися з іншими; високий рівень інтелекту, ерудованості та соціального розвитку;

б) смислова сфера: свідоме ставлення до життя, здатність відрізнити чесноти від пороків, наповненість сенсу морального вибору; розуміння необхідності дотримуватися норм права, погоджуватися на їх вимоги, ставлення до закону як до вищої соціальної цінності; усвідомлення своїх і чужих прав, обов'язків і свобод, а також можливостей задовольнити актуальні потреби, дотримуючись норм права;

в) особистісні якості: розвинена рефлексія та вимогливе ставлення до себе, що поєднується з почуттям своєї гідності; здатність налагоджувати доброзичливі стосунки з іншими та прояв моральних якостей стосовно них; активність, організованість, цілеспрямованість, що суміщені з відповідальністю і почуттям обов'язку перед суспільством;

г) емоційні особливості: позитивне ставлення до норм права; страх, побоювання покарання, притягнення до відповідальності; нетерпимість до аморальних, неправомірних учинків;

д) мотиваційна сфера: гармонійно розвинені матеріальні й духовні потреби; сформовані моральні ідеали та втілення у них конкретних цілей особистості; спрямованість на дотримання норм права.

Подальшого вивчення вимагають проблеми розроблення та апробації тренінгової програми з батьками підлітків, спрямованої на підготовку дорослих до під-

вищення здатності їхніх дітей протистояти криміналізації, а також дослідження проблеми формування здатності підлітків із різними особливостями психічного здоров'я протистояти криміногенним спокусам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонян Ю. М., Кудрявцев В. Н., Эминов В. Е. Личность преступника. СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. 364 с. (Серия «Теория и практика уголовного права и уголовного процесса»).
2. Бех І. Д. Рефлексивно-експліцитний метод у формуванні морально стійкої особистості. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2013. № 2. С. 54-60.
3. Выготский Л. С. Психология развития человека. Москва : Смысл : Эксмо, 2005. 1135 с.
4. Герасимів Т. З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини : філософсько-правовий вимір : монографія. Львів : ЛДУВС, 2012. 419 с.
5. Зелінський А. Ф., Оніка Л. П. Детермінація злочину : [навч. посіб.]. Харків, 1994. 50 с.
6. Катілов О. В. Особливості асоціальних поведінкових реакцій у підлітків та способи їх корекції. URL: Biomedical and biosocial anthropology. 2014. № 23. С. 231-235.
7. Кіраль А. Й., Марусинець М. М. Протистояння криміналізації у підлітковому віці : експериментальний аспект дослідження. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*. Hamilton, Ontario, L8N 3x3 Canada, 2017. Number 5, volume 23. С. 27-35.
8. Кудрявцев В. Н. Борьба мотивов в преступном поведении. Москва : Норма, 2007. 126 с.
9. Курбатова Т. М. Эмоционально-поведенческие особенности несовершеннолетних правонарушителей : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.05 «Социальная психология». Ленинград, 19 с.
10. Сущенко Н. О. Особистісні якості підлітків та молоді, що детермінують прояви ними протиправної поведінки. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. Серія «Психологія». 2007. № 759. 16 с.
11. Татенко В. Методологія суб'єктно-вчинкового підходу : соціально-психологічний вимір : монографія. Київ : Міленіум, 2017. 184 с.
12. Тарнавська О. С. Девіантна поведінка підлітків і превентивна робота : навч.-метод. посіб. Ч. 1. Чернівці : Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, 2003. 82 с.
13. Фіцула М. М., Парфанович І. І. Відхилення у поведінці неповнолітніх: шляхи їх попередження та подолання : навч.-метод. посіб. вид. 2-ге, перероб. та доп. Тернопіль : Навчальна книга: Богдан, 2008. 432 с.
14. Шульга А. М. Загальнотеоретичні аспекти правомірної поведінки особи : монографія. Харків : Майдан, 2013. 408 с.
15. Юридична психологія : підручник / Д. О. Александров, В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко та ін. ; [за заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Млісєєва]. Київ : КНТ, 2007. 360 с.
16. Ярош О. В. Профілактика та подолання протиправної поведінки підлітків. *Вісник ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Психологія*. Харків : ХНПУ, 2006. Вип. 19. С. 183-191.

REFERENCES:

1. Antonyan, Yu. M., Kudryavtsev, V. N., Eminov, V. E. (2004). Lichnost prestupnika. (Seriya «Teoriya i praktika ugovnogo prava i ugovnogo protsessha»). [Personality of the criminal (Series «Theory and practice of criminal law and criminal procedure»)]. SPb. : Yuridicheskiy tsentr Press, 2004. 364 p. [in Ukrainian].

2. Bekh, I. D. (2013). Refleksyvno-eksplitsytnyi metod u formuvanni moralno stiikoi osobystosti. [Reflexive-explicit method in the formation of a morally stable personality]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnyimi systemamy*. 2013. № 2. P. 54-60 [in Ukrainian].
3. Vyigotskiy, L. S. (2005). Psihologiya razvitiya cheloveka. [Psychology of human development]. Moskva : Smyisl : Eksmo, 2005. 1135 p. [in Russian].
4. Herasymiv, T. Z. (2012). Pryrodni ta sotsialni determinanty formuvannya deviantnoi povedinky liudyny : filosofsko-pravovyi vymir : monohrafiia. [Natural and social determinants of the formation of deviant human behavior : a philosophical and legal dimension: a monograph]. Lviv : LDUVS, 2012. 419 p. [in Ukrainian].
5. Zelinskyi, A. F., Onika, L. P. (1994). Determinatsiia zlochynu : [Determination of crime] *navch. posib*. Kharkiv, 50 p. [in Ukrainian].
6. Katilov, O. V. (2014). Osoblyvosti asotsialnykh povedinkovykh reaktsii u pidlitkiv ta sposoby yikh korektsii. [Features of antisocial behavioral reactions in adolescents and methods of their correction]. *Biomedical and biosocial anthropology*. № 23. S. 231-235 [in Ukrainian].
7. Kiral, A. Y., Marusynets, M. M. (2017). Protystoiannia kryminalizatsii u pidlitkovomu vitsi : eksperymentalnyi aspekt doslidzhennia. [Confrontation of criminalization in adolescence : an experimental aspect of the study]. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*. Hamilton, Ontario, L8N 3x3 Canada, Number 5, volume 23. P. 27-35 [in Ukrainian].
8. Kudryavtsev, V. N. (2007). Borba motivov v prestupnom povedenii. [The struggle of motives in criminal behavior]. Moskva : Norma, 126 p. [in Russian].
9. Kurbatova, T. M. Emotsionalno-povedencheskie osobennosti nesovershennoletnih pravonarushiteley. [Emotional and behavioral features of juvenile offenders]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Leningrad. [in Russian].
10. Sushchenko, N. O. (2007). Osobystisni yakosti pidlitkiv ta molodi, shcho determinuiut proiavy nymy protypravnoi povedinky. [Personal qualities of adolescents and young people that determine the manifestations of their illegal behavior]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina. Seriia «Psykhohohiia»*. № 759. 16 p. [in Ukrainian].
11. Tatenko, V. (2017). Metodohiia subiektno-vchynkovoho pidkhodu : sotsialno-psykholohichni vymir : monohrafiia. [Methodology of subject-action approach : socio-psychological dimension : monograph]. Kyiv : Milenium, 184 p. [in Ukrainian].
12. Tarnavska, O. S. (2003). Deviantna povedinka pidlitkiv i preventyvna robota. [Deviant behavior of adolescents and preventive work: teaching method] : navch.-metod. posib. Ch. 1. Chernivtsi : Chernivetskyi natsionalnyi universytet im. Yurii Fedkoviycha, 82 p. [in Ukrainian].
13. Fitsula, M. M., Parfanovych, I. I. (2008). Vidkhylennia u povedintsii nepovnlitnikh : shliakhy yikh poperedzhennia ta podolannia. [Deviations in the behavior of minors : ways to prevent and overcome them] : navch.-metod. posib. vyd. 2-he, pererob. ta dop. Ternopil : Navchalna knyha : Bohdan, 432 p. [in Ukrainian].
14. Shulha, A. M. (2013). Zahalnoteoretychni aspekty pravomirnoi povedinky osoby : monohrafiia. [General theoretical aspects of lawful behavior of a person : a monograph]. Kharkiv : Maidan, 408 p. [in Ukrainian].
15. Yuridichna psihologiya. [Legal psychology] pidruchnik / Aleksandrov D. O., Androsyuk V. G., Kazmirenko L. I. and others. (2007). Kyiv : KNT, 2007. 360 p. [in Ukrainian].
16. Iarosh, O. V. (2006). Profilaktyka ta podolannia protypravnoi povedinky pidlitkiv. [Prevention and overcoming of illegal behavior of adolescents] *Visnyk KHNPU im. H. S. Skovorody. Psykhohohiia*. Kharkiv : KHNPU, Vyp. 19. P. 183-191 [In Ukrainian].

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.05
UDC 373.3.091.26

WAYS OF EDUCATION QUALITY MONITORING BY THE PRIMARY SCHOOL TEACHER

Alexander Mytnyk
doctor of pedagogical sciences, professor,
head of the Department of Applied
Psychology,
National Pedagogical
Dragomanov University,
Pyrohova str., 9, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-2916-7344>
e-mail: mytnyk1969@ukr.net

Abstract. Analysis of scientific articles has shown that there is a lack of researches about primary school teacher preparation, in the system of postgraduate education, for acquiring techniques for constructive interaction with pupils, creating and evaluating different mathematics and Ukrainian tests that are ways of education quality monitoring. The aim of the article is to reveal the education quality monitoring approaches such as techniques for constructive interaction with pupils, creation and evaluation of different tests, in particular mathematics and Ukrainian. The methods used include theoretical analysis of scientific literature to clarify the state of researched problem, modelling to describe the techniques for constructive interaction with pupils, creation of developmental tasks of different level of difficulty. The process of primary school teacher preparation in the system of postgraduate education, for acquiring techniques for constructive interaction with pupils, creation and evaluation of tests of different difficulty, in particular mathematics and Ukrainian, is described. The examples of role trainings for primary school teachers, aimed at professional skills development for organization of problem-search dialogues in simulated educational environment, are given. Roles of teacher, pupils and experts are proposed in the training exercises. Techniques of gradual complication of arithmetic task, creation and evaluation of Math tests of different difficulty, grammatical tasks to dictation as the way to evaluate the pupils' knowledge and skills in Ukrainian, are proposed. Within the current experimental research of all-Ukrainian level it was proved that constructive interaction with pupils domination in educational process affects the pupils' awareness of their study achievements, the skill to objectively perform self-assessment and the desire for regular self-development and self-improvement.

Keywords: constructive interaction between subjects of educational process; education quality monitoring; methods of control and self-control of pupil's educational achievements. role training, empathy.

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.05
УДК 373.3.091.26

ЗАСОБИ ЗДІЙСНЕННЯ МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ОСВІТИ ВЧИТЕЛЕМ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Митник О. Я.

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри практичної психології,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-2916-7344>
e-mail: mytnyk1969@ukr.net

Анотація. Аналіз наукової літератури свідчить, що бракує досліджень щодо підготовки вчителя початкової школи у системі післядипломної освіти до оволодіння техніками здійснення конструктивної взаємодії з учнями, створення та оцінювання різноманітних контрольних робіт з математики, української мови, які є засобами моніторингу якості освіти. Метою статті є розкриття засобів здійснення моніторингу якості освіти, а саме: техніки здійснення конструктивної взаємодії з учнями, створення та оцінювання диференційованих за рівнем складності різноманітних завдань, зокрема, контрольних робіт з математики, української мови. Використано такі методи: теоретичний аналіз наукової літератури з метою з'ясування стану досліджуваної проблеми; моделювання, з метою опису техніки побудови конструктивної взаємодії з учнями, створення диференційованих за рівнем складності завдань розвивального характеру. Описано процес підготовки вчителя початкової школи у системі післядипломної освіти до оволодіння техніками здійснення конструктивної взаємодії з учнями, створення диференційованих за рівнем складності різноманітних завдань, зокрема, контрольних робіт з математики, української мови. Подано приклади рольових тренінгів для вчителів початкової школи, спрямовані на розвиток професійних умінь щодо організації проблемно-пошукових діалогів у змодельованому освітньому середовищі. У тренінгових завданнях пропонується три ролі: вчителя, учнів та експертів. Пропонуються техніки поступового ускладнення текстової арифметичної задачі, складання і оцінювання диференційованих за рівнем складності контрольних робіт з математики, граматичні завдання до диктанту як засобу контролю знань і умінь учнів з української мови. У межах діючого експериментального дослідження всеукраїнського рівня доведено, що домінування у часі конструктивної взаємодії з учнями в освітньому процесі впливає на усвідомлення учнями своїх навчальних досягнень, вміння об'єктивно здійснювати самооцінювання та на прагнення до постійного саморозвитку та самовдосконалення.

Ключові слова: конструктивна взаємодія між суб'єктами освітнього процесу; моніторинг якості освіти; методи контролю та самоконтролю навчальних досягнень учня; рольовий тренінг, емпатія.

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. Будь-яка діяльність, а особливо навчальна, на думку Ю. Бабанського, «вимагає бачити в ній мету, мотиви, зміст, способи дій, які виконуються при відомому напруженні волі, а також фізичних та інтелектуальних сил, способи регулювання дій і контролю за їх результатами» [1, с. 134]. Виходячи з цього та спираючись на положення В. Бондаря [2] про те, що процес навчання є системою, у структурі якої функціонують зв'язки та залежності між компонентами, структурними компонентами навчального процесу є: мотиваційно-цільовий, змістовий, діяльнісно-процесуальний, контроль-регулювальний та оцінно-результативний.

Розкриємо зміст контроль-регулювального та оцінно-результативного компонентів. Основу *контроль-регулювального компонента* складають емпіричні методи, методи контролю та самоконтролю. Названі методи доцільно застосовувати у процесі конструктивної взаємодії вчителя з учнями, яка має домінувати в освітньому процесі. Урок, на якому домінує у часі конструктивна взаємодія між суб'єктами освітнього процесу представляє собою урок мислення-спілкування, де істина постає як суперечка про істину, тобто як проблемно-пошуковий діалог. У процесі таких діалогів відбувається розвиток діалогічних ланок у структурі мислення, а саме: «мислення для себе» (дитина висловлює певну авторську ідею, яка є пропозицією щодо рішення проблеми), «мислення для іншого» (дитина займає позицію іншого тобто намагається зрозуміти хід думок іншого і, як наслідок, або аргументовано заперечує іншому, або погоджується з позицією іншого) та «мислення спільно з іншим», коли всі учні разом з вчителем конструюють єдине рішення проблеми або вибирають оригінальне, раціональне тощо. Виходячи із зазначеного вище, у результаті такої конструктивної взаємодії кожний учень має зрозуміти ступінь правильності власної позиції («я правий»: повністю, частково чи зовсім не правий). Для того щоб кожний учень не боявся висловлювати власну думку, поведився не замкнено, а природно, важливо в освітньому процесі створити таку психологічну атмосферу, яка сприяла б активній пізнавальній діяльності дитини.

Майстерність здійснення конструктивної взаємодії з учнями залежить від особистості вчителя, від рівня розвитку його професійно-значущих якостей. У психологічних і педагогічних працях висвітлюються загальні питання проблеми формування особистості вчителя (Є. Барбіна, М. Євтух, І. Зязюн, М. Лазарев, А. Мудрик, В. Семиченко, В. Сластьонін, Л. Спирін, А. Щербаков та ін.), зокрема, проблема формування творчої особистості майбутнього вчителя (В. Андреев, Н. Кічук, Л. Лузіна, С. Сисоева). В останні десятиріччя з'явилися дослідження, які розкривають різні аспекти загальнодидактичної підготовки вчителя (А. Алексюк, Ю. Бабанський, В. Бондар, М. Данилов, М. Кузьміна, В. Загвязинський, Г. Ільїна, В. Лозова, В. Онищук, В. Паламарчук, П. Підласий, О. Савченко, М. Скаткін, Г. Шукіна та ін.); розвиток творчого мислення вчителя (А. Брушлинський, В. Дружинін, В. Кан-Калік, Ю. Кулюткін, Н. Менчинська, М. Нікандров, С. Рубінштейн, Н. Тализіна та ін.). Низку досліджень присвячено розвитку професійно-значущих якостей особистості вчителя, важливих для здійснення конструктивної взаємодії з учнями, а саме:

- професійно-педагогічної спрямованості (І. Зязюн, О. Матвієнко тощо);
- педагогічної емпатії (Г. Балл, М. Бургін, А. Маркова тощо);
- педагогічної техніки (І. Зязюн, Н. Гузій, Е. Кузнецова тощо).

М. Бургін [3] зазначає, що емпатія, будучи компонентом цілісної структури особистості, має й власну структуру, до якої входять окрім емоційного компонента також когнітивний і поведінковий. Тому прояв емпатії може мати такі форми:

а) емоційну – здатність збагнути особливості емоційного світу іншої людини (проявляється у формі співпереживання);

б) інтелектуальну (когнітивну) – розумовому уявленні того, що може відчувати інша людина;

в) прогностичну – здатність уявити майбутній емоційний стан іншої людини.

Прояв емпатії у зазначених формах характеризує вчителя як доброзичливу, чуйну, тактовну особистість.

Саме у процесі конструктивної взаємодії з учнями вчитель може відстежити, проаналізувати і внести корективи в освітній процес, перевірити рівень сформованості знань, умінь та навичок, передбачених Державним стандартом початкової школи.

Основу *оцінно-результативного компонента* складає моніторинг. Поняття «моніторинг» походить від латинського monitor – той, хто нагадує, наглядає. Моніторинг означає постійний нагляд за певним процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату або попереднім припущенням. Моніторинг розглядається як сукупність таких компонентів: оцінювання і аналіз досягнутих результатів, коригування навчального процесу залежно від результату проведеного контролю, накопичення і періодичний аналіз інформації щодо успішності кожного учня [4, с. 272-275]. Дані моніторингу – це об'єктивна інформація щодо якості виконання поставлених у дослідженні завдань. Засобами здійснення моніторингу якості освіти є емпіричні методи, методи контролю і самоконтролю, які доцільно застосовувати у процесі конструктивної взаємодії з учнями.

Є чимало психолого-педагогічних досліджень, які спрямовані на пошук шляхів оволодіння студентами емпіричними методами пізнання (І. Богданова, Ф. Гоноболін, Н. Кічук, Н. Кузьміна, З. Курлянд, С. Мартиненко, Б. Наумов, О. Савченко, В. Синенко, С. Сисоева та інші). Проте бракує досліджень щодо підготовки вчителя початкової школи у системі післядипломної освіти до оволодіння техніками здійснення конструктивної взаємодії з учнями, створення та оцінювання різноманітних контрольних робіт з математики, української мови, які є засобами моніторингу якості освіти.

Мета і завдання. Розкрити засоби здійснення моніторингу якості освіти вчителем початкових класів. Відповідно до мети поставлено такі **завдання** дослідження:

1. Охарактеризувати техніку організації та здійснення конструктивної взаємодії з учнями.

2. Розробити рольові тренінги, спрямовані на розвиток професійних умінь вчителя початкових класів у межах післядипломної освіти щодо організації та здійснення конструктивної взаємодії з учнями.

3. Презентувати техніку створення вчителем початкових класів завдань різних за рівнем складності на уроках математики та української мови, зокрема, контрольних робіт та охарактеризувати способи об'єктивного їх оцінювання у 12-бальній системі.

Методи дослідження. Теоретичний аналіз наукової літератури з метою з'ясування стану досліджуваної проблеми; моделювання, з метою опису техніки побудови конструктивної взаємодії з учнями, створення диференційованих за рівнем складності завдань розвивального характеру.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виходячи з того, що провідним положенням Нової української школи є теза: «Освіта має бути для життя», вчителі у системі післядипломної освіти мають усвідомити місію конструктивної взаємодії з учнями. А саме: названа взаємодія дозволяє досягти високого рівня мотивації учіння, робить процес навчання ненав'язливим, майже непомітним, не сприймається дітьми як дещо, яке нав'язали «згори». У процесі конструктивної взаємодії, яка реалізується у проблемно-пошукових діалогах між вчителем та учнями та останніх між собою, кожна дитина має можливість найбільш повно задовольнити свої духовні та інтелектуальні потреби, а також, що дуже важливо, ефективно самореалізуватись, утверджуючись в процесі роботи як у власних очах, так й в очах однолітків і педагогів. І все це при максимальному психологічному комфорті.

На заняттях у межах курсів підвищення кваліфікації вчителі мають оволодіти технікою організації та здійснення конструктивної взаємодії з учнями та спробувати реалізувати її у змодельованому професійному середовищі. Розкриємо названу техніку.

Знання не подаються в готовому вигляді. Вчитель пропонує учням певні завдання розвивального характеру. Наприклад, самостійно «відкрити» певне правило, арифметичну закономірність, властивість, спосіб розв'язання задачі тощо.

Вчитель дякує кожній дитині за певну пропозицію щодо розв'язання запропонованого завдання, не аналізуючи відповіді. Це робиться для того, щоб у дітей не було страху перед помилкою, щоб кожна дитина відчувала впевненість у своїх силах, що її думка цінна для вчителя.

Формується палітра думок. Коли думки починають повторюватися, вчитель має подякувати всім учням за допомогу. Далі порівнюючи певні думки, вчитель має довести, хто був повністю правий, хто – частково, а хто – зовсім не правий; допомогти знайти єдине правильне рішення, оригінальне, раціональне серед запропонованих.

Можна у межах внутрішньо шкільної методичної роботи, на курсах підвищення кваліфікації потренуватися у здійсненні проблемно-пошукових діалогів, взявши участь у рольових тренінгах. Наприклад:

Завдання 1. Продумайте логіку пояснення теми (на вибір, враховуючи спеціальність вчителя). Наприклад, урок української мови у 2 класі, тема «Правопис апострофа після префіксів». Учасники тренінгу розбиваються на групи: «учителя (3-4 особи), «учні» (12-13 осіб), «експерти» (2-3 особи).

Інструкція для «вчителя».

Уявіть, що ви проводите урок оволодіння новими знаннями з української мови у другому класі. Вам необхідно створити проблемну ситуацію, всіх учнів включити в її аналіз, використовуючи евристичні методи роботи.

Інструкція для «учнів».

Ви – учні другого класу. Вчитель веде з вами урок вперше, тому ви проявляєте інтерес до особистості вчителя. Ви вперше берете участь в процесі аналізу проблемної ситуації. Вам цікаво, але важко зрозуміти зразу вчителя, тому ви відповідаєте спочатку невлад. Вчитель наполегливо веде вас до розуміння змісту матеріалу.

Інструкція для «експертів».

Уважно простежте за ходом дій «вчителя», який веде процес залучення «учнів» в проблемну ситуацію, в її аналіз. Проаналізуйте, в якій мірі методи і прийоми роботи, види завдань, які використовував «вчитель» в своїй роботі, активізують

пізнавальну діяльність «учнів», відповідають віковим особливостям «учнів». Оцініть діяльність «вчителя» за 12-бальною шкалою.

Завдання 2. Відбувається процес розв'язування завдання на уроці української мови у четвертому класі наприкінці навчального року. Наприклад, з метою повторення вивченого про звуки і букви можна запропонувати завдання: *За допомогою кругів Ейлера зобразити співвідношення між обсягами таких понять:*

А – звуки мовлення; В – голосні звуки мовлення; С – приголосні звуки мовлення; Д – звуки слова «калюжа»; Е – звуки слова «лампа». Так само, учасники тренінгу розбиваються на групи: «вчителя (3-4 особи), «учні» (12-13 осіб), «експерти» (2-3 особи).

Інструкція для «вчителя».

Уявіть, що ви проводите урок узагальнення й систематизації вивченого з української мови за курс початкової школи. Вам необхідно побудувати проблемно-пошуковий діалог з учнями так, щоб всіх учнів залучити до розв'язування запропонованого завдання.

Інструкція для «учнів».

Ви – учні четвертого класу. Ви погано знаєте матеріал про звуки і букви й постійно допускаєте помилки.

Інструкція для «експертів».

Уважно простежте за роботою «вчителя» й «учнів». Проаналізуйте причини помилок, які допускали «учні», ефективність дій «вчителя», спрямованих на усунення помилок, допущених «учнями». Оцініть діяльність «вчителя» за 12-бальною шкалою.

З метою реалізації акмеологічного підходу в освітньому процесі важливо також у системі післядипломної освіти організувати процес тренування вчителів у складанні диференційованих за рівнем складності завдань, зокрема, контрольних робіт з математики, української мови.

З метою забезпечення ефективних вимірників якості навчальних досягнень та об'єктивного оцінювання введена 12-бальна шкала оцінювання, побудована за принципом підсумовування набутих знань, умінь і навичок з урахуванням зростання рівня особистих досягнень учня. Виходячи з критеріїв оцінювання рівня навчальних досягнень учнів початкових класів з математики, **11 балів** можна поставити дитині за вільне володіння, визначеним програмою, навчальним матеріалом, вміння правильно розв'язувати завдання з необхідним обґрунтуванням; **12 балів** – за здатність до розв'язування завдань з логічним навантаженням.

З метою заохочення кожного учня до більш високих досягнень можна завдання контрольних (самостійних) робіт диференціювати за рівнем складності (два рівня: А і Б). Якщо учень правильно виконує кожне завдання рівня А, то йому можна поставити максимально **9 балів**. Це означає, що дитина вміє правильно виконувати завдання, які містять два – три кроки (дії), з достатнім поясненням. Якщо дитина правильно виконує кожне завдання рівня Б, то їй можна поставити максимально **11 балів**. Це означає, що дитина вміє правильно виконувати завдання, які містять три – чотири кроки (дії) з достатнім поясненням. Якщо дитина правильно виконує всі завдання рівня Б та ще й додаткове завдання – завдання з логічним навантаженням (завдання з зірочкою), то їй можна поставити **12 балів**. Отже, для розв'язання завдань рівня А учневі необхідно виконати 1-3 кроки (дії), рівня Б – 4-6 кроків (дій). Приклади різнорівневих контрольних робіт подано нами у навчально-методичному посібнику «Навчально-творча діяльність молод-

ших школярів на уроках математики. Методика навчання математики в системі післядипломної освіти» [5].

Учитель має усвідомити, що може самостійно перетворити арифметичну задачу рівня А, для розв'язання якої необхідно виконати одну – три дії, у задачу рівня Б, для розв'язання якої необхідно виконати чотири – шість дій. Для цього необхідно за основу взяти певну арифметичну задачу з певного підручника математики і певні дані умови замінити простими арифметичними задачами. Покажемо перетворення арифметичної задачі рівня А, для розв'язання якої необхідно виконати три дії, у задачу рівня Б, для розв'язання якої необхідно виконати п'ять дій. Наприклад, задача рівня А для учнів четвертого класу: «*Потяг повинен подолати 905 км за 9 год. За перші 3 год. він подолав 210 км, за наступні 4 год. – 525 км. З якою швидкістю він повинен їхати решту шляху, щоб прибути в пункт призначення своєчасно?*»

Зауваження. У зв'язку з тим, що для знаходження решти часу треба виконати обчислення з одноцифровими числами, учневі 4 класу можна дозволити це зробити усно, тобто не записувати як окрему дію.

Опишемо процес перетворення. Замість даного 9 год. поставимо просту арифметичну задачу на знаходження тривалості події; замість даних, які відображають відстань, поставимо прості арифметичні задачі на знаходження відстані: одна – за відомою швидкістю і часом, інша – знаходження числа за його дробовою частиною. Отже, замість трьох даних умови ввели три прості арифметичні задачі. Як наслідок, створили задачу, для розв'язання якої необхідно виконати 6 дій: «*3 9 год. ранку до 6 годин вечора потяг має подолати 905 км. Перші 3 год. він рухався зі швидкістю 70 км/год. Це складає 2/5-тої відстані, яку він подолав за наступні 4 год. З якою швидкістю він повинен їхати решту шляху, щоб прибути в пункт призначення своєчасно?*»

Грамотичні завдання до диктанту доцільно диференціювати за рівнем складності (рівні А і Б). Бажано пропонувати дітям два завдання. Перше завдання (рівень А) – завдання на перевірку вміння виконувати певний вид розбору: морфологічного, синтаксичного, морфемного, фонетичного. Друге завдання (рівень Б) – завдання комбінованого характеру. Друге завдання (виконується за бажанням дитини) – завдання творчого характеру. Подаємо, наприклад, грамотичні завдання на перевірку знань з розділу «Дієслово» у 4 класі.

1. а) Виконай розбір дієслова *читаєш* як частини мови.

б) За допомогою кругів Ейлера покажи співвідношення між обсягами таких понять: А – дієслова; В – дієслова майбутнього часу; С – дієслова теперішнього часу; Д – дієслова, які змінюються за особами; Е – дієслова, які змінюються за родами; І – дієслово писатимеш.

в) Склади, використовуючи дані поняття речення (судження) з узагальнюючим словом *жодне*.

2. Склади невеличке оповідання (до семи речень) на тему «День народження», використовуючи слова: *діти, подарунки, квіти, книжки, торт, чай, музика, вірші, пісні*. В оповіданні дієслова використати тільки у минулому часі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З метою заохочення кожного учня до вищих досягнень та забезпечення об'єктивності оцінювання навчальних досягнень молодших школярів важливо у межах післядипломної освіти тренувати вчителів у побудові проблемно-пошукових діалогів у змодельованому освітньому

середовищі, а також самостійно створювати диференційовані за рівнем складності різноманітні завдання розвивального характеру, зокрема, контрольні роботи з математики, української мови та об'єктивно їх оцінювати. Ефективність домінування в освітньому процесі проблемно-пошукових діалогів доведено в експериментальному дослідженні всеукраїнського рівня на тему: «Дидактико-методична система розвитку дитячої творчості у межах навчально-виховного процесу дошкільного та загально-освітнього навчального закладу» (наказ МОН України: № 843 від 27.07.2012 р.), яке тривало у 2012-2018 рр. Усі учні експериментальних ЗЗСО усвідомлюють ступінь своїх навчальних досягнень, вміють об'єктивно здійснювати самооцінювання. З вересня 2018 року розпочато експериментальне дослідження всеукраїнського рівня на тему: «Психолого-педагогічний супровід формування соціально успішної особистості учня початкової школи» (наказ МОН України № 887 від 08.08.2018 р.). Метою названого дослідження є розробка, теоретичне обґрунтування та апробація програми формування соціально успішної особистості учня початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Педагогика / Под ред. Ю. К. Бабанского. Москва : Просвещение, 1983. 607 с.
2. Бондар В. І. Дидактика. Київ : Либідь, 2005. 264 с.
3. Навчання у початковій школі як цілісний творчий процес : теорія і практика / за ред. В. І. Бондаря; упоряд. О. Я. Митник. Київ : Початкова школа, 2011. 384 с.
4. Дибкова Л. М. Моніторинг навчальної діяльності як складова сучасної педагогічної технології. *Навчальні інновації та їх вплив на якість університетської освіти* : збірник матеріалів науково-методичної конференції. Київ : Київський національний економічний університет, 2003. С. 272-275.
5. Митник О. Я. Навчально-творча діяльність молодших школярів на уроках математики : методика навчання математики в системі післядипломної освіти. Київ : Початкова школа, 2005. 96 с.

REFERENCES:

1. Babanskyi, Yu. K. (Eds.). (1983). *Pedahohyka [The Pedagogics]*. Moskva : Prosveschenie, 607 [in Russian].
2. Bondar, V. I. *Dydaktyka [The Didactics]*. Kyiv : Lybid, 264. [in Ukrainian].
3. *Navchannia u pochatkovii shkoli yak tsilisnyi tvorchyi protses: teoriia i praktyka [Teaching in primary school as an integral creative process: theory and practice]*. V. I. Bondaria (Ed.); uporiadk. O. Ya. Mytnyk (2011). Kyiv : Pochatkova shkola, 384 [in Ukrainian].
4. Dybkova, L. M. (2003). *Monitorynh navchalnoi diialnosti yak skladova suchasnoi pedahohichnoi tekhnolohii. [Monitoring of educational activity as a component of modern pedagogical technology]. Navchalni innovatsii ta yikh vplyv na yakist universytetskoii osvity : zbirnyk materialiv naukovo-metodychnoi konferentsii*. Kyiv : Kyjivskij nacionalnij ekonomichnij universytet, 272-275 [in Ukrainian].
5. Mytnyk, O. Ya. (2005). *Navchalno-tvorcha diialnist molodshykh shkoliariv na urokakh matematyky : metodyka navchannia matematyky v systemi pislidyplomnoi osvity [Educational and creative activities of junior pupils in mathematics lessons : methods of teaching mathematics in the postgraduate education system]*. Kyiv : Pochatkova shkola, 96 [in Ukrainian].

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.06
UDC 373.2 /3.091.3: 17.022.

CONTENTS OF THE STUDY OF FORMATION OF VALUE ATTITUDE TOWARDS HEALTH OF CHILDREN 6-7 YEARS OF LIFE

Larysa Piechka

PhD, Associate Professor of Pedagogy
and Psychology

of Preschool Education and humanities
Kremenchuk Pedagogical College named
after Anton Makarenko

L. Chaikina Street, 33, Kremenchuk, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-2591-6627>

e-mail: lara_ppp@ukr.net

Abstract. *The problem of forming the values of the younger generation in the educational process is one of the most pressing in the context of the development and integration of Ukraine into the European space. The study provides a theoretical generalization and proposes a new approach to solving the problem of forming the foundations of values for their own health of 6-7-year-old children in the interaction of preschool and primary school. Educational interaction takes into account the optimal use of age and psychological capabilities of children, such as well as amplification, self-worth of each age period. The formation of the foundations of the value attitude to their own health of children 6-7 years of age will be effective provided that all the semantic structures of the components are balanced: cognitive, emotional-value, behavioral-activity; implementation of stages of work; providing pedagogical conditions: organization of the corresponding subject-spatial educational environment for formation at children of bases of the value relation to own health; involvement of children 6-7 years of age in active health activities; work with educators, teachers on the formation of children 6-7 years of age the basics of values to their own health; working with parents to form in children the foundations of values for their own health. The most effective methods of forming the foundations of values for their own health of children 6-7 years of age are: creative; games; conversations; composing fairy tales, stories; problem solving; training elements; practical music therapy sessions; search activity; conducting experiments. Among the effective forms of the developed methodology are: elective “From a fairy tale – to deeds”; circles: local history and tourism “Step to health”, theatrical “Carnival of fairy tales”; project “Children – for children”; action “Mercy”, etc.*

The results of the study showed the achievement of the goal, the solution of the tasks. Experimentally tested the effectiveness of the method of forming the foundations of values for their own health of children 6-7 years of age in the interaction of preschool educational establishment (PsEE) and primary school.

Key words: *system of work, interaction, health-preserving activity, preschool institution, primary school.*

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.06
УДК 373.2 /3.091.3: 17.022.

ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ 6-7 РОКУ ЖИТТЯ

Печка Л. Є.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та психології
дошкільної освіти
та гуманітарних наук,
Кременчуцький педагогічний коледж імені
А. С. Макаренка,
вул. Л. Чайкіної, 33, Кременчук, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-2591-6627>
e-mail: lara_ppp@ukr.net

Анотація. Проблема формування цінностей підростаючого покоління в освітньому процесі є однією з найактуальніших в умовах розбудови та інтеграції України до європейського простору. У дослідженні здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано новий підхід до розв'язання проблеми формування основ ціннісного ставлення до власного здоров'я дітей 6-7 року життя у взаємодії закладу дошкільної освіти і початкової школи. Освітня взаємодія передбачає врахування й оптимальне використання вікових та психологічних можливостей дітей, а також ампліфікації, самоцінності кожного вікового періоду. Формування основ ціннісного ставлення до власного здоров'я дітей 6-7 року життя буде ефективним за умови збалансованості всіх змістових структур компонентів: когнітивного, емоційно-ціннісного, поведінково-діяльнісного; реалізації етапів роботи; забезпечення педагогічних умов: організацію відповідного предметно-просторового виховного середовища для формування у дітей основ ціннісного ставлення до власного здоров'я; залучення дітей 6-7 року життя до активної здоров'язберезувальної діяльності; робота з вихователями, вчителями з формування у дітей 6-7 року життя основ ціннісного ставлення до власного здоров'я; робота з батьками щодо формування у дітей основ ціннісного ставлення до власного здоров'я. Найбільш ефективні методи формування основ ціннісного ставлення до власного здоров'я дітей 6-7 року життя – творчі; ігрові; бесіди; складання казок, оповідань; розв'язання проблемних ситуацій; елементи тренінгу; сеанси практичної музикотерапії; пошукова діяльність; проведення дослідів. Серед ефективних форм розробленої методики виокремлено: факультатив «Від казки – до вчинків»; гуртки: краєзнавчо-туристичний «Крок до здоров'я», театральний «Карнавал казок»; проект «Діти – дітям»; акція «Милосердя» тощо.

Результати проведеного дослідження засвідчили досягнення мети, вирішення поставлених завдань. Дослідно-експериментальним шляхом перевірено ефективність методики формування основ ціннісного ставлення до власного здоров'я дітей 6-7 року життя у взаємодії ЗДО і початкової школи.

Ключові слова: система роботи, взаємодія, здоров'язберезувальна діяльність, заклад дошкільної освіти, початкова школа.

Introduction and current state of the researched problem. The affirmation of universal values, the preservation of the health of the younger generation in the process of educational activities is extremely important. The current state of education involves active changes in content, methods, teaching aids that will contribute to the formation of a healthy child. An important component of a healthy lifestyle is the formation of the foundations of values for their own health of children 6-7 years of age. A child who develops a perception of their own health as a personal value will try to consciously adjust their behavior to a healthy existence. Studies of philosophers, sociologists, psychologists, educators, which are devoted to the study of various components of personal health, information approach to this category, contribute to a holistic, conceptual understanding of the valuable attitude to health.

The State Standard of Primary Education [4], the Law of Ukraine “On Preschool Education” [5] defines one of the main tasks – maintaining and strengthening the physical, mental and spiritual health of the child. In this regard, the conditions for the holistic development of the child are the use in educational institutions of health-preserving and health-forming technologies, which are implemented comprehensively through the creation of a safe development environment, environmentally friendly living space, full medical care, nutrition, motor optimization approach to the formation of children’s values of their own health and motivation for a healthy lifestyle, the observance of harmonious, friendly relationships between teachers and students, the children themselves. Ensuring the continuity of human education is possible subject to the implementation of the principles of perspective and continuity between related levels of education, including preschool and primary. With the transition of general secondary education to new terms, structure and content of education, the question of finding ways to ensure the holistic development of the individual at different levels of education is relevant. The formation of a valuable attitude to the own health of children in preschool and primary school is an important part of the system of education and upbringing of the individual. The development of health competence of children 6-7 years of age is realized in health care activities, through the acquisition by children of skills of preservation, strengthening, health and caring for it. This will allow a gradual transition to learning as a new leading activity in the first (adaptive-game) period of primary education.

The purpose of the article is a theoretical analysis of research on the current state of formation in children 6-7 years of age of values to their own health, justification of the need to implement a system of forming values to their own health of children 6-7 years of age in the interaction of PsEE and primary school.

According to the purpose the tasks are defined: 1. On the basis of the analysis of philosophical and psychological and pedagogical sources on a research problem to specify essence of concept “valuable attitude to own health of children of 6-7 years of life” 2. To define and characterize semantic components, criteria, indicators, levels of formation of bases of the valuable attitude to own health of children of 6-7 years of life. 3. Theoretically substantiate the method of forming the foundations of values to the own health of children 6-7 years of age in the interaction of PsEE and primary school and the pedagogical conditions of its effective implementation.

Research methods. In the study of the current state of formation in children 6-7 years of age of the basics of values to their own health, used theoretical and methodological analysis of the scientific literature; empirical, statistical methods; to achieve this goal – descriptive, comparative methods, method of generalization, analogies.

Presentation of the main research material. In line with the development of modern science, much research has been devoted to the phenomenon of “health”. In their work, scientists have revealed the essence of this term. Psychological and pedagogical scientific works suggest that children’s health is characterized as a state of their life that corresponds to biological age, the unity of development of physical and intellectual characteristics, as well as the adequate formation of adaptive and compensatory capabilities of the child’s body during its growth.

In the research of I. Blumberg we find the following definition of “health” – it is not only the absence of disease, but also the sum of circumstances that are in balance [9, p. 229-239]. According to V. Kanep, B. Olshansky: “Health is one of the necessary prerequisites for human happiness, its comprehensive, harmonious development”. [8, 424-431].

The defining criteria for the quality of the educational part of the primary school is the focus on the formation of a personal attitude to health. T. Ovchinnikova, O. Shvetsov investigated the peculiarities of the organization of health-preserving activity in PsEE. Works by O. Aksonova, M. Bezrukykh, M. Runova and others are dedicated to finding ways to improve the physical health of the younger generation.

O. Kyrychenko explains that mental health involves the ability to adapt to different social structures, the conformity of emotional, volitional and cognitive spheres to the calendar age of the individual, the ability to control their feelings; the ability to build their behavior in accordance with environmental conditions.

A person’s self-awareness, interaction and communication with other people implies social health, which is characterized by the level of socialization of the individual, the attitude to the norms and rules accepted in society.

The concept of “health” is connected with the concept of “healthy lifestyle” by scientists S. Kovalenko, Y. Naumenko, O. Savchenko, O. Skripchenko. According to T. Boychenko, N. Kolotiy, “a healthy lifestyle is a set of forms of human life that ensures its health and successful life” [2, p. 8].

T. Vasilieva identified the conditions under which the education of a healthy lifestyle of primary school children will be much more successful, “The formation of an optimistic” self-concept “using methods that affect the intellectual, emotional and volitional, practical and effective spheres of personality, awareness and joint implementation of the idea of educating a healthy lifestyle by teachers and parents” [3, p. 420-429].

The role of the teacher is important in shaping a healthy lifestyle for children. Teacher’s own example will encourage parents to become more active in solving children’s health problems. Based on this, it is necessary to arouse in children the desire to maintain and strengthen their health, to convince that health largely depends on lifestyle, to form the notion that health is a basic human value.

Determining the role of individual factors influencing the formation of health, N. Aghajanyan, O. Omelchenko, N. Stefanov, R. Giere, J. Kertzner, D. Champion, B. Peters emphasize the paramount role of positive motivation and knowledge of health to preserve and strengthen it. Coverage of general issues of implementation of the valeological approach, substantiation of its systemic role for pedagogical theory and practice can be traced in the works of G. Nagornaya, T. Gruzev, T. Kulchytska, S. Gorchak.

The conceptual understanding of the valuable attitude to health is promoted by the researches devoted to studying of various components of health of the person, and also defining components of the maintenance of education – values. According to I. Bech’s definition, “personal value is a psychological neoplasm that expresses the most direct-

ly relevant for the subject generalized sphere of the surrounding reality, through the attitude to which he identifies, realizes and affirms himself, his “I”, and as a result this sphere becomes the space of his life”[1].

The current state of studying the problem of forming in children the basics of values to their own health (T. Andryushchenko, T. Babyuk, N. Bibik, S. Dudko, N. Koval and others) shows that the period of 6-7 years is considered sensitive to the formation healthy lifestyle and health activities. Theoretical analysis clarifies the essence of the concept of “valuable attitude to their own health of children 6-7 years of age” as an integrative personal education aimed at themselves and others, determined by awareness of personal and social significance of a healthy lifestyle in everyday life, the formation of basic skills, skills of preservation, strengthening and restoration of health, orientation of the child on such models of behavior at the heart of which awareness of health as the highest value.

In the context of our study, the idea of interaction, cooperation, dialogue, partnership in the relationship of the subjects of the educational process is significant. The implementation of the principle of continuity in the upbringing of children is facilitated by the following organizational features of interaction: combining the educational process of PsEE and primary school with a common material and technical base; joint organizational and methodological work of the teaching staff; conducting various activities of children during the day. At the same time, it was found that there is currently no system of education that would ensure the integrity of the process of forming the foundations of values for their own health during the transition from preschool to school education. We have identified the main components of the valuable attitude to the own health of children 6-7 years of age: cognitive (self-image, body, health traditions, hardening procedures, the ability to predict performance), emotional and valuable (positive attitude to the image “I – healthy”, health activities), behavioral activity (the ability of the individual to self-esteem, arbitrary regulation of their own behavior, the use of existing knowledge during safe living). In accordance with the identified components, the criteria and indicators of the formation of the basics of values for their own health of children 6-7 years of age, namely: intellectual; value; behavioral. Systematized criteria and indicators provided an opportunity to determine the appropriate levels of formation of the foundations of values for their own health of children 6-7 years of age: high, medium, low.

According to the results of the analysis of organizational features of formation of bases of the value relation to own health of children of 6-7 years of life in experimental educational institutions favorable data are established. However, the potential of the educational process of PsEE and primary school to form the foundations of values for their own health of children 6-7 years of age is not fully actualized due to the lack of common methodological principles and continuity in the preschool and primary school, lack of methodological support of the educational process, low level of preparation of teachers and parents to solve health problems. The identified state of the problem in educational practice confirmed the need to develop a methodology for forming the foundations of values for their own health of children 6-7 years of age in the interaction of PsEE and primary school and the pedagogical conditions for its effective implementation.

By generalizing expert assessments analyzed and determined the pedagogical conditions for the formation of the foundations of values for their own health of children 6-7 years of age, which formed the basis of the methodology: -7 years of age; involvement of children 6-7 years of age in active health activities; work with educators, teach-

ers on the formation of children 6-7 years of age the basics of values to their own health; working with parents to form in children the foundations of values for their own health.

The scientific work theoretically substantiates the method of forming the foundations of the value attitude to their own health of children 6-7 years of age in the interaction of PsEE and primary school, which is a set of interrelated components: conceptual-target; semantic; technological; effective. The process of forming the foundations of values for the own health of children 6-7 years of age is based on a person-centered approach. The implementation of the method involves three stages, each of which is aimed at solving certain tasks: the first stage – deepening and expanding children’s knowledge about health, structure and functioning of the human body, the rules of strengthening and maintaining health; the second stage – the development of emotional and valuable sphere, motivation for a healthy lifestyle; The third stage is the acquisition by children of the skills of forming the foundations of a valuable attitude to health, responsible behavior in all spheres of life in relation to maintaining and strengthening their own health and the health of others. The content of the method of forming the foundations of values to the own health of children 6-7 years of age covers a system of special classes, the use of methods: creative; gaming; conversations; composing fairy tales, stories; problem solving; elements of training; search activity; conducting experiments. Effective forms of forming the foundations of values for their own health of children 6-7 years of age are defined – the elective “From a fairy tale to deeds”, the purpose of which is to acquaint children with the basic rules, rules of a healthy lifestyle. The introduced steps “Step to health”, theatrical “Carnival of fairy tales” provide purposeful acquaintance of children with traditional and non-traditional methods of improvement. Their main direction is health activities. The formation of the foundations of values for the health of others was ensured through the participation of children in the project “Children for Children” and in the action “Mercy”. At the initiative of adults and on their own initiative, participants were involved in various types of work: fairs, competitions for the delivery of waste paper, making a variety of gifts themselves.

To improve the psychological and pedagogical knowledge and practical educational skills of parents, we also used non-standard forms of work: round tables, trainings, family “Healthy Family Club”, sports and health clubs; information and communication technologies were used, etc.

The results of the control section of the experimental study showed a positive dynamics of the levels of formation of the foundations of values to the own health in children 6-7 years of age of the experimental group (in the control group the changes were insignificant).

Thus, the differences in the levels of formation of the basics of values to the own health of children 6-7 years of age are not accidental, but are a consequence of the introduction of methods of forming the basics of values to the own health of children 6-7 years of age in the interaction of PsEE and primary school.

Prospects for further development. The study does not cover all aspects of this issue. We consider promising the study of gender differences in the process of forming the foundations of values for children’s own health, the problem of retraining of teachers, taking into account the specifics of educational institutions.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бех І. Д. Виховна гуманістична парадигма в освітній інновації / Педагогіка і психологія. Київ : Державне видавництво «Педагогічна преса», 2016. № 2. С. 14-21.
2. Бойченко Т., Колотій Н. Основи здоров'я: [Експериментальний підручник для учнів]. Київ : Державний інститут проблем сім'ї та молоді, Український ін-т соціальних досліджень. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2004. № 4(88). 299-305.
3. Васильєва О. С. Валеологія – актуальное направление современной психологи. *Психологический вестник РГУ*. Ростов на Дону, 1997. Вип. 3. С. 420-429.
4. Державний стандарт початкової освіти. Постанова КМУ № 87 від 21.02.2018 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
5. Закон України «Про дошкільну освіту». Редакція від 28.09.2017, підстава 2145-19, ст. 11, п. 2. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>
6. Кириченко О. В. Теоретичні та методичні засади формування основ культури здоров'я у дітей дошкільного віку. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Харків – Донецьк : ХДАДМ (ХХПІ), 2007. № 11. С. 237-241.
7. Поліщук Н. М. Характеристика змісту поняття «здоров'я людини» в сучасних дослідженнях. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2010. № 1(3). С. 124-132.
8. Юрочкіна, С. *Педагогічні основи валеологічного виховання дітей старшого дошкільного віку* : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Інститут педагогіки АПН України. Київ, 1997. 27 с.
9. Blumberg, I. (1997). Mental «health» and mental «illness». *Hosp Commun. Psychiatry*, 1997. Vol. 130, № 3, P. 229-239.

REFERENCES:

1. Bekh, I. D. (2016). Vykhovna humanistychna paradyhma v osvitnii innovatsii. [Educational humanistic paradigm in educational innovation] *Pedahohika i psykholohiia*, 2, 14-21 [in Ukrainian].
2. Boichenko, T., Kolotii, N. (2004). *Osnovy zdorovia : eksperymentalnyi pidruchnyk dlia uchniv* [Health Basics : experimental textbook for students]. Derzhavnyi instytut problem simi ta molodi, Ukrainyskyi in-t sotsialnykh doslidzhen. Kyiv. 104 [in Ukrainian].
3. Vasyleva, O. S. (1997). Valeolohiia – aktualnoe napravlenye sovremennoi psykholohy [Valeologiya – Actual direction of modern psychology]. *Psykholohycheskyi vestnyk RHU*. Rostov na Donu, 3, 420-429. [in Russian].
4. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity. (2018) [State standard of primary education]. Postanova KМУ № 87 vid 21.02.2018 r. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy «Pro doshkilnu osvitu» (2017). [Law of Ukraine «On Preschool Education»]. Redaktsiia vid 28.09.2017, pidstava 2145-19., st. 11, p. 2. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> [in Ukrainian].
6. Kyrychenko, O. V. (2007). Teoretychni ta metodychni zasady formuvannia osnov kultury zdorovia u ditei doshkilnoho viku [Theoretical and methodological foundations of a culture of health of preschool children]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*. Kharkiv ; Donetsk : KhDADM (KhKhPI), 11, 237-241 [in Ukrainian].
7. Polishchuk, N. M. (2010). Kharakterystyka zmistu poniattia «zdorovia liudyny» v suchasnykh doslidzhenniakh [Characteristics meaning of «health» in contemporary studies]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, 1(3), 124-132 [in Ukrainian].
8. Yurochkina, S. (1997). Pedahohichni osnovy valeolohichnoho vykhovannia ditei starshoho doshkilnoho viku [Pedagogical bases of valeological education of preschool children] : avtoref. dis. ... kand. ped. nauk. Instytut pedahohiky APN Ukrainy, Kyiv, 27 [in Ukrainian].
9. Blumberg, I. (1997). Mental «health» and mental «illness». *Hosp Commun. Psychiatry*, 130, 3, 229-239.

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.07
UDC 37.091.212.8:37.015.311

COMPONENTS OF STUDENT YOUTH LIFE SUCCESS

Ilona Rashkovskaya

Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor of Practical Psychology,
National Pedagogical
Dragomanov University,
Pyrohova str., 9, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-2910-1716>
e-mail: psychologilona@gmail.com

Abstract. *This study analyzes current trends and changes in the minds of student youth, related to the focus on European living standards, career achievements, material security, etc.; attempts were made to find answers to the questions of constructing the further life path of a successful student by studying classical and modern philosophical, psychological and pedagogical theories of becoming a successful young person, taking into account the creative aspects, which are considered basic; provisions that demonstrate success as a neoplasm, the formation of which occurs in childhood and lasts a lifetime.*

A comprehensive understanding of the concept of personal success as a holistic structure, diverse in content and forms, based on the author's experience of practical work with people of different professions. Emphasis is placed on the impossibility of a deep understanding of success without studying the views and actions of each individual family, because it is involved in guiding the aspirations and desires of the growing individual, starting from early childhood. Based on current research by both domestic and Western psychologists, emphasis is placed on the essential role of family upbringing, which directly affects self-esteem, responsibility and academic achievement, which are components of successful self-determination in the future. Some reflections and pedagogical actions of the author are focused on the need to create favorable psychological conditions for the formation of a successful personality during the training of future teachers and psychologists in higher education, the introduction of special classes, trainings, discussions on understanding the concept of «successful personality». in any sphere of life of the individual.

A comprehensive understanding of the concept of personal success as a holistic structure, diverse in content and forms, based on the author's experience of practical work with people of different professions. Emphasis is placed on the impossibility of a deep understanding of success without studying the views and actions of each individual family, because it is involved in guiding the aspirations and desires of the growing individual, starting from early childhood. Based on current research by both domestic and Western psychologists, emphasis is placed on the essential role of family upbringing, which directly affects self-esteem, responsibility and academic achievement, which are components of successful self-determination in the future. Some reflections and pedagogical actions of the author are focused on the need to create favorable psychological conditions for the formation of a successful personality during the training of future teachers and psychologists in higher education, the introduction of special classes, trainings, discussions on understanding the concept of «successful personality». in any sphere of life of the individual.

The results of the research of modern students' ideas about a successful personality and ways to achieve success, awareness of responsibility for their life choices and professional determination are presented.

Prospects for further theoretical research and practical development in the context of the problem identified for research, which will contribute to the formation of a successful personality of modern student youth.

Key words: *theories of success, personality, success of personality, student, factors of formation of a successful person, professional definition.*

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.07
УДК 37.091.212.8:37.015.311

СКЛАДОВІ ЖИТТЄВОГО УСПІХУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Рашковська І. В.

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри практичної психології,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orsid.org/0000-0002-2910-1716>
e-mail: psychologilona@gmail.com

Анотація. В даному дослідженні здійснено аналіз сучасних тенденцій і змін у свідомості студентської молоді, пов'язані з орієнтацією на європейські стандарти життя, кар'єрні досягнення, матеріальне забезпечення тощо; здійснено спроби знайти відповіді на питання конструювання подальшого життєвого шляху успішного студента за допомогою вивчення класичних та сучасних філософських, психолого-педагогічних теорій становлення успішної особистості молоді, з урахуванням творчих аспектів, які розглядаються як базові; положень, що демонструють успішність як новоутворення, формування якого відбувається з дитинства, а триває все життя.

Представлено комплексне розуміння поняття успіху особистості як цілісної структури, різноманітної за змістом та формами, з опорою на авторський досвід практичної роботи з людьми різних професій. Наголошено на неможливості глибокого розуміння успіху без вивчення поглядів і дій кожної окремої сім'ї, оскільки саме вона бере участь у скеровуванні прагнень і бажань зростаючої особистості, починаючи з раннього дитинства. З опорою на сучасні дослідження, як вітчизняних так і західних психологів, акцентовано увагу на суттєвій ролі стилю виховання в сім'ї, який безпосередньо впливає на самооцінку, відповідальність та навчальні досягнення, що є складовими успішного самовизначення особистості у майбутньому. Окремі роздуми і педагогічні дії автора зосереджено на необхідності створення сприятливих психологічних умов для становлення успішної особистості під час навчання майбутнього педагога і психолога у закладі вищої освіти, запровадження спеціальних занять, тренінгів, бесід з питань розуміння самого поняття «успішна особистість», власного шляху досягнення успіху в будь-яких сферах життєдіяльності особистості. Презентовано результати дослідження уявлень сучасних студентів про успішну особистість та шляхи досягнення ними успіху, усвідомлення відповідальності за свій життєвий вибір та професійне визначення.

Викладено перспективи подальших теоретичних досліджень та практичних розробок в контексті визначеної для дослідження проблеми, що сприятимуть становленню успішної особистості сучасної студентської молоді.

Ключові слова: теорії успіху, особистість, успішність особистості, студент, фактори становлення успішної людини, професійне визначення.

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. Студентська молодь завжди була та залишається індикатором проблем, що вирішує суспільство. Останнім часом свідомість українського студентства стала швидко змінюватись. Насамперед, це пов'язано з орієнтацією студентської молоді на європейські стандарти життя, а, мрію про кар'єрні досягнення, життя, що забезпечене, матеріально, можливість подорожувати та мати можливість проводити досуг на свій розсуд. Звичайно, в схему успішності сучасних студентів входить й бажання мати можливість самостійно заробити на свої потреби! Тобто, «стати успішною особистістю» є метою для багатьох сучасних студентів. Успіх, успішна особистість, як психологічне та життєве явище питання популярне та неоднозначне, як в наукових колах, так й в тих, які від науки досить далекі, а саме, в колі людей бізнесу, творчих осередках тощо. Сучасні наукові джерела, як зарубіжні, так й вітчизняні, висвітлюють проблематику успішності, в основному, як ставлення людини до власного успіху, та особливості переживання особистістю цього процесу. Закономірності переживання власної успішності особистістю значним чином залежать від особливостей функціонування її внутрішнього світу, її устремлінь, рівня домагань. Нажаль, останнім часом не дивлячись на популярність проблеми успіху не вироблені основні принципи становлення успішної особистості сучасного студента. Також, немає однозначної відповіді на питання подальшого життєвого шляху успішного студента. Чи є успішність студента (сумлінне навчання, активна громадська діяльність тощо) запорукою його життєвого успіху.

Мета дослідження. Здійснити теоретичний аналіз проблеми успішності особистості як підґрунтя для вивчення поглядів студентів, майбутніх психологів на зазначену проблему.

Завдання дослідження Окремих досліджень щодо успішності сучасного студента, нажаль, небагато. Тому, робимо екскурс в загальні положення проблеми успішності, студентів зокрема. Проблематика питання зводиться до вивчення двох головних конструктів: внутрішнього (суб'єктивно-ціннісного) та зовнішнього (об'єктивно-поведінкового).

У даному дослідженні використано **методи** теоретичного аналізу для з'ясування і обґрунтування важливості порушеної проблеми, термінологічного апарату і дефініцій, пов'язаних з вивченням складових життєвого успіху студентської молоді; опитування, анкетування щодо розуміння поглядів самих студентів, пов'язаних з темою власної успішності та узагальнення – для формулювання висновків та визначення перспектив подальших досліджень даної проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Філософські та психолого-педагогічні джерела тлумачать уявлення про успішну людину як про таку особистість, яка сповнена недосяжними ідеалами та наділена різноманітними прагненнями до самореалізації, самореалізації у багатьох сферах власної діяльності. На такій позиції наполягали відомі науковці, зокрема, Дж. Аткинсон, Д. Макклелланд, А. Маслоу, Ю. Орлов та ін. Далі, вони висловлювали думку, що усвідомлення власної успішності (в широкому розумінні) і своїх дійсних цінностей відбувається упродовж всього людського життя. З точки зору теорії мінливості психічного, то стає зрозумілим положення про «часову дилему». Мова йде про питання чи можна задовольнити потреби та бажання не тільки матеріального, «а й вищого рівня тут

і тепер, і чи всі наші бажання, що виникають спонтанно, приведуть до смислотворчого успіху в майбутньому» [6].

Відомі й інші позиції щодо успішності. Зокрема, Л. М. Балецька пов'язувала «модель успішності особистості з уявленням про творчі аспекти загалом, які розглядаються як базові. Натомість у процесі побудови моделі успіху необхідно враховувати «тренди», які мають місце в певний історичний відрізок часу, адже в різні часи людство орієнтувалось на різні способи щодо їх задоволення (матеріальні, духовні та ін.)» [3].

Достатньо цілісний підхід до проблеми вивчення успішності з'явився, на наш погляд, завдяки підходу, запропанованому С. Мадді. Науковець порівнює, мотиваційно-поведінкові характеристики особистості, що «належать» різним історичним періодам. Дослідник у своїх творах також наголошує на важливості різноманітних тлумачень щодо додаткових компонентів, які гіпотетично вказують на складові успіху особистості. Так, науковець зазначає: «Намір – це те, що визначає думки, почуття та дії людини, пов'язані з досягненням його основних цілей. Характеристики – це статичні, або структурні утворення, як правило, детерміновані намірами; за їх допомогою пояснюють не стільки рух до цілі чи певні результати функціонування, скільки сам факт існування цілей та потреб та їх безпосередній зміст» [3, с. 153]. Важливим, на наш погляд є позиція В. Бадріака про важливість особистої мотиваційної установки на успіх кожної особистості. Автор наполягає на тому, що завжди практична сила позитивної психологічної установки саме в тому, що особистість «відмовляється від негативних внутрішніх сумнівів [2].

Нижче розглянемо уявлення про успіх у різних дослідницьких моделях, прийнятих в психології. Складові моделі цілком відповідають моделі становлення успішності сучасного студента.

Тому, спробуємо описати сучасні моделі, які є складовими успішності. Першою моделлю виступає, на наш погляд модель конфлікту (З. Фрейд, К. Юнг, Е. Берн та ін.) [2; 6]. На думку вчених, сучасна особистість, виходячі з теорії внутрішнього конфлікту, особистість постійно перебуває між кардинально протилежними впливами на неї. Названі впливи призводять її до особистісної внутрішньої конфліктності. До цього протистояння відносять: внутрішні, наприклад, рушійні механізми, так й ті механізми, що впливають переважно ззовні на будь-яку особистість. Тобто, для кожного успіх являється компромісом, між різними впливами. Доречі, поведінковий рівень демонструє це як постійну боротьбу мотивів та потреб особистості.

Наступною, тобто, другою моделлю є модель самореалізації особистості, представлена А. Адлером, А. Маслоу, Ф. Перлзом та іними вченими [2; 6]. Дана модель свідчить про наявність певного процесу самоактуалізації, що враховує генетично закладені (вроджені здібності), або того, який формується за допомогою певних установок (здібності, які можна розвивати чи набувати). В такому випадку, успіх подається як реалізація життєвих потенцій, закладених в особистості.

Також модель успіху, що є актуальною на сьогоднішній день – це модель успішної особистості, що здається актуальною – модель узгодження (за Дж. Келлі, Б. Скіннер та ін.) [4; 5]. Вищеназвані вчені виступають за співвідношення між особистістю сьогодні та її очікувань щодо майбутнього. Саме тому, успіх розглядається ними ефективним співвідношенням компонентів Я-концепції, як балансу між самооцінкою та самоцінністю.

Отже, комплексне розуміння поняття успіху особистості дозволяє розглядати його як цілісну структуру, різноманітну за змістом та формами, яка складається з наступних складових:

- 1) відповідальнісного вибору як «мірило якості» успіху;
- 2) процесу постановки цілі та поетапного дотримання визначеної мети;
- 3) ціннісної насиченості процесу реалізації життєвих потреб [4].

Цікавим, на наш погляд є питання визначення складових успіху особистості. Дослідники (Б. Вайнер, Г. Келлі, Ф. Хайдер) виокремлюють наступні показники успіху:

- 1) наполегливість;
- 2) інтернальність / екстернальність;
- 3) вибір адекватних задач;
- 4) енергійність, ініціативність у роботі [2; 4].

Розглядаючи теорії успіху, маючи досвід роботи з людьми різних професій, ми не можемо розуміти успіх без вивчення поглядів і дій окремої сім'ї. Саме сім'я накладає перші «табу» та «тотеми» на «чисту дошку» прагнень і бажань дитини.

Сучасні дослідження як вітчизняних так і західних психологів свідчать, що стиль виховання в сім'ї безпосередньо впливає на самооцінку, відповідальність та навчальні досягнення, що є складовими успішного самовизначення особистості. «Ця «конвергенція» (між середовищем та внутрішніми задатками) має силу як для основних якостей, так і для окремих явищ розвитку особистості. Несуперечлива цілісна модель успіху особистості, на нашу думку, може бути побудована з урахуванням ідей К. Левіна (теорія поля) [2], Л. С. Виготського (розвиток людини в культурному контексті) [3], Н. Пезешкіана (теорія позитивної кроскультурної концепції розвитку людини) [2], К. О. Абульханової (типологія життєвих світів) [1], С. Д. Максименка (динамічний розвиток особистості) [7], що дозволить дати відповідь на практичні питання щодо феномену успіху особистості.

Цікавим, за позицією деяких авторів та, порівняно новим, на наш погляд є думка тих вчених, які пов'язують успішність з явищем «якості життя». Такі дослідники як Р. М. Нугаєв, М. А. Нугаєв наполягають на тому різні люди по-різному оцінюють зовнішні обставини, які на них впливають, залежно від їх цінностей, очікувань та бажань бути успішними [6].

Досягнення успіху – складний процес самореалізації і самоствердження особистості. Цей процес виявляється в декількох формах: успіх як визнання, популярність людини в тому чи іншому професійному співтоваристві; успіх як визнання авторитетними людьми. Усвідомлення значущості успіху є реальною силою, яка спонукає до діяльності; успіх-подолання та самовизначення. Досвід подолання складних проблем стає цінним особистісним багажем, під час набуття якого особистість навчається усвідомлювати, оцінювати власні сили; успіх-покликання. Самовдосконалення і самореалізація особистості відбувається у певному виді діяльності, коли важливим є не лише результат, але й процес діяльності. В якій би формі не висловлювався успіх, він, у будь-якому випадку, пов'язаний із подоланням труднощів, умінням покладатися на свій досвід, здатністю брати на себе відповідальність, умінням долати опір інших. Усі перераховані якості складають основу самоактуалізованої успішної особистості.

Розробками теорії успіху та успішної особистості займаються філософи, психологи, акмеологи, спеціалісти з професійної діяльності, педагоги та представни-

ки інших видів діяльності. Практичним пошуком шляхів формування успішної особистості зацікавлені відомі бізнесмени, спеціалісти з складання іміджу тощо. Проте на сьогоднішній день не існує єдиного підходу не лише до розуміння природи механізму досягнення успішності, а, навіть, у підході до визначення обсягу і змісту відповідного поняття. Задоволеність життя, тобто складової успішності, зокрема, студентської молоді, зумовлена самоповагою, високою самооцінкою, задоволеністю умовами та обставинами життя, осмисленістю основної діяльності суб'єкта, станом його кар'єрної організації, можливої реалізації та певною якістю міжособистісних стосунків. Вищеназвані показники відіграють важливу роль в оцінці власного життєвого успіху індивідів та виступають основою для оцінки успішності особистості [8].

Поняття успішності студентської молоді, як й будь-якої особистості, формується з дитинства. Вище зазначалось, що будь-які процеси формування особистості відбувається під впливом батьків, та найпершого оточення дитини, вчителів школи, позашкільних уподобань, тощо. Висвітлюючи названу проблему нам важливо було, насамперед, розуміти погляди самих студентів на питання, пов'язані з темою власної успішності. Для вивчення розуміння студентами проблеми успішності нами була розроблена анкета, що містила п'ять питань. Також, була проведена розмова на задану тему, де студенти в усній формі викладали свої погляди. Це були випускники 2 курсу В опитуванні взяли участь 45 студентів.

Анкета містила наступні запитання:

1. Чи вважаєш ти, що обрана професія приведе тебе до життєвого успіху?
2. Яким (якою) ти уявляєш сьогодні успішну особистість?
3. Яким ти бачиш себе через 4-5 років (тобто після закінчення вищого навчального закладу)? Чи будеш ти таким як описував у попередньому питанні.
4. Що ти вкладаєш в поняття «життєвий успіх»?
5. Що може стати на заваді твого життєвого успіху?

Деякі респонденти (63%), зазначили, що обрали спеціальність для навчання в університеті, розуміючи, що опанування саме цією професією. 20% написали, не пов'язують життєвий успіх з обраною професією, 10% сказали, що не впевнені, в тому, що життєвий успіх пов'язаний з трудовою діяльністю, 7% пише, що не може відповісти на дане питання.

Цікавими виявились відповіді на друге питання. В основному випускники відкрито висловлювали свої погляди на «успішну особистість» зазначили, що успішна людина – це «людина, яка задоволена життям» – 56%; визначили, що успішні люди є «позитивні та комунікабельні»; 32% вважають успішних людей сумлінними, що вміють досягати своєї мети; 14% зазначили, що їм важко відповісти на це питання; 10% студентів взагалі не розуміють, чи існують успішні особистості.

Наведемо цитати деяких відповідей. Ось, наприклад, Олексій О. розповів про себе, що він «комунікабельний, вміє організувати людей, цікавий у спілкуванні з дорослими, тому вважає, що має підґрунтя для того, щоб стати успішним. Катя Д. теж відповіла, що основні її якості полягають в тому, що вона «позитивна, вміє спілкуватися з друзями, вміє користуватися авторитетом серед них». Саме такі люди стають успішними, на її погляд. Марія Г. відповіла, що «для того, щоб стати успішним потрібно, бути професіоналом, тому й намагається опанувати професію психолога якомога краще».

Ірина К. розповідає, що головне для неї у набутті успішності – це «спілкування з друзями, напрацювання зв'язків для майбутніх справ, а професія психолога не обов'язково приведе її до успіху». Вона взагалі наполягає на тому, що друзі є для нього підтримкою у всіх починаннях й мріях. Що вони розвіюють сумніви у потрібності деяких його кроків.

Карина Р. зазначає, що має «лідерські якості, цінує дружбу та може вести за собою людей, тому сподівається досягти успіху». Тобто, багато (95%) випускників визначають, що до успіху приводять особисті позитивні риси характеру та вміння вести людей за собою.

Дуже зацікавили нас відповіді на питання про те, якими бачать себе в подальшому житті студенти 91% респондентів уявляють себе людьми, з високим соціальним статусом, мають сім'ю, улюблену роботу, гідну заробітну платню. 5% студентів написали, що не впевнені в своїй успішності, а, 4% опитуваних взагалі зазначили, що їм завжди не везе, тому вони не ідентифікують себе з поняттям «успішна особистість»

Погляди на зміст життєвого успіху у студентів різняться. Вважають, що успіх-це бути реалізованим, щоб подобалась робота, змогли реалізуватися в обраній професії – 67% респондентів; побачити світ 24% випускників школи; 11% респондентів вважають, що успіх – це досить комплексне явище «коли й на роботі й вдома все нормально»; у решті відповідей зустрічали наступні думки («зустріти справжнє кохання», «щоб на все вистачало грошей», «бути ідеальною людиною», тощо.

Несподіваними поглядами студентів виявились відповіді на останнє питання. Взагалі у вільній розмові студенти багато розповідали про розуміння того, що процес досягнення успіху в житті є можливим тільки за умови багаторічної цілеспрямованої праці. Тому 75% майбутніх психологів висловили думку, що для досягнення успіху потрібно, насамперед, побороти свою ліню, яка дуже заважає їм у навчанні. Інші 21% респондентів вважає, що «треба бути більш цілеспрямованим». Решта відповідей були різними. Серед них такі: «мені не вистачає цілеспрямованості, але я буду намагатись її розвивати». Олена Д. висловила думку, що на заваді життєвого успіху може стати недостатнє розуміння індивідуального успіху кожного. Сашко К. сказав, що дуже переживає як на практиці можна стати гарним психологом, тому неспівпадіння теорії та практики може стати на заваді досягнення успіху. Ірина В. вважає, що у процесі досягнення успіху їй буде заважати «нерішучість» у проблемах вибору. Лера Г. сказала, що їй для досягненні успіху буде дуже заважати її швидка зняковілість з якою їй важко впоратись. Артем Ш. сказав, що йому взагалі по життю заважає егоїзм, але він буде «працювати над собою». Так, Зоя В. висловила думку, що вона може стати успішною особистістю тільки за умов того, що позбудеться сумнівів в тому, що в змозі його досягнути, тобто не буде вести внутрішнього песимістичного діалогу.

Подібну думку висловила й Настя А. Вона сказала, що сумніви у власній успішності заважають їй йти вперед та досягати бажаного.

Цікаво те, що всі студенти, які брали участь в опитуванні зосереджувались на тих особистих якостях своєї особистості, які заважають саме їм у досягненні життєвого успіху. Також, робили акцент на недоліках власного характеру, а не на впливі зовнішніх обставин. Ще цікаво, що в основному всі респонденти закладали в поняття життєвого успіху професійні успіхи та, майже не казали про успі-

хи в особистому житті. Можливо, це, насамперед, пов'язано з тим, що поки ніхто з них не має власну сім'ю та не може зрозуміти поєднання ролей успішного психолога та успішної людини в особистому житті.

Після проведення запропонованого опитування всі респонденти мали можливість висловити свої міркування з приводу того, про що їх запитували. Тема здалася всім дуже цікавою та потрібною. Учасники опитування висловили думку, що в закладах середньої та вищої освіти необхідно запроваджувати спеціальні заняття, тренінги, бесіди з питань розуміння самого поняття «успішна особистість», власного шляху досягнення успіху в будь-яких сферах життєдіяльності особистості. Насамперед, усвідомлюючи відповідальність за свій життєвий вибір та професійне визначення їх цікавлять питання, пов'язані з професійною діяльністю, з становленням успішного професіонала, та успішної (щасливої) людини, який зможе приносити користь суспільству, а також отримувати за свою працю гідні матеріальні та моральні заохочення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, в наданій публікації продемонстровані основні теорії особистісної успішності, де «успіх» розглядається з точки зору філософських та психологічних теорій як класичними так й сучасними психологами й філософами. В статті проаналізовані погляди випускників на проблему успіху та успішності. Вивчення поглядів студентів, майбутніх психологів дає можливість підтвердити основні положення теорії успіху, що викладені в нашому дослідженні, а саме ті положення, що демонструють успішність як новоутворення, формування якого відбувається з дитинства, а триває все життя на основі установок, виховання в сім'ї, власного розуміння успіху та успішності та вимагає ініціативності, відповідальності, наполегливості та постановки реальних цілей.

Безумовно, дане дослідження є лише початком фундаментальних, практичних, довготривалих досліджень у вивчення феномену успішності сучасної особистості. Перспективи подальшої роботи над становленням успішної особистості юнаків ми вбачаємо в фундаментальних методичних розробках та наданні практичного інструментарію: програм розвитку, тренінгових занять, досліджень для вивчення складових формування та розвитку успішної особистості, створення програм психологічного супроводу тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абульханова К. А. Проблемы индивидуальности в психологии. Психология индивидуальности : новые модели и концепции. [Коллективная монография под. ред. Е. Б. Старовойтенко, В. Д. Шадрикова]. Москва : МПСИ, 2009. С. 14-63.
2. Бадрак В. В. Как достичь успеха и стать лидером : (Опыт 400 выдающихся личностей цивилизации и воздействию на окружающий мир). Харьков : Фолио, 2011. 219 с.
3. Балецька Л. М. Психологічні особливості атрибуції успіху у професійному самовизначенні студентів вищих навчальних закладів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2014. 254 с.
4. Вон Эйкен Дж. Возможно все! Дерзны в это поверить... Действуй, чтобы это доказать. Москва : Альпина Паблицер, 2015. 358 с.
5. Выготский Л. С. Психология развития человека. Москва : Смысл : Эксмо, 2003. 1134 с.

6. Келли Г. Процесс казуальной атрибуции. *Современная зарубежная социальная психология*; [под ред. Г. М. Андеевой, Л. А. Петровской]. Москва : Изд-во МГУ, 1984. С. 127-137.
7. Максименко С. Д. Екзистенціально-генетичні витоки існування особистості. *Проблеми сучасної психології* : збірник наукових праць, Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, Держ. вищий навчальний заклад «Запорізький університет». Запоріжжя, 2012. № 2. С. 4-11.
8. Матеюк О. А. Успішність особистості : сутність та зміст феномену. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. № 4. С. 34-43.
9. Мелашенко К. А. Якість життя як складова життєвого успіху сучасних українців. *Вища освіта України*. Додаток 4, том III(15). 2009. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору». С. 251-258.
10. Побірченко Н. А. Учнівська молодь і професії ринкової економіки. Київ : Преса України, 1998. С. 206 с.
11. Свєргун О. Психология успеха, или как стать хозяином своей жизни. Москва : АСТ-ПРЕСС, 1999. С. 384 с.
12. Чернявская Т. П. Психология успешности личности в бизнесе : монография. Одесса : Астропринт, 2010. 286 с.
13. Швєньк Е. В. О показателях социальной зрелости личности современного предпринимателя. *Ананьевские чтения : материалы научно-практической конференции* / [под ред. Л. А. Цветковой, А. А. Крылова]. Санкт-Петербург: Издательство СПбГУ, 2006. С. 235-237.
14. Щєрбатых Ю. Психология успеха. Москва : Эксмо, 2004. 560 с.

REFERENCES:

1. Abulhanova, K. A. (2009). Problemy individualnosti v psihologii. *Psihologiya individualnosti : nove modeli i kontseptsii*. [Problems of individuality in psychologists. Psychology of individuality : new models and concepts] : Kollektivnaya monografiya pod. red. E. B. Starovoytenko, V. D. Shadrikova. Moskva : MPSI, 2009. 14-63 [in Russian].
2. Badrak, V. V. (2011). Kak dostich uspeha i stat liderom : (Opyit 400 vyidayuschihsvya zichnostey tsivilizatsii i vozdeystvii na okruzhayushchiy mir). [How to succeed and become a leader : (Experience 400 outstanding achievements of civilization and impact on the world)] / V. V. Badrak. – Kharkov : Folyo, 219 [in Ukrainian].
3. Baletska, L. M. (2014). Psykholohichni osoblyvosti atrybutsii uspiyku u profesiinomu samovyznacheni studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv. [Psychological features of attribution of success in professional self-determination of students of higher educational institutions]. Candidate's thesis. Ternopilj, Kyiv, 254 [in Ukrainian].
4. Von, EykenDzh. (2015). Vozmozhno vse! Derzni v eto poverit... Deystvuy, chtobyi eto dokazat. [Everything is possible! Dare to believe it... Act to prove it]. Moskva : Alpina Pabliisher, 358 [in Russian].
5. Vyigotskiy, L. S. (2003). Psihologiya razvitiya cheloveka. [Psychology of human development]. Moskva : Smyisl : Eksmo, 2003. 1134. [in Russian].
6. Kelli, G. (1984). Protses kazualnoy atributsii. [The process of casual attribution]. *Sovremennaya zarubezhnaya sotsialnaya psihologiya* [pod red. G. M. Andeevoy, L. A. Petrovskoy]. Moskva : Izd-vo MGU, 127-137 [in Russian].
7. Maksymenko, S. D. (2012). Ekzestentsialno-henetychni vytoky isnuvannia osobystosti. [Existential-genetic origins of personality existence]. *Problemy suchasnoi psykholohii* : zbirnyk naukovykh prats, Instytut psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy, Derzh. vyshchyi navchalnyi zaklad «Zaporizkyi universytet». Zaporizhzhia, 2, 4-11 [in Ukrainian].
8. Mateiuk, O. A. (2012). Uspishnit osobystosti:sutnist ta zmist fenomenu. [Succeed personality : the essence and content of the phenomenon]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi*

prykordonnoi sluzhby Ukrainy. 4, 34-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_4_31 [in Ukrainian].

9. Melashchenko, K. A. (2009). Iakist zhyttia yak skladova zhyttievoho uspikhu suchasnykh ukrainsiv. [Quality of life as a component of life success of modern Ukrainians]. *Vyshcha osvita Ukrainy*. Dodatok 4, tom III(15). 2009. Tematychnyi vypusk «Vyshcha osvita Ukrainy u konteksti intehratsii do Yevropeiskoho osvitnoho prostoru», 251-258 [in Ukrainian].

10. Pobirchenko, N. A. (1998). Uchnivska molod i profesii rynkovoï ekonomiky [Student youth and professions of market economy]. Kyiv : Presa Ukrainy, 206 [in Ukrainian].

11. Svergun, O. (1999). Psihologiya uspeha, ili kak stat hozyainom svoey zhizni. [The psychology of success, or how to become the master of your life]. Moskva : AST-PRESS, 384 [in Russian].

12. Chernyavskaya T. P. (2010). Psihologiya uspeshnosti lichnosti v biznese. [Psychology of personal success in business] : monografiya. Odessa : Astroprint, 286 [in Ukrainian].

13. Shvenk E. V. (2006). O pokazatelyah sotsialnoy zrelosti lichnosti sovremennogo predprinimatelya. [About indicators of social maturity of the personality of the modern businessman]. *Ananevskie chteniya : materialyi nauchno-prakticheskoy konferentsii* / [pod red. L. A. Tsvetkovoy, A. A. Kryilova]. Sankt-Peterburg : Izdatelstvo SPbGU, 235-237 [in Russian].

14. Scherbatyih Yu. (2004). Psihologiya uspeha. [Psychology of success]. Moskva : Eksmo, 560 [in Russian].

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.08
UDC 37.13.75:17.022.1:373.3

**TECHNOLOGY
OF STATEMENT
PEDAGOGICAL
RESEARCH WITH
METHODS
OF EDUCATION
OF ART VALUES
OF JUNIOR
SCHOOLCHILDREN**

Iraida Rudenko

*Ph. D of Pedagogical Sciences, Associate
Professor of Chair Fine Arts,
National Pedagogical
Dragomanov University,
Turgenevskaya str., 8/14, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-2152-2129>
e-mail: i.v.rudenko@npu.edu.ua*

Volodymyr Truch

*Member of National Union artists of Ukraine,
Senior Lecture of Chair Fine Arts,
National Pedagogical
Dragomanov University,
Turgenevskaya str., 8/14, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-3630-8221>
e-mail: v.m.trush@npu.edu.ua*

Abstract. *The article focuses on the course of the ascertaining stage of pedagogical research with the experimental method of education of artistic values of junior schoolchildren and a brief analysis of the results. For this purpose, an analytical method was used to understand methodological and pedagogical sources, generalizations and conclusions about the artistic value of art in the projection of art pedagogy, testing technology, monitoring the learning of students and schoolchildren, diagnosing artistic values of primary school children and introducing experimental methods in educational process. The study of scientific and methodological literature allowed highlighting the relevance and novelty of the study, which is to develop technology, methods and involvement of students of the Department of Fine Arts of the National University named after M.P. Dragomanov in the pedagogical experiment. The participation of students in the experiment is aimed at the similar creation of questionnaires, questionnaires, tests of various kinds for their own research on the topic of the diploma project, the acquisition of research and experimental experience.*

During the experiment, the age specifics of junior schoolchildren were clarified. The proposed technology was carried out sequentially in three stages: propaedeutic-verification, educational-introductory, educational-corrective. The experimental work was accompanied by the guidance of experimenters and the presence of a teacher. The research method used the method of controversy, game method, artistic-practical and integrated task, approbation of artistic integrative techniques, visual test, questionnaire, conversation, online game, online synthesizer and forms of work: game «Karaoke», role-playing game, happening, mobile and computer games, competitions. Students used a variety of play forms and methods to create a situation of success in which children reaffirmed their commitment to value. The proposed technology and experimental methods are aimed at teachers, teachers, club leaders in the education of artistic values of students and teaching students in the process of pedagogical practice.

Key words: *questionnaire, visual test, game methods, artistic values, students, elementary school students.*

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.08
УДК 37.13.75:17.022.1:373.3

ТЕХНОЛОГІЯ КОНСТАТУЮЧОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ З МЕТОДИКОЮ ВИХОВАННЯ ХУДОЖНІХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Руденко І. В.

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри образотворчого мистецтва,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
вул. Тургенєвська, 8/14, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-2152-2129>
e-mail: i.v.rudenko@npu.edu.ua

Труш В. М.

Член Національної Спілки
художників України,
старший викладач кафедри
образотворчого мистецтва,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
вул. Тургенєвська, 8/14, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-3630-8221>
e-mail: v.m.trush@npu.edu.ua

Анотація. У статті акцентується увага на перебігу констатуючого етапу педагогічного дослідження з експериментальною методикою виховання художніх цінностей молодших школярів та стислий аналіз отриманих результатів. З цією метою використані аналітичний метод для осмислення методичних та педагогічних джерел, узагальнення та висновків щодо художньої цінності мистецтва в проекції педагогіки мистецтва, апробація технології, спостереження за навчанням студентів та школярів, діагностування художніх цінностей молодших школярів та впровадження експериментальної методики в навчально-виховний процес. Вивчення науково-методичної літератури дозволило виокремити актуальність та новизну дослідження, яка полягає у розробці технології, методики і залучення студентів кафедри образотворчого мистецтва Національного університету імені М.П. Драгоманова до педагогічного експерименту. Участь студентів в експерименті спрямована на аналогічне створення анкет, опитувальників, тестів різного характеру для власних досліджень з теми дипломного проекту, набуття дослідницько-експериментального досвіду.

У перебігу експерименту уточнено вікову специфіку молодших школярів. Запропонована технологія проводилася послідовно за трьома етапами: пропедевтично-перевірочний, навчально-ознайомчий, навчально-корегувальний. Експериментальна робота супроводжувалась керівництвом експериментаторів та присутності вчителя. У процесі дослідження використовувались метод полеміки, ігровий метод, художньо-практичне та інтегроване завдання, апробація художніх інтегративних технік, візуальний тест, анкетування, бесіда, онлайн-гра, онлайн-синтезатор і форми роботи: гра «Караоке», рольова гра, хепенінг, рухливі та комп'ютерні ігри, змагання. Студенти за допомогою різноманітних ігрових форм та методів створювали ситуацію успіху, в якій діти підтвердили свої прихильності до ціннісних надбань. Запропонована технологія та експериментальна методика націлює викладачів, учителів, керівників гуртків на виховання художніх цінностей школярів і навчання студентів у процесі педагогічних практик.

Ключові слова: анкетування, візуальний тест, ігрові методи, художні цінності, студенти, учні початкової школи.

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. Освіта як суспільний інститут спрямована на адекватне реагування потреби сьогодення педагогічної науки і шкільної практики з пошуку оптимальних шляхів виховання в учнівській молоді цінності художньої культури суспільства з її подальшою трансляцією у життя.

Різні аспекти професійної підготовки учителів мистецьких дисциплін висвітлені у працях О. Матвієнко, Н. Миропольської, О. Сиви, О. Смірної, О. Шевнюк та ін. Автори наголошують, що навчання майбутніх учителів мистецьких дисциплін науково-дослідницької роботи сприяють становленню практичного досвіду для подальшої педагогічної діяльності.

Зокрема, Н. Миропольська вбачає у процесі педагогічного експерименту розвиток аналітичного мислення та креативності студентів, тому що його «діагностичний блок надає можливість зробити узагальнення і осмислення конкретного досвіду та апробацію нового» [2, с. 159].

Як вважають О. Матвієнко та О. Шевнюк, цінність мистецтва залежить від світоглядних й художніх орієнтирів особистості, а «звернення до мистецьких творів надає імпульс до творчості і сприяє вихованню мистецьких цінностей особистості» [4].

В наскрізних програмах практичної підготовки студентів [3] для студентів педагогічних закладів вищої освіти передбачене отримання досвіду в процесі педагогічних практик у шкільних та позашкільних закладах.

Проаналізований стан даного явища дає підстави стверджувати, що цінності пронизують усі сфери життя людини, у тому числі її професійні погляди та світосприйняття. Але конкретно, вивченню художніх цінностей молодших школярів та навчанню майбутніх вчителів мистецьких дисциплін роботи з діагностичним інструментарієм у перебігу педагогічного експерименту на педагогічних практиках недостатньо приділено уваги у науково-методичних працях.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні технології констатуючого етапу педагогічного дослідження та експериментальної методики виховання художніх цінностей молодших школярів.

Завдання дослідження вирішують проблему залучення студентів до експериментально-дослідницької діяльності; перебіг експерименту з виявлення вихованості художніх цінностей молодших школярів; апробацію інтегративних художніх технік.

Виклад основного матеріалу дослідження. Констатуючий експеримент проводився у присутності вчителя за керуванням дослідників. Його технологія поділялася на три етапи. Експеримент впроваджувався у Скандинавській гімназії та спеціалізованій школі № 71 міста Києва. Експериментом було охоплено дітей та студентів кафедри образотворчого мистецтва Факультету педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова у кількості 142 особи.

Експериментальна методика передбачала використання таких **методів дослідження**, як бесіду і письмове опитування з дітьми та студентами, візуальний тест в 1–2-х класах та анкети у 3–4-х класах з використанням ігрових методів та форм, що уможливило одержати необхідні емпіричні дані за всією кількістю респондентів. Окрім того, дітей забезпечували різними матеріалами (лінери, воскові та кольорові олівці, фломастери, контурні фарби, контури з блискітками та перламутрові, гель з ефектом паморозі, маркери, акварельні фарби та гуаші, клейкі кольорові плівки тощо), що сприяло апробації художніх інтегративних технік.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пропедевтично-перевірочний етап почався з настановної конференції для студентів. На ній, окрім оприлюднення загальної інформації, студентів поставили до відома про експериментально-дослідницьку роботу. Для з'ясування розуміння студентами предмета дослідження, їм запропонували опитувальник. Його мета полягала у наданні студентам уявлень про формулювання запитань для школярів про художні цінності. Загалом, відповіді до поставленої проблеми «Як Ви розумієте дефініцію художні цінності?» викликали утруднення у студентів. Для полегшення висловлень запитання уточнювалося «Взагалі, що є цінностями для людини?» Після роздумів студентів відбулася полеміка про те, що процес створення художнього твору і сам художній твір є цінність для митця. У підсумку дійшли згоди, що художні цінності – це матеріальне або ідеальне явище значуще для суспільства та особистості, заради якого вона діє і живе. Наступне запитання стосувалося припущень щодо художніх цінностей дітей. Студенти вбачали, що для них художніми цінностями можуть бути власні вироби, малюнки, скульптурки, вміння зробити їх для себе та інших людей. Третє питання уможливило з'ясувати, які запитання поставити дітям та, у якій формі провести анкетування з врахуванням їхніх інтересів. Наприклад, Анастасія Чернявська (4 курс) радила спитати «Чим найбільше їм подобається займатися у вільний час?» Вона аргументувала своє запитання тим, що за межами школи діти занурюються у власні інтереси. Кучеренко Юлія (4 курс) внесла пропозицію щодо запитання про малювання, танці, музику, співи, ліплення, захоплення театром та проведення анкетування у формі гри. Пристрасть Анастасії Мірошниченко (3 курс) спрямована на створення мультиплікаційних героїв, роботу в Instagram. Її запитання безпосередньо зачіпало проблеми комп'ютерної гри та мультиплікації. Студенти передбачали, що не всім дітям подобається займатися художньою діяльністю. Можливо школярі віддають перевагу іншій творчій діяльності, тому, їх варто спитати про це.

Окрім того, студенти спиралися на дослідження ряду авторів [1], в якому розглянуті основні характеристики дітей початкової школи. Висновки студентів зазначили, що у 1-му класі специфіка навчання визначається творчістю, наочністю, позитивними емоціями, сенсорними відчуттями. У 2-му класі переважає наочно-дієве мислення. Для тривалої зосередженості учням необхідна зовнішня опора у вигляді демонстрації цікавих картинок, ігрових ситуацій. У школярів 3-го класу посилено формується дрібна моторика. Вони добре виконують стандартні завдання, вміють діяти за зразком. Дещо уповільнюється розвиток уяви і творчих здібностей. У цьому віці діти часто ходять не лише до школи, а й відвідують мистецькі заклади, туристичний клуб, спортивні секції та різні гуртки у центрах технічної творчості. Учні 4-го класу здатні групувати причинкові наслідкові зв'язки, синтезувати інформацію, робити висновки, передбачати розвиток подій, оцінювати ситуації, спроможні до самооцінки.

Таким чином, варто постійно спонукати школярів початкової школи до креативності, включати у навчальний процес творчі завдання, використовувати ігрові методи та форми проведення занять, приділяти увагу розвитку дрібної моторики, логічному та абстрактному мисленню.

Навчально-ознайомчий напрям безпосередньо розпочався у школі. Він спрямовувався на впровадження експериментальної методики виховання художніх цінностей молодших школярів у 1–2-х класах. Візуальний тест, запропонований

дітям, складався із зображень різних видів діяльності, що охоплюють дитячі цінності, відповідні їх запитам. У ньому дітям радили проставити цифри від 1 до 13 у клітиночки під кожним зображенням. Після отриманих результатів тесту студенти розподілили дітей на команди за цінностями, яким вони віддають перевагу. До першої команди увійшли діти, які віддавали перевагу малюванню. Їх ініціювали до вирішення інтегрованого завдання зі створення портретів мультиплікаційних героїв у будь-якій художній техніці та придумати свій мультик з пригодами Капітошки та інших улюблених героїв. Вони мали уявити себе у ролі анімаліста, а клас – кіностудією. Відбулося обговорення сюжету і дійшли консенсусу, що діти намалюють фрагменти мультику для діафільму про те, як Капітошка з друзями повернули яскраві кольори у Королівство Веселки. Другій команді, діти якої обрали музичну діяльність призначили улаштувати маленький концерт за мотивами знайомих мультфільмів у грі «Караоке». Для вирішення завдання дітям показали фрагменти з мультків «Капітошка», «Лікар Айболить», «Ведмедик і той, хто живе у річці» та «Таємниця країни суніць». «Караоке» відбувалося у супроводі мультфільмів та наданими словами пісень «Капітошка» й «Пісенька Ведмедика».

До третьої команди увійшли діти, які люблять різні види художньої творчості. Їх попросили вразити глядачів (дослідників, учителя, дітей класу, студентів) хепенінгом з осучасненої казки «Колобок» за участі героїв мультфільмів «Лунтик», «Свинка Пепа», «Фіксики», «Кріт» тощо. Діти переглянули фрагменти мультфільмів та вирішували інтегроване завдання: «Виготуйте маску-капелюшок обраного героя й запрошення на хепенінг. Організуйте сценку про нові пригоди Колобка». Дітям призначили ролі за сценарієм розробленим студентами. Сюжет сценки спрямований на повернення кольору та музики у казковий ліс. Отже, мама свинки Пепі спекла Колобка. Вночі прийшов Лунтик і запропонував усім героям подорож через ліс. У темряві всі предмети стають сірими й одноманітними. Герої, очолювані Кротом-художником, розфарбували дерева, птахів, траву у лісі і все засяло різнобарв'ям. Happy ending хепенінгу відбувся під музику з мультфільмів «Музична шкатулка», «Ноти», «Повтори мелодію» тощо.

Четвертій команді, діти якої переважно обрали комп'ютерні та рухливі ігри, запропонували розповісти про онлайн-ігри «Равлик Боб», «Розмальовки» «Піаніно» тощо. Діти натхненно розповідали про гру «Піаніно» (онлайн-синтезатор), в якій з'являється шанс створити мелодію прямо на клавіатурі або мишею, адже не завжди є нагода тренуватися на живому інструменті. Окрім того, з навушниками нікому не заважаєш. Вони наголошували, що у грі «Розмальовки» важливо слідувати за точками для утворення рисунку, який заливають кольором. Коли він буде завершений, потрібно натиснути на кнопки під ним і художній образ оживе (метелик махає крильцями, ракета полетить у космос, їжачок смішно згорнеться в клубочок).

Окрім того, діти згадали різні ігри, в тому числі гру «Веселка». Вони з радістю не тільки розповіли про неї, а й навіть запросили всіх взяти участь. Потім дітей зі студентами запросили до гри «Чи знаєш ти кольори?» Гра вимагала підготовки. Школярі отримали художньо-практичне завдання: «Проставте плями різної форми відповідно веселковому спектру та відтінків на кожній стороні фартушка». Їм видали підготовлені фартушки з двох частин: одна – на груди, інша – на спину. Учасників поділили на ланки і провели змагання. Ведучий формулював зада-

чі: «Побудуйте теплу, холодну кольорову гаму, кольорове коло, червоні відтінки тощо». Студенти і діти допомагали один одному орієнтуватися серед кольорів, які знаходилися спереду та на спині учасників.

Навчально-коригувальний напрям ознаменувався роботою з учнями 3–4-х класів. Він проводився з опорою на досвід студентів, накопичений у перебігу попередніх напрямів. Вони ознайомились з анкетною для школярів та докладно пояснили їм, як позначити цифрою від 1 до 8 порядок пріоритету цінностей. Анкета охоплювала життєві цінності, серед яких пропонувалася творча та художня діяльність. Щоб уточнити конкретну творчу та художню цінності школярам запропонували гру «Хто швидше та більше збере учасників до своєї команди». Було обране сім капітанів за кількістю відповідей на питання анкети про творчі цінності. Кожному капітану вручили табличку з написаною конкретною творчою та художньою цінністю. Потім попросили школярів підійти до них за цінністю, яку вони обирають як пріоритетну. Це дало змогу розділити дітей на дві групи: тих хто обрав художню діяльність та тих, хто обрав творчу. Так підтвердилася гіпотеза про те, що не всі учні 3–4-х класів займаються художньою діяльністю та визначився пріоритет художніх цінностей серед творчих. Ігрова форма полегшила узагальнити результати анкетування.

Третій етап технології констатуючого експерименту завершився підсумковою конференцією. На ній студенти узагальнили отриманий дослідницько-експериментальний досвід та дійшли висновку, що ігрова форма у проведенні експерименту дозволила підтвердити не повну визначеність молодших школярів з художніми цінностями, оскільки вони знаходяться у творчому пошуку. Вони відмітили, що учні 3–4-х класів вже починають цінувати творчість, але віддають перевагу нагальним життєвим потребам. Серед творчої діяльності виділяють спорт, фізико-математичні та природничі науки. Вибір дітей творчих цінностей, в тому числі художніх, обумовлене наявністю дисциплін у школі. Тому, серед художніх цінностей останнє місце займає театр. Це свідчить про відсутність інтересу до театру або неналежна увага зі сторони дорослих.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, вперше впроваджене технологію констатуючого етапу педагогічного дослідження та методику виховання художніх цінностей молодших школярів; обґрунтована доцільність залучати студентів до експериментально-дослідницької діяльності під час педагогічних практик; апробоване художні інтегративні техніки.

Студенти ознайомились з перебігом констатуючого експерименту та набули пропедевтичний досвід створення аналогічних анкет й тестів для власних досліджень. Школярі початкової школи знаходяться у пошуку творчої діяльності серед пропонувананих дорослими, але тимчасово обрали ті чи інші художні та творчі цінності.

У ході педагогічного експерименту використовувались метод полеміки, інтегроване завдання, апробація художніх інтегративних технік, візуальний тест, анкетування, бесіда та різні методи і форми гри: онлайн-гра, «Караоке», рольова гра, хепенінг, рухливі та комп'ютерні ігри, змагання.

Подальшого розгляду потребують методи і форми проведення формувального експерименту на наступному етапі педагогічного дослідження або з іншою віковою групою дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вчимося жити разом : посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я» / Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. та ін. Київ. 2016. 232 с.
2. Миропольська Н. Є. Готовність учителів до впровадження естетико-виховних технологій. *Естетика і етика педагогічної дії* : збірник наукових праць. Київ; Полтава. Вип. 7. С. 152-162.
3. Наскрізна програма практичної підготовки студентів: освітній ступінь бакалавр : збірник наскрізних програм практик студентів за спеціальністю університета. Ч. 1. Редкол. В. П. Андрущенко, Р. М. Вернидуб, Г. М. Торбін [та ін.]; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ. 2019. 720 с.
4. Shevniuk O. L., Matvienko O. V. Moral Values and Skills: The Challenges of Space Exploration Practices. *Philosophy and Cosmology*, 2019. Volume 23, P. 123-131. URL: <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/23/11> (accessed : 06.10.2020).

REFERENCES:

1. Vorontsova, T. V., Ponomarenko, V. S. «et al.» (2016). *Vchymosia zhyty razom. Posibnyk dlia vchytelia z rozvytku sotsialnykh navychok u kursy «Osnovy zdorovia» [We learn to live together. A social skills teacher's guide to the Basics of Health course].* Kyiv : Vydavnytstvo «Alaton», 232 [in Ukrainian].
2. Myropolska, N. Ye. (2014). *Hotovnist uchyteliv do vprovadzhennia estetyko vykhovnykh tekhnolohii [Readiness of teachers to implement aesthetic and educational technologies]. Estetyka i etyka pedahohichnoi dii : zbirnyk naukovykh prats.* Kyiv; Poltava, 7, 152-162 [in Ukrainian].
3. *Naskrizna prohrama praktychnoi pidhotovky studentiv: osvitnii stupin bakalavr (2019) [Cross-cutting program of practical training of students: bachelor's degree]: zbirnyk naskriznykh prohram praktyk studentiv za spetsialnistiu universyteta [Coll. end-to-end internship programs for students majoring in the university].* Ch. 1. Redkol. V. P. Andrushenko, R. M. Vernydub, H. M. Torbin [«et al.». Nats. ped. un-t imeni M. P. Drahomanova. Kyiv, 720 [in Ukrainian].
4. Shevniuk, O. L., Matvienko, O. V. (2019). Moral Values and Skills : The Challenges of Space Exploration Practices. *Philosophy and Cosmology*, 23, 123-131. URL: <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/23/11>

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.09
UDC 37.014.53-029:321.7

DEMOCRATIC CHANGES IN THE EDUCATION SYSTEM

Ivan Siladii

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department
of Management,
Information-Analytical Activity and
European Integration,
National Pedagogical
Dragomanov University
Pyrohova str., 9, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-9248-0774>
e-mail: syladiy@ukr.net

Abstract. *In the context of democratization of social development, democratic changes in the education system are inevitable. At the same time, these changes determine the dynamics of society development in view of the constructive or destructive vector of education and upbringing. The authoritarian Soviet education system did not provide for the autonomy of educational institutions and academic freedoms for participants in the educational process. But modern Ukrainian society, interested in a developed and self-sufficient personality, must make great efforts to ensure that its education and culture are a real basis for the formation of democratic values of the individual. It is the realization of this task that should be aimed at current modernization of national education. As one of its main trends, the democratization of education accelerates the humanization of the educational space in the context of basic national and universal values. Therefore, special attention should be paid to the resources, factors and directions of this process.*

The importance of the formation and implementation of democratic educational policy as a basis for educating a democratic person is primarily that only if the introduction of democratic practices and procedures in the educational sphere of the state will their effective humanistic and axiological transfer to other spheres of national life. The implementation of the outlined principles will allow education, on the one hand, to democratize together with society, and on the other – to promote its further democratization. These processes should enhance the role of education in educating youth about democratic values and citizenship. Due to the growing scale of higher education, the ideas of academic freedom and equality inherent in science and education are transmitted to the whole society and universalize its political system in different countries. The formation of new socio-cultural values that are fundamental to the world community, in particular such as a civilized free market and the humanization of social relations, not only changes the structure of higher education. No less, humanizing the process of training modern professionals, such values change the paradigm of today's education. Society-oriented education is increasingly reoriented to the individual.

Key words: *modernization of education, democratization of education, democratic values, democratic educational policy.*

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.09
УДК 37.014.53-029:321.7

ДЕМОКРАТИЧНІ ЗМІНИ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Силадій І. М.

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри управління,
інформаційно-аналітичної діяльності
та євроінтеграції,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-9248-0774>
e-mail: syladiy@ukr.net

Анотація: в умовах демократизації суспільного розвитку демократичні зміни в системі освіти виявляються неминучими. Водночас ці зміни визначають динаміку розвитку суспільства з огляду на конструктивний або деструктивний вектор навчання і виховання. Авторитарна радянська система освіти не передбачала автономії навчальних закладів та академічних свобод для учасників освітнього процесу. А ось зацікавлене в розвинутій і самодостатній особистості сучасне українське суспільство має докласти багато зусиль, щоб його освіта і культура були дійсною засадою формування демократичних цінностей особистості. Саме на реалізацію цього завдання і має бути спрямована сучасна модернізація вітчизняної освіти. Як одна з її основних тенденцій демократизація освіти прискорює гуманізацію освітнього простору в контексті основних національних і загальнолюдських цінностей. Тому варто звернути особливу увагу на ресурси, чинники та напрями цього процесу.

Важливість формування та впровадження демократичної освітньої політики як основи виховання демократичної людини полягає насамперед в тому, що тільки за умови укорінення демократичних практик і процедур в освітній сфері держави вможливиться їх ефективний гуманістично-аксіологічний трансфер в інші сфери національно-суспільної життєдіяльності. Втілення в життя окреслених принципів дозволить освіті, з одного боку, демократизуватися разом із суспільством, а з другого – сприяти подальшій його демократизації. Ці процеси мають підвищити роль освіти у вихованні у молоді демократичних цінностей і громадянськості. У зв'язку із зростанням масштабів вищої освіти, властиві науці й освіті ідеї академічної свободи і рівноправності, транслюються на все суспільство та універсалізують його політичний устрій в різних країнах. Формування нових соціокультурних цінностей, які є засадничими для світового співтовариства, зокрема таких як цивілізований вільний ринок і гуманізація суспільних відносин, не тільки змінює структуру вищої освіти. Не меншою мірою, олюднюючи процес підготовки сучасних фахівців, такі цінності змінюють і парадигму сьогоднішньої освіти. Орієнтована на суспільство освіта усе більше переорієнтовується на особистість.

Ключові слова: модернізація освіти, демократизація освіти, демократичні цінності, демократична освітня політика.

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. Демократичні перетворення в суспільстві є насамперед процесом утвердження демократичного способу правління, створення економічних і політичних засад залучення громадян в обговорення та формування соціально-політичних цінностей і політики, генерування в суспільстві позитивного консенсусу, заснованого на системі демократичних норм. З огляду на це демократичні перетворення виявляються загальною платформою модернізаційних змін в системі освіти. Адже демократизація як тенденція суспільного розвитку ХХІ століття поступово охоплює всі сфери життя особистості, змінюючи його стиль, ритм, аксіологічну визначеність тощо. Не є виключенням і сфера освіти. Вона також підвладна демократизації, яка чимдалі постає як одна з основних тенденцій розвитку освіти ХХІ століття.

Освіта вважається однією з стратегічних сфер державотворення. Не впливаючи прямо на глобальні процеси в державі й на показники її успішності (розвиток економіки, зростання добробуту населення, успішність міжнародної та внутрішньої політики), освіта, тим не менше, відіграє істотну роль в житті країни. Вона визначає динаміку розвитку суспільства, гальмує або прискорює його прогрес, надає конструктивний або деструктивний вектор морального виховання. Система освіти як соціальна система у всі часи відгукувалася на замовлення суспільства, держави. Вона не може бути незалежною від суспільного й політичного устрою держави, будучи органічним компонентом соціальної системи [1].

Мета та завдання проаналізувати демократичні зміни в системі вищої освіти, розкрити роль особистості, яка сповідує демократичні цінності та має відповідний рівень соціальної компетентності.

Методи дослідження. Під час теоретичного дослідження порушеної проблеми було використано аналіз і синтез – із метою виявлення сутності досліджуваного феномену; метод термінологічного аналізу; абстрагування, ідеалізації, формалізації та узагальнення – для систематизації й формулювання висновків, визначення напрямів подальшого дослідження проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Модель державного устрою, що склалася в СРСР, з її централізацією влади, безальтернативність поглядів, тоталітарним контролем над суспільством, матеріалістичним світосприйняттям розповсюджувала свої принципи на усі сфери суспільного життя. В освітній сфері це призвело до того, що в кінці 50-х – на початку 60-х рр. ХХ ст. склалася система авторитарної освіти, яка будувалась на беззаперечному підкоренні учнів авторитету вчителя, вихователя, батьків. Авторитарна педагогіка, в основі якої лежить постулат «вчитель завжди правий», придушувала природне прагнення дітей до самостійності, обмежувала їх ініціативу, перешкоджала розвитку індивідуальних якостей особистості та здібності у дорослому житті приймати відповідальні рішення. Дітям диктувались не лише тексти для перевірки граматики, але і все життя – знання, моральність, переконання [2].

Радянська система вищої освіти не передбачала якоїсь автономії вищих навчальних закладів та академічних свобод для учасників освітнього процесу. Не тільки студенти, але і переважна більшість ВНЗ практично не мали впливу на зміст навчання. Можна цілком погодитись з висновками авторів «Білої книги», де окреслені головні напрями модернізації вітчизняної освіти, що «радянська влада повністю зруйнувала підвалини класичного університету, до яких від часів Середньовіччя входили: академічна свобода, автономія, освіта, заснована на християнських цінностях» [3].

янському світогляді, повага до людської індивідуальності, національні цінності, соціальна та інтелектуальна елітарність. Нищення університетської освіти на просторах СРСР не було унікальним явищем. Ці процеси стали повторенням подібного варварства за доби Великої французької революції, яка також свого часу зробила спробу «скасувати» університет. Тож, можна зробити висновок про їх закономірність на етапі становлення авторитарних чи тоталітарних режимів з огляду на те, що сама його природа університетської освіти суперечить їх існуванню» [3, с. 107].

Демократичні перетворення в суспільстві формують принципово інші вимоги до освіти. Адже, як зазначає М. Іванов, «у демократичному суспільстві кожен громадянин має бути універсально освіченим, що дозволить йому «жити по-людськи», тобто не стати об'єктом маніпуляцій. Демократія несумісна з неуцтвом. Вона відкидає його, а коли виявляється неспроможною впоратися з цим завданням, то неминуче деградує до диктатури. Демократичні свободи тільки тоді дають відчутні плоди і для особистості, і для суспільства, коли спираються на високу компетентність громадян. Відтак демократія без повноцінної освіти неможлива. З іншого ж боку, повноцінна освіта неможлива без демократії» [4]. Саме якісна освіта робить можливою справжню демократію, формуючи елементарну політичну культуру. Більш того, вона робить її життєво необхідною, виховуючи громадян, які розуміють суспільні проблеми, здатні до самоорганізації на вирішення завдань загальнонаціонального значення, а також мають внутрішню потребу бути почутими.

Успішне існування сучасної демократії неможливе без особистості, яка сповідує демократичні цінності та має відповідний рівень соціальної компетентності. Як зазначає В. Кремень, «для демократичності країни важливо те, яким є президент держави, який склад парламенту і характер законів, що приймаються ним, з представників яких політичних сил і з якими особистісними здібностями складається уряд і т. ін. Але дійсну демократичність суспільства, врешті-решт, визначає сутність самовдосконалення громадян, їх здатність до самостійної й усвідомленої дії, в тому числі й раціонального, з огляду на демократичності, формування владних структур різних рівнів у державі» [5, с. 7].

Отже, суспільство зацікавлене в розвинутій та самодостатньої особистості, так само як у тому, щоб ці цінності і культура були демократичними. Однак демократична культура не виникає в суспільстві миттєво. Українське суспільство все ще утримує в собі залишки колишньої тоталітарної системи: застарілі норми, цінності, стереотипи дають знати про себе не лише в середовищі старших поколінь, але й серед молоді. Дехто все ще знаходиться під впливом ультра революційної або крайнє націоналістичної ідеології й має про демократію примітивне уявлення, дехто так би мовити інфікований західними цінностями, «демократичність» яких має досить умовний характер. Все це свідчить про те, що формування дійсних демократичних цінностей, культури, норм поведінки постає як завдання, що потребує невідкладного вирішення [6].

Становлення демократичних цінностей та культури передбачає набуття всіма членами суспільства відповідних знань, звички діяти і думати по-демократичному, що в свою чергу вимагає глибокого розуміння суті демократії, прав та можливостей, які вона забезпечує, а також обов'язків, які вона накладає на кожного громадянина. В країнах усталеної демократії цей процес здійснювався поступово й протягом століть [там же]. В результаті у сучасних демократичних країнах склалась універсальна або майже універсальна відданість певним цілям політичної

і громадянської освіти, яка є міждисциплінарною, партисипаторною, інтерактивною, пов'язаною з життям, здійснюється у демократичному середовищі, відповідає вимогам суспільного різноманіття і реалізується школою разом із батьками, громадою та неурядовими організаціями.

Система політичної освіти в усталених демократіях сьогодні є частиною загальноосвітнього і культурного демократичного процесу. Її завдання полягає в сприянні формуванню елементарних уявлень про політичну систему, які подібні іманентним життєвим навичкам та потрібні кожній людині в її повсякденному житті при демократичній системі правління. Адже саме при появі демократії змінюється акцент при визначенні показників якості політичної освіти з оцінки успішності засвоєння конкретної інформації (це лише проміжне завдання політичної освіти) на оцінку рівня таких характеристик, як здатність до продуктивної взаємодії, толерантність, відповідальність, готовність до самостійного вибору, ставлення до демократичних цінностей тощо [7, с. 12].

Очевидно, Україна має пройти становлення демократичних цінностей та культури прискореним чином. Важливою потребою демократичного облаштування способу життя людини і суспільства в трансформаційних соціумах є виведення демократичної ідеї на практичний вимір, що полягає насамперед у навчально-виховному, просвітницькому, організаційно-стимулюючому прищепленні кожному громадянину внутрішньої особистісної потреби вчиняти демократично, законно, гуманно в будь-якій життєвій ситуації. Всі ми маємо навчитися чинити відповідно до основних принципів демократичної поведінки, що передбачає насамперед відмову від багатьох практик неправомірної та антигуманної поведінки, засвоєних нашим суспільством протягом тривалого періоду тоталітарно-авторитарного управління і виховання [8, с. 223-224].

Власне процес навчання демократії запобігає загрозі тоталітаризму з його системою «простих» рішень і видимого порядку. Це означає підготовку мільйонів людей до можливих криз, до прийдешніх змін. Нові моделі освіти мають сформувати людей з «майбутнім в крові», створити альтернативні форми цього майбутнього. Процес політичного навчання не може бути локалізований у часі й просторі минулого. Політико-дидактична думка останнього часу все більш повертається до педагогічних ідей і практики якщо не античної, то класичної демократії. Все частіше висловлюється твердження про те, що демократії не можна навчити за допомогою блискучої лекторської риторики, володіння добротним, систематизованим матеріалом. Тим, хто навчається потрібно поряд з виваженими настановами і твердженнями отримати можливість набути власний демократичний досвід з його «вигодою» прав і тягарем обов'язків. Важливо виробити у громадян критичне мислення, без якого навіть самий демократичний лад вироджується в тиранію більшості. Демократизм робить людину сміливішою в її індивідуальному виборі, змушує цінувати свободу в собі й іншому. Цілі і цінності освіти, виведені шляхом колективного пошуку істини, мають стати основою для політичної освіти, бути покликаними сучасною епохою [7, с. 11].

Освіта, зазначає В. Кремень, має готувати демократичну людину, яка б органічно, всією своєю сутністю, а не за покликом поводитирів, прагнула демократичного суспільства і була нездатною жити в авторитарних суспільних відносинах [5, с. 7]. Це означає, що й вища, і шкільна освіта мають стати школою демократії, щоб підготувати сучасну людину стати активним, дієвим суб'єктом суспільних відносин, провідником

демократичних ідей та пріоритетів, господарем власної долі [9, с. 17]. Підготувати же людину демократичного мислення і дії може тільки система, демократизм організації та управління якою відповідає найбільш високим показникам сучасності [10, с. 3].

Вибудовуючи зміст демократичної політичної освіти слід робити першочергові наголоси на таких ключових поняттях як «законослухняність», «відповідальність», «політична активність», «ставлення до влади», «індивідуальна свобода», «толерантність» [7, с. 13], формуючи у сучасної молоді людини глибинне особистісне відчуття цінності демократії як духовного феномену та як соціально-політичної практики. Окрім того, дуже важливо перейти «від предметно-орієнтованого до критеріально-орієнтованого типу політичної освіти, логіку і зміст якого складають не сума знань та вмій з окремих питань, а певні якості особистості, характер її мислення, соціальні й культурні орієнтації. Водночас, вдосконалення форм організації навчання, насамперед як форм рівноправного спілкування з учнями, організації їхньої продуктивної самостійної пізнавальної діяльності потребує створення умов для розвитку не лише мислення, а й серця, душі, цілісної особистості» [12, с. 24].

Наслідком і результатом демократично-громадянської освіти має бути формування молоді людини, яку характеризують наступні якості: почуття власної гідності, шанування прав людини і вміння їх захищати; уміння мислити критично й незалежно, вимогливо ставитися до влади; відданість демократичним цінностям, віра в них, сповідування таких цінностей суспільного життя, як права людини, верховенство права, справедливість; політична освіченість, компетентність; знання, визнання і дотримання законів; толерантність і готовність до компромісу, до розв'язання конфліктів шляхом певних угод; участь у спільних справах.

Важливість формування та впровадження демократичної освітньої політики як основи виховання демократичної людини, таким чином, полягає насамперед в тому, що тільки за умови укорінення демократичних практик і процедур в освітній сфері держави вможливиться їх ефективний гуманістично-аксіологічний трансфер в інші сфери національно-суспільної життєдіяльності. Водночас, неминучим є і зворотний вплив суспільства на освіту та зміст педагогічно-виховного процесу. Адже демократизація суспільного життя детермінує демократизацію освітньої сфери, яка, своєю чергою, безпосередньо позитивно впливає на зміст і процедуру педагогічного процесу.

Автори «Білої Книги», у якій зібрані пропозиції інтелектуальної еліти країни щодо шляхів модернізації освіти, окреслили наступні напрямки змін, назвавши їх п'ятьма «Д». Запропоновані ними напрями змін по праву можна вважати орієнтирами демократизації освіти, що зумовлені демократизацією суспільного життя. Зокрема:

1 «Д». Подальша деуніфікацію школи, що ґрунтується на визнанні права наших шкіл мати власне обличчя, власну філософію освіти і концепцію розвитку.

2 «Д». Продовження демократизації усіх сфер шкільного життя, починаючи з відмови від авторитарної педагогіки на уроці і закінчуючи ліквідацією командно-адміністративних методів управління школою.

3 «Д». Початок процесу масової демонополізації освіти, який означає «роздержавлення» навчальних закладів, перехід до загальнонаціональної, громадсько-державної школи та університетської автономії. Тільки така школа може бути основою громадянського, відкритого суспільства на противагу державній, яка є основою тоталітаризму.

4 «Д». Продовження децентралізації управління системою освіти, перехід від зовнішнього управління до школобазованого менеджменту.

5 «Д». Подальша «декомунізація» школи, яка передбачає не тільки відмову від жорсткого ідеологічного контролю за роботою навчального закладу, а й поступовий відхід від стереотипів «радянської» моделі школи, утвердження нової філософії освіти, нового стилю педагогічного мислення [3, с. 15].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Втілення в життя окреслених принципів дозволить освіті, з одного боку, демократизуватися разом із суспільством, а з другого – сприяти подальшій його демократизації. Ці процеси мають підвищити роль освіти у вихованні у молоді демократичних цінностей і громадянськості. У зв'язку із зростанням масштабів вищої освіти, властиві науці й освіті ідеї академічної свободи і рівноправності, транслиуються на все суспільство та універсальізують його політичний устрій в різних країнах. Формування нових соціокультурних цінностей, які є засадничими для світового співтовариства, зокрема таких як цивілізований вільний ринок і гуманізація суспільних відносин, не тільки змінює структуру вищої освіти. Не меншою мірою, олюднюючи процес підготовки сучасних фахівців, такі цінності змінюють і парадигму сьогоднішньої освіти. Орієнтована на суспільство освіта усе більше переорієнтовується на особистість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Годлевська В. Ю. Реформа системи освіти в умовах консолідації демократичного режиму в Іспанії / Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2013. Вип. 12. С. 98-105. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ues_2013_12_13.pdf.
2. Легкоступ І. Гуманна педагогіка – педагогіка культури / *Освіта Буковини*, 2010. 24 верес. (№ 18). С. 6.
3. Біла книга (Сили змін та вектори руху до нової освіти України) / Упор. Віктор Громовий. Київ : Міжнародний благодійний фонд «Україна – 3000», 2009. 156 с.
4. Карнаух А. А. Проблеми становлення сучасної політичної культури в Україні / *Роль політології у реформуванні політичної системи України* : Матеріали круглого столу «Роль політології у науковому забезпеченні реформи політичної системи України», 20–21 квітня 2006 р. Київ : МАУП, 2006. С. 65-66.
5. Кремень В. Якісна освіта і нові вимоги часу / *Директор школи, ліцею, гімназії*, 2013. № 4. С. 4-11.
6. Кострюков С. В. Формування демократичних цінностей студентської молоді в трансформаційний період : автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.10. Київ, 2004. 17 с.
7. Береза В. Демократизація суспільних відносин як головна умова функціонування політичної системи і просвітництва / *Вісник інституту розвитку дитини*. Серія. Філософія. Педагогіка. Психологія : збірник наукових праць / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова ; [редкол. В. П. Андрущенко [та ін.]. Київ : Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. Вип. 37. С. 10-17. URL: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe?..
8. Андрущенко В. П., Андрущенко Т. В., Савельєв В. Л. Конституціоналізація освітнього простору Європи : аксіологічний вимір. Київ : «МП Леся», 2014. 460 с.
9. Молодиченко В. В. Соціокультурна динаміка цінностей у дискурсі модернізації освіти: автореф. дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.10. Київ, 2010. 34 с.
10. Яцейко М. Г. Демократизація як закономірність модернізації освіти в контексті глобалізації: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 09.00.10. Київ, 2009. 22 с.

11. Сіднев Л. М. Реформування системи. Що і як треба робити / *Рідна школа*. 1995. № 9. С. 26-28.
12. Токарева В. І., Сікорська І. М. Міжнародний вектор реформи вищої освіти у контексті міжнародної інтеграції. URL: <http://jmce.dsum.edu.ua/ru/files/Tokar1.pdf>

REFERENCES:

1. Hodlevska, V. Yu. (2013). Reforma systemy osvity v umovakh konsolidatsii demokratychnoho rezhymu v Ispanii [Reform of the education system in terms of consolidation of the democratic regime in Spain]. *Ukraina-Ievropa-Svit – Ukraine-Europe-World*. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Serii: Istoriia, mizhnarodni vidnosyny. Collection of scientific works, issue 12, 98-105. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ues_2013_12_13.pdf. [in Ukrainian].
2. Lehkostup, I. (2010). Humanna pedahohika – pedahohika kultury [Humane pedagogy – pedagogy of culture]. *Osvita Bukovyny – Education of Bukovina. Newspaper*. 24 September, (No. 18), 6 [in Ukrainian].
3. Hromovi, V. (2009). Bila knyha (Syly zmin ta vektory rukhu do novoi osvity Ukrainy). [White Paper]. Kyiv : Mizhnarodnyi blahodiinyi fond «Ukraina – 3000» [in Ukrainian].
4. Karnaukh, A. A. (2006). Problemy stanovlennia suchasnoi politychnoi kultury v Ukraini. *Rol politolohii u reformuvanni politychnoi systemy Ukrainy : Materialy kruhloho stolu «Rol politolohii u naukovomu zabezpechenni reformy politychnoi systemy Ukrainy»*. [Problems of formation of modern political culture in Ukraine. The role of political science in reforming the political system of Ukraine]. Proceedings of the conference. Kyiv: MAUP, 65-66 [in Ukrainian].
5. Kremen, V. (2013). Yakisna osvita i novi vymohy chasu [Quality education and new requirements of the time]. *Dyktor shkoly, litseiu, himnazii*. Ukrainian scientific journal, no 4, pp. 4-11 [in Ukrainian].
6. Kostriukov, S. V. (2004). Formuvannia demokratychnykh tsinnosti studentsoi molodi v transformatsiinyi period [Formation of democratic values of student youth in the transformation period]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
7. Bereza, V. (2015). Demokratyzatsiia suspilnykh vidnosyn yak holovna umova funktsionuvannia politychnoi systemy i prosvitnytstva [Democratization of social relations as the main condition for the functioning of the political system and education]. *Visnyk instytutu rozvytku dytyny. Serii. Filosofiia. Pedahohika. Psykholohiia – Bulletin of the Institute of Child Development. Philosophy series. Pedagogy. Psychology*: zbirnyk naukovykh prats / Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova. Kyiv: Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova. Collection of scientific works, issue 37, 10-17. URL: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe?... [in Ukrainian].
8. Andrushchenko, V. P., Andrushchenko, T. V., Saveliev, V. L. (2014). Konstytutsializatsiia osvitnoho prostoru Yevropy: aksiolohichni vymiry [Constitutionalization of the educational space of Europe: axiological dimension]. Kyiv: «MP Lesia» [in Ukrainian].
9. Molodychenko, V. V. (2010). Sotsiokulturna dynamika tsinnosti u dyskursi modernizatsii osvity [Sociocultural dynamics of values in the discourse of modernization of education]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
10. Yatseiko, M. H. (2009). Demokratyzatsiia yak zakonornist modernizatsii osvity v konteksti hlobalizatsii [Democratization as a regularity of modernization of education in the context of globalization]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
11. Sidniev, L. M. (1995). Reformuvannia systemy. Shcho i yak treba robyty [System reform. What and how to do]. *Ridna shkola – Native school*. (No. 9), 6–7 [in Ukrainian].
12. Tokareva, V. I., Sikorska, I. M. (2015). Mizhnarodnyi vektor reformy vyshchoi osvity u konteksti mizhnarodnoi intehtatsii [International vector of higher education reform in the context of international integration]. URL: <http://jmce.dsum.edu.ua/ru/files/Tokar1.pdf>. [in Ukrainian].

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.10
UDC 374:7 (477)

METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF PROJECT ACTIVITY IN THE INSTITUTION OF EXTRACURRICULAR ART EDUCATION

Oksana Smirnova

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of Fine Arts NPU
named after MP Drahomanov,
Honored Master of Folk Art of Ukraine,
Director of the Artek Cultural
and Art Center,
Pyrohova str., 9, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-7047-9542>
e-mail: Osaoos@ukr.net

Abstract. The article presents the methodological foundations, content and essence of project activities in out-of-school art education institutions, their classification in different areas. Namely, by: the nature of the dominant activity, subject-semantic features, duration in time. The classification characteristics of art and pedagogical projects, which we have introduced into the practice of the cultural and artistic center “Artek”, are presented.

We argue that project activities in out-of-school art education institutions should be considered as an important factor in the formation of a new Ukrainian education, for the full disclosure of students' abilities and solving various educational problems, creating a holistic system of finding and educating creatively gifted individuals.

And the complete absence of platforms for the realization of their creative potential is a number of tasks of modern society. And, namely, extracurricular activities today should be considered as an important factor in the fullest disclosure of students' abilities and solving various educational problems, creating a holistic system of search and education of creatively gifted individuals, where the crowning place should be project work.

We reveal the psychological and pedagogical features of the project activity. Scientific work, it is proved that the basis of project technology is the development of cognitive and research activities of students, the ability to design their lessons, navigate in the information space, to develop creative abilities. The traditional “teacher-student” relationship is changing to “student-teacher”. The success of the implementation of project technology depends on the awareness of the teacher-organizer of its importance, knowledge and compliance with the algorithm of project activities. The criteria for evaluating the art and pedagogical project are given.

Modern requirements for the teaching of fine and decorative arts apply not only the task of acquiring theoretical knowledge, but also environmental, social, intellectual and ethical development of the individual. Our hypothesis is based on the effectiveness of the project method to create all the prerequisites for the successful operation of out-of-school art education.

Key words: algorithm of project activity, cultural and art center, classification of projects, art and pedagogical projects, project method.

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.10
УДК 374:7 (477)

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Смірнова О. О.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри образотворчого
мистецтва,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
Заслужений майстер народної
творчості України,
директор культурно-мистецького
центру «Артек»,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-7047-9542>
e-mail: Osaos@ukr.net

Анотація. У статті представлено методичні основи, зміст та сутність проектної діяльності у закладах позашкільної мистецької освіти, їх класифікація за різними напрямками. А саме, за: характером домінуючої діяльності, предметно-змістовими ознаками, тривалістю в часі. Представлені класифікаторні характеристики художньо-педагогічних проектів, котрі впроваджені нами в практику діяльності культурно-мистецького центру «Артек».

Ми доводимо, що, саме, проектна діяльність у закладах позашкільної мистецької освіти повинна розглядатися, як важливий фактор становлення нової української освіти, за для усе-стороннього розкриття здібностей учнів та розв'язання різноманітних освітніх проблем, створення цілісної системи пошуку та виховання творчо обдарованої особистості. А повна відсутність майданчиків для реалізації їх творчого потенціалу представляє ряд завдань сучасного соціуму. І, саме, позашкільна діяльність сьогодні повинна розглядатися, як важливий фактор найповнішого розкриття здібностей школярів та розв'язання різноманітних освітніх проблем, створення цілісної системи пошуку та виховання творчо обдарованої особистості, де коронне місце повинна зайняти саме проектна робота.

Розкриваємо психолого-педагогічні особливості проектної діяльності. Наукова робота, доводиться, що у основі проектної технології лежить розвиток пізнавальної та дослідницької діяльності учнів, уміння конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, розвивати творчі здібності. Традиційний зв'язок «учитель-учень» змінюється на «учень-учитель». Успіх упровадження проектної технології залежить від усвідомлення педагогом-організатором її значення, знання й дотримання ними алгоритму проектної діяльності. Наводяться критерії оцінювання художньо-педагогічного проекту.

Сучасні вимоги до навчання образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва актуалізують не лише завдання засвоєння теоретичних знань, але й екологічного, соціального, інтелектуального та етичного розвитку особистості. Наше припущення базується на ефективності застосування методу проектів для створення всіх передумов успішної діяльності закладу позашкільної мистецької освіти.

Ключові слова: алгоритм проектної діяльності, культурно-мистецький центр, класифікація проектів, художньо-педагогічні проекти, метод проектів.

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. Позашкільна освіта ХХІ століття вимагає докорінного переосмислення освітньої парадигми, освоєння технологій становлення особистості гуртківця як проектувальника власного життя, створення інноваційного педагогічного простору закладу, виховання компетентної, соціально активної та соціальної мобільної особистості, спроможної ефективно вирішувати складні ситуації, набувати і творчо виконувати соціальні ролі. Адже не зайнятість молоді (або ж вічне перебування в інтернет-ресурсах), і, звичайно ж катастрофічна обмеженість годин у закладах середньої освіти, у зв'язку з впровадженням інтегрованого курсу «Мистецтво», котрий поєднує всю когорту мистецтва (хореографія, вокал, гра на музичному інструменті, історія мистецтв, живопис, кольорознавство, композиція, декоративно-прикладне, рисунок, скульптура тощо) в декілька годин на тиждень. Повна відсутність майданчиків для реалізації їх творчого потенціалу представляє ряд завдань сучасного соціуму.

І, саме, позашкільна діяльність сьогодні повинна розглядатися як важливий фактор найповнішого розкриття здібностей школярів та розв'язання різноманітних освітніх проблем, створення цілісної системи пошуку та виховання творчо обдарованої особистості, де коронне місце повинна зайняти саме проектна робота.

Мета, завдання і методи дослідження. У даній науковій праці, ми представимо та розкриємо методичні особливості проектної діяльності мистецького закладу позашкільної освіти, наведемо їх класифікацію за різними напрямками.

На думку багатьох вітчизняних психологів і педагогів (В. В. Давидов, А. К. Душавицький, Д. Г. Левитес, В. В. Репкин, Г. А. Цукерман, Д. Б. Ельконін та ін.), ефективність використання проектів обумовлена позицією вчителя, його спрямованістю на створення особистісно-орієнтованого педагогічного простору, демократичним стилем спілкування, діалоговими формами взаємодії з учнями.

Таким чином, навчальний проект з погляду учня – це можливість робити щось цікаве самостійно, у групі або самому, максимально використовуючи свої можливості; це діяльність, що дозволяє проявити себе, спробувати свої сили, прикласти свої знання, принести користь і показати публічно досягнутий результат. Навчальний проект з погляду вчителя – це дидактичний засіб, що дозволяє навчати проектуванню, тобто цілеспрямованій діяльності з конструювання й організації педагогічного процесу. Проект як метод дозволяє звільнити вчителя від ролі всезнаючого лектора, перетворюючи його на фасилітатора, консультанта і помічника учнів, які в свою чергу, стають активними учасниками процесу навчання., що обумовлює сталий розвиток освіти.

ХХІ століття називають епохою проектної діяльності. В освітньому просторі проектна діяльність забезпечує продуктивний зв'язок теорії і практики в процесі навчання; сприяє формуванню в учнів життєвих компетенцій. Проектна діяльність – це конструктивна і продуктивна діяльність особистості, спрямована на розв'язання життєво значущої проблеми, досягнення кінцевого результату в процесі цілепокладання, планування і здійснення проекту. Проектна діяльність належить до унікальних способів людської практики, пов'язаної із передбаченням майбутнього, створення його ідеального образу, здійсненням та оцінкою наслідків реалізації задумів. З точки зору учня (вихованця), навчальний проект – це можливість щось виконати в групі чи самостійно, максимально використовуючи свої можливості. Це діяльність, яка дає змогу виявити себе, випробувати свої сили, до-

класти свої знання, принести реальну користь, публічно показавши результат. Виконання проекту – це діяльність, спрямована на розв'язання значущої проблеми, зазвичай сформульованої самим учнем (або учнями). Результат такої діяльності має практичний характер та важливе прикладне значення.

Ми розглянемо проектну діяльність, як одну зі складових організації якісного навчально-виховного процесу у мистецькому закладі позашкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. З точки зору педагога, проектна діяльність – це освітня технологія, націлена на придбання учнями знань у тісному зв'язку з реальною життєвою практикою, формування в них специфічних умінь та навичок завдяки системній організації проблемно-орієнтованого навчального пошуку, це засіб розвитку, навчання і виховання, що дозволяє розвивати і формувати в учнів специфічні вміння, а саме: планувати свою роботу, попередньо прораховуючи можливі результати; використовувати велику кількість джерел інформації, виокремлювати та засвоювати необхідні знання з інформаційного поля; самостійно збирати, систематизувати і накопичувати матеріал; проводити дослідження (аналіз, синтез, висування гіпотези, деталізація та узагальнення); співставляти факти, аргументувати свою думку; приймати рішення; установлювати соціальні контакти (розподіляти обов'язки, взаємодіяти один з одним); створювати «кінцевий продукт» – матеріальний носій проектної діяльності (доповідь, реферат, фільм, журнал, сценарій); презентувати створене перед аудиторією; оцінювати себе та інших (здійснювати самоаналіз успішності та результативності вирішення проблеми проекту).

Існує кілька класифікацій проектів.

За характером домінуючої діяльності: дослідницький проект, який включає обґрунтування актуальності обраної теми; визначення мети, завдань дослідження, гіпотези з наступною її перевіркою, аналіз отриманих результатів; використання таких дослідницьких методів, як лабораторний експеримент, моделювання, соціологічне опитування та інші; інформаційний проект, спрямований на збирання інформації про певний об'єкт, явище з метою аналізу, узагальнення і представлення її широкій аудиторії. Результатом такого проекту може бути публікація в ЗМІ, зокрема в Інтернеті; творчий проект, який передбачає максимально вільний і нетрадиційний підхід до оформлення результатів. Це можуть бути альма-нахи, театральні виступи, витвори образотворчого або декоративно-вжиткового мистецтва, відеофільми; рольовий (ігровий) проект. У ньому проектант беруть на себе ролі літературних або історичних персонажів. Результат проекту залишається відкритим до самого закінчення; практично орієнтований проект, націлений на соціальні інтереси самих учасників проекту або зовнішнього замовника. Результат заздалегідь визначений і може бути використаний у житті класу, школи, міста, держави. Результатом може бути наочний посібник для навчального кабінету, будинки для птахів і под.

За предметно-змістовими ознаками: моно проект у рамках однієї галузі знань; міжпредметний проект (на суміжжі різних галузей знань).

За кількістю учасників: індивідуальний, парний, груповий, колективний, масовий.

За тривалістю в часі: міні-проект (на 1 заняття); короткотерміновий (до 1 місяця); довгостроковий (семестр, навчальний рік).

Проектна діяльність особистості, що необхідна суспільству майбутнього і сьогоденню, виробляється в процесі виконання урочних та позаурочних проектів. Завдання проекту не тільки в тім, щоб виконати якусь корисну роботу, а й у тім, щоб на цій роботі розширити свій світогляд, набутті теоретичних знань. У основі проектної технології лежить розвиток пізнавальної та дослідницької діяльності учнів, вміння конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, розвивати творчі здібності. Традиційний зв'язок «учитель-учень» змінюється на «учень-учитель». Особливого значення набуває залучення школяра до процесу пошуку. Цінною є співпраця між учнями та вчителем. Важливим є не лише результат, а й процес досягнення результату.

Проектна діяльність дозволяє нашим вихованцям: вивчати не тільки засоби, але й способи конкретної діяльності; розвивати пізнавальні навички учнів та вміння самостійно конструювати свої знання; розвивати критичне та творче мислення; розвивати вміння орієнтуватися в інформаційному просторі; організувати змістовне проведення позаурочного часу; усвідомлювати де і яким чином вона може бути використана на практиці.

Виконання учнівських проектів – це складна самостійна діяльність учнів під керівництвом педагога-організатора. Моя позиція під час реалізації методу проекту на практиці переходить із носія готових знань до перетворення в організатора пізнавальної, дослідницької діяльності своїх учнів.

Розвиток пізнавальних інтересів, творчих навичок, вміння самостійно здобувати знання є метою застосування проектних технологій. Що може бути кращим для становлення особистості, ніж відчуття успіху і власної значущості від результатів власної діяльності. Таким чином, використання проектних технологій у виховній роботі створює умови для всебічного розвитку особистості у процесі організації творчої діяльності. Успіх упровадження проектної технології залежить від усвідомлення педагогом-організатором її значення, знання й дотримання ними алгоритму проектної діяльності.

У науковій педагогічній літературі існує ціла низка обов'язкових вимог до сучасного визначення проекту, а саме: наявність освітньої проблеми, складність і актуальність якої відповідає навчальним запитам і життєвим потребам учнів (вихованців); дослідницький характер пошуку шляхів вирішення проблеми; структурування діяльності відповідно до класичних етапів проектування; моделювання умов для виявлення учнями навчальної проблеми; самодіяльний характер творчої діяльності учнів; практичне або теоретичне значення результату діяльності і готовність до впровадження; педагогічна цінність діяльності (які нові знання та навички здобули учні в процесі здійснення проекту).

Кінцевий результат проектної діяльності вихованців може бути представлений у вигляді: Web-сайту; аналізу даних соціологічного опитування; бізнес-плану; відеофільму; відео кліпів; електронної газети; колекції; моделі; пакету рекомендацій; листа в ...; рекламного проспекту; статті; сценарію; казки; колективної творчої роботи (витвору декоративно-прикладного мистецтва та ін.).

Сучасні вимоги до навчання образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва актуалізують не лише завдання засвоєння теоретичних знань, але й екологічного, соціального, інтелектуального та етичного розвитку особистості. Наша гі-

потеза базується на ефективності застосування *методу проектів* для створення всіх передумов для успішної діяльності закладу позашкільної мистецької освіти.

Впроваджені нами в практику діяльності культурно-мистецького центру «Артек» *художньо-педагогічні проекти* належать до змішаного типу, оскільки об'єднують риси дослідницького, інформаційного, творчого, ролевого, ігрового тощо.

Елементи дослідницького проекту проявляються в обміркованості структури, визначеності мети, актуальності предмета дослідження для всіх учасників, соціальної значущості, продуманості методів, експериментальної обробки результатів. Вони повністю підпорядковані логіці вивчення декоративно-прикладного мистецтва у культурно-мистецькому центрі, орієнтовані на залучення учнів до національної традиції.

Творча основа проекту проявляється в рухливості структури спільної діяльності учасників, яка розвивається, підпорядковуючись кінцевому результату, прийнятій групою логіці спільної діяльності, інтересам учасників проекту. Учні заздалегідь обговорюють з керівником заплановані результати й форму їх представлення – виставки, конкурси, колективний колаж, відеофільм, вечір, свято тощо, які потребують відповідного сценарію.

Елементи ігрового або рольового проекту проявляються в тому, що учні беруть на себе певні ролі, зумовлені характером і змістом проекту. Це можуть бути як літературні персонажі, так і реально існуючі особистості, соціальні та ділові стосунки яких імітуються учасниками.

Елементи інформативності презентовані необхідністю збирання інформації щодо тих чи інших аспектів декоративно-прикладного мистецтва, її аналіз і узагальнення фактів, їх характеризує жорстка структурованість, можливість систематичної корекції у ході роботи над проектом. Це вимагає чіткого визначення методів отримання інформації (літературні джерела, засоби масової інформації, бази даних, у тому числі й електронні, інтерв'ю, анкетування тощо) та обробки інформації (її аналіз, узагальнення, зіставлення з відомими фактами, аргументовані висновки); результат (доповідь, відеофільм); презентація (публікація, у тому числі в електронній мережі, обговорення в телеконференції).

Практична орієнтація проекту проявляється у створенні конкретних творчих продуктів, орієнтованих на художні інтереси учнів. Останнє потребує гарної організації координаційної роботи у вигляді поетапних обговорень творчих робіт.

Художньо-педагогічний проект оцінюється за такими критеріями: значимість і актуальність висунутих проблем, адекватність їх навчальної тематики; коректність використаних методів дослідження і методів обробки отриманих результатів; активність кожного учасника проекту відповідно до його індивідуальних можливостей; колективний характер прийнятих рішень; характер спілкування і взаємодії учасників проекту.

Прийнятні такі основні вимоги до використання методу проектів, обґрунтовані Е. С. Полат [1]: наявність значущої в творчому плані проблеми, що вимагає інтегрованого дослідницького пошуку для її вирішення; практична й теоретична значущість передбачуваних результатів; самостійна діяльність учнів; структуризація змістовної частини проекту (з вказівкою поетапних результатів і розподілом ролей); використання дослідницьких методів з визначенням проблеми та завдань дослідження, висуненням гіпотези їх рішення, обговоренням методів до-

слідження, оформленням кінцевих результатів, аналізом отриманих даних, підведенням підсумків; наявність основних структурних елементів проектної технології: презентація ситуацій, що виявляє одну або декілька проблем з обговорюваної тематики; висунення гіпотез рішення виявленої проблеми; обговорення методів перевірки прийнятих гіпотез у малих групах; робота в групах над пошуком фактів, аргументів, композиційних та колористичних прийомів; захист проектів кожної з груп з опануванням із боку всіх присутніх; висунення нових проблем.

Створювати проекти можуть різні за характером і жанром об'єкти, починаючи від станкової картини, закінчуючи візуальними об'єктами і інсталяціями. Однак це не означає, що традиційна виставка, що складається з одних тільки картин, не може стати проектом, адже основне в проекті – це ідея. Всі учасники повинні якомога повніше і не звичніше висловити її в своїй індивідуальній манері.

Творчий проект може бути як масштабною, виставкою дитячих робіт так і оформленням приміщення до певного свята. Головне повинна бути присутня ідея, наприклад, це може бути виставка робіт з розпису тканини до дня Незалежності України, то тут повинні бути присутні роботи на цю тематику. Композиція подачі, колористика – це одне з найважливіших завдань педагога, що згруповує творчість дітей в єдине ціле. Проект повинен нести інформацію та бути зрозумілим, як дорослому глядачеві так і дітям.

Роботу над проектом почали з постановки мети. Саме мета є рушійною силою кожного проекту, і всі зусилля його учасників направлені на те, щоб її досягти. Формулюванню цілей варто присвятити спеціальний час, тому що від ретельності виконання цієї частини роботи наполовину залежить успіх всієї справи. Спочатку визначаються найзагальніші цілі, потім поступово вони деталізують, поки не спустяться на рівень максимально конкретних завдань, що стоять перед кожним учасником роботи. У процесі обговорення виокремились такі цілі: когнітивні – пізнання народної обрядовості, вивчення технологій декоративно-прикладного мистецтва, оволодіння навичками роботи з матеріалами; організаційні – оволодіння навичками самоорганізації, вміння планувати діяльність, розвивати навички роботи в групі, освоєння технології організації свят у загальноосвітній школі; креативні цілі – створення авторського художнього продукту.

Стратегія реалізації проекту мала двоетапний характер. На першому етапі – загальне планування спільно з вчителем і всіма учасниками проекту. Воно стосувалося таких питань, як визначення окремих етапів роботи й встановлення послідовності їх виконання, визначення кількості учасників у мікрогрупах і типу завдань для кожної мікрогрупи, а також термінів виконання й форми подачі кінцевих результатів роботи. На другому етапі – самоорганізація роботи партнерства, тобто планування роботи без участі вчителя, встановлення термінів виконання того чи іншого виду завдань, реалізація проекту у вигляді свята.

Впровадження методу проектів у навчально-виховний процес закладів позашкільної мистецької освіти дозволяє: створити індивідуальні програми підготовки дітей у тематичних студіях та здійснення навчання на їх основі; всебічно охопити всі аспекти навчання дітей образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва; створити систему методичного забезпечення самостійної роботи учнів.

Впровадження методу проектів надає змогу поряд із загальним творчим спрямуванням навчання ефективно використовувати принцип індивідуалізації, що

надає навчанню особисто-визначеного характеру, вмотивованості, емоційності. Тому процес навчання за методом проектів будується як інтелектуальний тренінг, «направлений на формування культури мислення як наслідку цілеспрямованого впливу на процес виконання суб'єктом розумових операцій з метою отримання найбільш ефективних рішень проблемних ситуацій» [2, с. 54].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, суттєвими моментами організації навчально-виховного процесу у позашкільному закладі мистецької освіти за методом проектів визначимо: орієнтацію на суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників освітнього процесу; використання проблемних форм і методів проведення занять; розробку гнучких та варіативних форм викладання предмета; подолання вузького професіоналізму навчальних задач; інтенсифікація самостійної творчо-пошукової роботи учнів; залучення широкого комплексу додаткових організаційних форм навчально-пізнавальної діяльності [2].

Подальше дослідження вбачаємо у розробці методичних рекомендацій та практичному впровадженні різних мистецьких напрямків студій закладу позашкільної мистецької освіти. А також, зміст, сутність, значення творчих проектів та технологій їх проведення з практичної точки зору у закладах позашкільної освіти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. Москва : Издательский центр «Академия», 1998. 154 с.
2. Бондар В. І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів : навчальний посібник для викл. і студ. пед. навч. закл. та ун-тів. Київ : Вересень, 1996. 129 с.

REFERENCES:

1. Polat, E. S. (1998). *Novye pedahohycheskiye y ynformatsyonnye tekhnolohyy v systeme obrazovanyya* [New pedagogical and information technologies in the education system]. Moskva : Izdatelskiy tsentr «Akademiya», 154 [in Russian].
2. Bondar, V. I. (1996). *Dydaktyka: efektyvni tekhnolohiyi navchannya studentiv : navchalnyi posibnyk dlia vykl. i stud. ped. navch. zakl. ta un-tiv* [Didactics : effective technologies of student learning : tutorial to off. and stud. ped. textbook lock and universities]. Kyiv : Veresen, 232 [in Ukrainian].

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.11
UDC 378.011.3-051:75

MODERN TECHNOLOGIES OF FORMATION OF CONSTRUCTIVE SKILLS OF FUTURE FINE ART TEACHERS ON PLEIN AIR

Olga Sova

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department
of Fine Arts,
National Pedagogical
Dragomanov University,
Pyrohova str., 9, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-9335-4155>
e-mail: olgasova13@gmail.com

Abstract. *The basis for the research was the need to find new methodical tools for professional training of fine art students in pedagogical institutions of higher education in Ukraine. This is due to the modernization of the content of national education and the demand for the modern labor market, which awaits a well-informed and practically trained specialist. The key to a thorough training of a fine art teacher is the formation of his complex professional artistic and pedagogical skills necessary to solve various situations in future activities. The publication presents an analysis of approaches to the interpretation of the essence and structure of professional skills of fine art teachers. The actual formulation of the definition of artistic and pedagogical skills of future teachers of fine arts as an integral professional and personal innovation, which is necessary for the full implementation of the educational process and the structural components (gnostic, design, constructive, communicative and organizational) that reveal them.*

*The main **purpose of the article** is to determine the content of the constructive component of artistic and pedagogical skills of future teachers of fine arts. The following theoretical and empirical **methods** are selected: scientific and structural-system analysis; synthesis and systematization.*

Within the study, the constructive component is recognized as an integral part of the professional skills of the fine art teacher. We see its content in the teacher's conscious selection of effective methods, forms, techniques and means of teaching students to compose images in the chosen format, determine the proportions of objects, work with relationships and use means of expression.

This publication highlights the author's method of forming constructive skills of future teachers of fine arts during classes on plein air. The basis of the methodology were the methods of compositional search (generation and implementation of a compositional idea by means of artistic and plastic language), pedagogical drawing as a personal illustration by the teacher of educational material, work from memory (reproduction of a motif without reliance on nature), representation images of imagination with a change of point of view, lighting, etc.) and imagination (reproduction of a motif without nature with reliance on images of imagination). The main educational form of their implementation is a master class as a process of demonstrating and disseminating innovative visual experience.

Key words: *artistic and pedagogical education, professional skills, professional skills of the artist, fine art teacher, plein air, art.*

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.11
УДК 378.011.3-051:75

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТИВНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ХУДОЖНИКІВ НА ПЛЕНЕРІ

Сова О. С.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри образотворчого
мистецтва,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-9335-4155>
e-mail: olgasova13@gmail.com

Анотація. Підґрунтям для наукового дослідження стала необхідність пошуку нового методичного інструментарію для професійного навчання студентів-художників у педагогічних закладах вищої освіти України. Це пов'язане із модернізацією змісту вітчизняної освіти та затребуваністю сучасного ринку праці, що чекає всесторонньо обізнаного та практично підготовленого фахівця. Запорукою ґрунтовної підготовки викладача-художника є сформованість у нього комплексних професійних художньо-педагогічних умінь, необхідних для розв'язання різноманітних ситуацій у майбутній діяльності. У публікації презентується аналіз підходів до трактування сутності та структури професійних умінь художників-педагогів. Представлено власне формулювання дефініції художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва як інтегрального професійно-особистісного новоутворення, що необхідне для повноцінного здійснення навчально-виховного процесу та виділено структурні компоненти (гностичний, проєктувальний, конструктивний, комунікативний та організаційний), які їх розкривають.

Провідною **метою** статті є визначення змісту конструктивного компоненту художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Обрано такі теоретичні та емпіричні **методи**: науковий і структурно-системний аналіз; синтез і систематизація.

У межах дослідження конструктивний компонент визнано невід'ємною складовою професійних умінь художника-педагога. Зміст його ми вбачаємо у свідомому доборі вчителем результативних методів, форм, прийомів і засобів навчання учнів компонувати зображення в обраному форматі, визначати пропорції предметів, працювати співвідношеннями, застосувати засоби виразності.

У даній публікації висвітлена авторська методика формування конструктивних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва під час занять на пленері. Базисом методики стали методи композиційного пошуку (генерування та реалізація композиційної ідеї засобами художньо-пластичної мови), педагогічного рисунку як особистого ілюстрування викладачем навчального матеріалу, роботи з пам'яті (відтворення мотиву без опертя на натуру), за уявленням (відтворення мотиву з опертям на образи уявлення зі змінням точки зору, освітлення тощо) і уявою (відтворення мотиву без натури з опертям на образи уяви). Основною навчальною формою їх реалізації є майстер-клас як процес демонстрування та поширення інноваційного образотворчого досвіду.

Ключові слова: художньо-педагогічна освіта, професійні вміння, художньо-педагогічні вміння, вчитель образотворчого мистецтва, пленер, мистецтво.

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. Оновлення вітчизняного освітнього простору вимагає суттєвої модернізації підходів до навчання майбутніх учителів-предметників, зокрема й сучасних художників-педагогів. Засадою професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва у закладах вищої освіти є комплексне формування у них як фахових художніх так і педагогічних умінь, заснованих на міцному теоретичному підґрунті із закріпленням під час практичної діяльності.

Саме від рівня сформованості професійних умінь майбутнього художника-педагога залежить ефективність його творчої та педагогічної діяльності. Тому так важливо під час навчання студентів у закладі вищої освіти застосовувати прогресивні технології, інноваційний методичний інструментарій, що дозволить підготувати конкурентоспроможного фахівця до потреб сучасного ринку праці.

Аналіз наукових публікацій вітчизняних і закордонних дослідників виявив, що вчені виокремлюють різні структурні складові професійних умінь вчителя образотворчого мистецтва. Так, Н. Борисенко [1] виділяє: мотиваційні, когнітивно-методичні, комунікативно-організаційні, операційно-технологічні та оцінно-рефлексивні компоненти їх структури; О. Кайдановська [2]: дослідницькі, конструктивні, методичні та проектні.

А. Марченко [3] визначає сутність художньо-професійних умінь учителя образотворчого мистецтва як засвоєного досвіду творчого здійснення художньо-професійної діяльності на основі знань змісту її педагогічного, художнього й методичного аспектів. На її думку система цих умінь складається з таких компонентів: мотиваційного (установка на особистісно-ціннісну та професійну значимість умінь, що динамічно розвиваються від позитивного емоційного ставлення до стійкої потреби в художньо-професійній діяльності); гностичного (необхідний базовий фонд мистецтвознавчих, педагогічних, методичних ідей, понять, теорій, культурологічних і художньо-естетичних суджень); діяльнісного (сукупність способів, прийомів, практичних дій художньо-професійної діяльності) і творчо-рефлексивного (експресивність, креативність і рефлексивність).

О. Булавін [4] виокремлює такі складові частини художньо-педагогічних умінь: змістовно-інформаційну, яка включає комунікативно-мовленнєві й інформаційно-понятійні вміння; організаційно-діяльнісну, що містить вміння, пов'язані з визначенням послідовності реалізації завдання; операційно-методичну – вміння пов'язані з грамотною поетапністю виконання художніх творів.

Наведений вище аналіз різних підходів до визначення сутності та структури професійних художньо-педагогічних умінь учителя образотворчого мистецтва дозволяє нам сформулювати власне трактування окресленої дефініції як *здатності особистості виконувати комплексні дії на основі опанованих художньо-педагогічних знань, набутого досвіду й емоційно-ціннісного ставлення до педагогічної професії та мистецтва, що забезпечують ефективне здійснення нею самостійної образотворчої діяльності, художнього навчання та виховання учнів.* У їх структурі вирізняємо такі взаємопов'язані компоненти: гностичний, проектувальний, конструктивний, комунікативний та організаційний [5].

Проте у даній науковій публікації сконцентруємося навколо конструктивних умінь майбутніх учителів-художників, що окреслюємо провідною **метою дослідження** з такими **завданнями**, що потребують розв'язання: виокремити сутність

конструктивних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва; розробити методику їх формування під час творчої роботи на пленерній практиці.

Для реалізації дослідження нами обрані такі теоретичні та емпіричні **методи**: науковий аналіз та узагальнення інформаційних джерел для з'ясування стану розробленості та актуальності проблематики статті; структурно-системний аналіз – для обґрунтування змісту і структури художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва; синтез і систематизація – з метою розгляду наявного методичного досвіду з питань навчання образотворчого мистецтва у процесі пленерної практики, виявлення й теоретичного обґрунтування методичних основ формування конструктивних умінь студентів-художників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Опановуючи професію вчителя образотворчого мистецтва у вітчизняних педагогічних закладах вищої освіти студент-художник набуває знання, вміння і навички як з дисциплін мистецького циклу (живопис, рисунок, композиція, колористика тощо), так і з педагогічного (педагогіка, психологія, методика навчання та інші). Це дає можливість повноцінно підготувати фахівця до майбутньої мистецько-викладацької діяльності, так як відбувається симбіоз двох професій – художника і вчителя. Художник-педагог, який володіє тільки теоретичними педагогічними технологіями не володіючи при цьому всіма художніми засобами, не зможе в повній мірі навчати своїх вихованців, передати їм свою майстерність. Так само, як і митець, що вміє лише створювати образотворчий продукт, не зможе без педагогічної підготовки забезпечити якісне навчання учнів тонкощам художнього ремесла. Саме тому так важливо навчаючи студентів у художньо-педагогічних вишах формувати у них комплексні професійні вміння як під час аудиторних занять, так і на передбачених практиках.

Закріплення набутих майбутніми художниками знань і умінь з образотворчих дисциплін відбувається на навчально-творчій практиці «Пленер», що проходить в умовах відкритого середовища, поза межами аудиторних приміщень. Як правило, безвідривну від навчання пленерну практику проводять у парках, скверах, на міських вулицях, що дозволяє дослідити нюанси та особливості у відтворенні простору, відпрацювати навички зображення лінійної та повітряної перспективи.

Класичні підходи до організації пленеру, розробки системи завдань за єдиним принципом, стандартне застосування художніх технік можна побачити у багатьох українських мистецьких закладах вищої освіти. Підтверджує це аналіз робочих програм з навчально-творчої практики, посібників і методичних рекомендацій з пленеру різних вишів [6].

У Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова на кафедрі образотворчого мистецтва нами запропонована більш сучасна організація пленерної практики із застосуванням таких актуальних освітніх форм як дуальне та проектне навчання, творча майстерня і майстер-клас. До того ж передбачене опанування якомога більшою кількістю різноманітних матеріалів і технік під час виконання чітко продуманої системи навчальних та творчих завдань, що дозволяє значно розширити набуті студентами на лабораторних заняттях фахові знання й навички, сформувані комплексні художньо-педагогічні вміння [5].

Одним з важливих структурних компонентів художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва є *конструктивний*, зміст якого, зважаючи на думки науковців та спираючись на власний творчий досвід, ми роз-

криваємо як: свідомий добір результативних методів, форм, прийомів і засобів навчання учнів komponувати зображення в обраному форматі, визначати лінійні й об'ємні пропорційні взаємозв'язки предметів, працювати колірними і тональними співвідношеннями, застосовувати засоби виразності різних художніх технік, їх творче коригування та постійне оновлення.

Саме *конструктивні* художньо-педагогічні вміння дозволяють вчителю підбирати та застосування у практичній роботі сучасний методичний інструментарій для навчання образотворчому мистецтву. Тому сформованість даного компонента є особливо важливою для фахового становлення майбутнього вчителя образотворчого мистецтва та є показником оволодіння професією педагога. Роблячи акцент на художній роботі студентів в процесі пленерної практики, зауважимо, що сформованість конструктивних умінь виражається у здатності виокремлення зображуваного мотиву, свідомому виборі розмірів, форми та орієнтації формату, виборі точки зору та лінії горизонту, komponуванні зображення в обраному форматі, методично грамотному поетапному виконанню завдання, правильному визначенні лінійних і об'ємних пропорційних взаємозв'язків між предметами, тональному та колірному вирішенні етюду тощо.

Розвинені конструктивні вміння забезпечують готовність студентів до ефективного навчання учнів основам образотворчого мистецтва у майбутній педагогічній діяльності. А саме: вміння проектувати заняття з образотворчого мистецтва як у межах навчальних класів і аудиторій, так і в умовах природи; здатність творчо застосовувати міждисциплінарні художньо-педагогічні знання при виконанні пленерних завдань; вміння комбінувати методи навчання образотворчого мистецтва; здатність до пошуку нових вирішень різних педагогічних ситуацій і художньо-творчих завдань; вміння планувати навчальний процес, передбачаючи різні варіанти побудови заняття.

У формуванні *конструктивних художньо-педагогічних умінь* теоретичний базис утворюють композиційні та методичні знання. Ми розкриваємо їх так: композиційні – це знання законів композиції, закономірностей «золотого перетину», лінійної перспективи, пластичної анатомії та механіки рухів; *методичні* – знання суті, цілей, методів, технологій та форм навчання образотворчого мистецтва. Студенти, в яких сформований конструктивний компонент художньо-педагогічних умінь, спроможні самостійно обрати зображуваний мотив, вибрати оптимальний розмір та орієнтацію формату картини, виконати пейзажне зображення за всіма естетичними та образотворчими законами, а також здатні на високому професійному рівні передавати власні знання іншим. У педагогічному розрізі це відбувається за рахунок готовності проектувати навчально-творчі заняття та комбінувати методи навчання образотворчого мистецтва в природних умовах, здатності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва творчо застосовувати міждисциплінарні знання, виконуючи пленерні завдання та пошуку нових вирішень різних педагогічних ситуацій і художньо-творчих завдань, а також здійснювати планування навчального процесу, передбачаючи різноманітні варіанти побудови та перебігу заняття.

За розробленою нами методикою ефективного формування *конструктивних умінь* студентів забезпечується на пленері методами *композиційного пошуку, педагогічного рисунку, роботи з пам'яті, за уявленням і уявою*.

Основою *методу композиційного пошуку* є опанування студентами художніми засобами досягнення гармонійного поєднання змісту та форми. Формування умінь

відбувається під час створення студентами пейзажних етюдів на основі застосування знань з композиції, що є результатом логічної послідовної розумової дії та обґрунтованою черговістю вживання образотворчих засобів вираження для реалізації творчого задуму. Структурою методу є рух від ескізного пошуку найвдалішого та найвиразнішого вирішення пейзажу (компонування, тональні та колірні пошукові начерки) до обрання ресурсів організації площини формату засобами художньо-пластичної мови реалістичної та формальної композиції. Провідне завдання методу – формування у студентів професійної культури компонування пейзажного зображення у форматі.

На пленері не рекомендується одразу починати роботу над пейзажем, оскільки така поспішність призводить до неосмисленості та малорезультативності у роботі. Варто запропонувати студентам зробити в альбомі швидкі начерки, композиційні пошуки тієї місцини, що була обрана для пленеру. Це допоможе налаштуватися на продуктивну роботу, зануритись в природну атмосферу, віднайти характерні деталі та риси пейзажу, вдалі ракурси у композиційній побудові, визначитись з колірною-тональним нюансуванням.

На початку навчання студентів в умовах відкритого середовища викладачу-методисту необхідно звернути їхню увагу на вибір пейзажних мотивів з відкритим простором, де чітко прослідковується близький, середній та далекий плани. За таких умов художникам-початківцям простіше дослідити різницю між планами за тоном і кольором – наближені об'єкти пейзажу сприймаються більш чіткими, насиченими та яскравими, переважно теплих відтінків, з віддаленням все стає узагальненим, світлішим з холодним синьо-фіолетовим відтінком.

При виконанні пошукових ескізів, студентам необхідно продумати формат і масштаб площини зображення, де вдало скомпонувати всі об'єкти пейзажу: визначаючи лінію горизонту, треба знайти співвідношення між небом і землею (уникаючи розташування її посередині формату); підсилити ритмічні напрямки ліній пейзажу та увиразнити пластичні форми, що підкреслить плановість та простір; продумати цікавий «вхід» до композиції у вигляді огорожі, доріжки, каменів, тіней тощо; визначити виразні контрастні співставлення композиційних складових пейзажного мотиву; зсунути композиційний центр, що підсилить динаміку; «відкинути» за необхідності деякі елементи натури задля загальної цілісності композиції. На пропедевтичній стадії студенти роблять пошукові ескізи колірної гами майбутнього пейзажу, вчать увиразнювати основні кольоротональні співвідношення, що важливо за умов постійної зміни освітлення. Результати композиційного і колористичного пошуку в форескізі відтворюють на форматі (графітним олівцем під акварельний чи гуашевий етюд, вугіллям або рідкою фарбою (вохра, умбра чи ультрамарин) – під олійний) окреслюючи основні маси зображення.

З метою запобігання типових помилок (втрата загальної цілісності, порушення просторовості, надмірна деталізація тощо) на початкових заняттях з пленерної практики при виконанні студентами живопису пейзажу викладачеві варто разом з ними проаналізувати закономірності повітряної перспективи, застосовуючи метод *педагогічного рисунку*. Цей метод ґрунтується на особистому ілюструванні викладачем усного викладання навчального матеріалу. Метод педагогічного рисунку допомагає студентам осмислити прийоми створення зображення, опанувати послідовність виконання пейзажу, виявити можливі ускладнення, а також активізує процес художнього мислення та долучає до художньої творчості. Педагогічний

рисунок на пленері допомагає викладачеві вирішувати такі завдання: композиційно-просторові, що демонструють компоновання, передачу плановості у пейзажі, особливості лінійно-конструктивної побудови об'єктів; об'ємно-просторові, які відтворюють відображення освітлення, пропорційну побудову елементів пейзажного мотиву або зображення людини; техніко-технологічні, що наочно показують застосування художніх матеріалів, образотворчих технік, прийомів тощо.

Методи роботи з пам'яті, за уявленням та уявою спрямовані на формування в студентів запасу пластичних образів та емоційних вражень, навичок впевнено перекладати художні образи в зображення, застосовуючи вміння компоновати й імпровізувати, що сприяє розвитку творчого мислення. Саме пленерна практика надає унікальну можливість накопичення у свідомості студентів різноманітних натурних спостережень і вражень, формування вміння аналітично сприймати природу, оволодіння пластичними засобами різних художніх матеріалів, стимулює розвиток зорової пам'яті. Застосовують *метод роботи з пам'яті* задля розвитку в студентів уміння сприймати основне в природних об'єктах на пленері, уникнення сухого копіювання природи, відтворення швидкоплинних станів природи та мінливого виразу обличчя людини. Корисним завданням буде виконання зображення пейзажного мотиву з іншої точки зору, змінюючи положення лінії горизонту або ракурсу, а також виконання етюдів з пам'яті через декілька днів. Подібним до цього завдання є виконання пейзажів на основі *методу роботи за уявленням*, що передбачає роботу, спираючись на природний мотив, але зображений з іншої точки зору, або з додаванням елементів накопичених у свідомості студентів з попереднього пленерного досвіду. У художній *роботі за уявою* реалізується весь минулий досвід студента, що втілюється в нових творчих рішеннях. Важливою складовою цього методу є концептуальне бачення студентами художнього завдання, самостійне створення образів та відповідне формальне композиційне вирішення. Найкраще окреслений метод реалізується при виконанні творчих робіт, що є завершальними в кінці кожної пройденної теми.

Створенням творчих пейзажних композицій, на нашу думку, корисно доповнити основний перелік навчальних пленерних завдань. У цих роботах студенти демонструють не тільки оволодіння темою певного періоду, набутою фаховою майстерністю, але й намагаються розкрити своє власне творче обличчя завдяки активізації самостійної діяльності, творчому пошуку в роботі, розробці індивідуальної, неповторної манери виконання. Творчі авторські роботи стимулюють студентів до більш уважної праці у відкритому середовищі, сприяють розвитку розуміння навколишньої дійсності, яке пов'язане з узагальненням тривалих спостережень за станом природи, допомагають передавати ставлення художника до обраного мотиву, вдумливої роботи над композицією, сприяють першим крокам на шляху до дипломного проекту.

Творчі роботи спрямовані в першу чергу на формування художнього смаку, образотворчої культури, емоційно-ціннісного ставлення студентів до художньої діяльності, мистецтва та дійсності на основі засвоєних фахових знань, досвіду та розвиненості професійного інтересу. На відміну від навчальних, творчі роботи вже мають певну художню цінність, можуть експонуватися на виставках як повноцінні мистецькі твори, що є фактором стимулювання художньо-творчого потенціалу студентів, їх плідної та наполегливої практичної роботи.

Формою реалізації методів формування конструктивного компонента художньо педагогічних умінь студентів виступає *майстер-клас*. Провідна роль у навчанні майбутніх фахівців основам майстерності на пленері відводиться керівнику практики, його професійності та вмінню заохотити, творчо «запалити» студентів. У процесі поточних занять на відкритому просторі викладач-методист надає студентам консультації та поради, як загального характеру, так й індивідуального. Важливим творчим поштовхом для студентів стає паралельна художня робота на пленері з викладачем, який на своєму власному етюді чи зарисовці демонструє способи вирішення того чи іншого образотворчого завдання. Майстер-клас від викладача – досить дієвий спосіб впливу на формування конструктивних художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Основною метою майстер-класу на пленері є демонстрування викладачем-методистом оригінального художнього вміння при активній участі студентів-практикантів. О. Шевнюк підкреслює, що «особливостями цієї форми навчального заняття є самостійна індивідуальна або групова робота, активне залучення всіх і кожного до процесу діяльності, застосування прийомів стимулювання творчого потенціалу, ... співтворчість як форма взаємодії» [7, с. 114].

Майстер-клас сприяє становленню творчого світогляду студентів, є найкоротшим шляхом до налагодження емоційного контакту між викладачем і студентами, дає можливість педагогу заробити безсумнівний авторитет, що має провідне значення у художньому вихованні молоді. Позиція викладача, його творчий і педагогічний досвід, ентузіазм, професіоналізм, вміння створити творчу атмосферу відіграють вирішальну роль у навчальному процесі. Тому керівник має підібрати індивідуальний підхід до кожного студента, проаналізувати помилки в роботі та запропонувати способи їх виправлення, відзначити досягнення. Викладач-методист, який проводить майстер-клас, повинен дотримуватися позиції фасилітатора, допомагати в організації роботи на пленері, а також підтримувати індивідуальні творчі досягнення студентів. Викладач має контролювати роботу студентів на всіх основних стадіях, що дасть змогу вчасно звернути увагу студента на недоліки та уникнути грубих помилок. До проведення майстер-класів, на нашу думку, треба заохочувати і студентів. Подібні заходи можуть проводити студенти-магістри в межах виробничої переддипломної практики для студентів першого та другого курсів під час навчально-творчої практики, що забезпечить розвиток педагогічної складової конструктивного компонента художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що під час творчої роботи на пленері молоді художники мають унікальну можливість розвивати комплексні професійні вміння, зокрема й конструктивні, необхідні майбутньому вчителю образотворчого мистецтва. Застосування в освітній практиці сучасних форм і методів навчання студентів-художників сприяє підвищенню рівня виконання навчальних і творчих завдань, забезпечує їхню повноцінну підготовку до майбутньої мистецької та педагогічної діяльності. Перспективи подальших розробок розглянутої проблематики вбачаємо в аналізі та узагальненні світового мистецько-педагогічного досвіду навчання художників на пленері та пошукові ефективних інноваційних методів самостійної творчої діяльності студентів в природних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Борисенко Н. Структурні компоненти готовності майбутніх учителів технологій до формування художньо-технічних умінь в учнів основної школи. *Наукові записки. Сер. : Педагогічні науки*. 2014. Вип. 132. С. 129-134.
2. Кайдановська О. О. Теоретико-методичні основи образотворчої підготовки архітекторів у вищих навчальних закладах : дис. ... док. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2015. 594 с.
3. Марченко А. А. Дидактичні умови формування художньо-професійних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва засобами комп'ютерних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Тернопіль, 2015. 266 с.
4. Булавин О. И. Формирование художественно-педагогических умений у студентов в процессе пленэрной практики в педагогическом вузе : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Курск, 2002. 25 с.
5. Сова О. С. Формування художньо-педагогічних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі пленерної практики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2018. 20 с.
6. Музика О. Я. Пленер : практика з образотворчого мистецтва : навчально-методичний посібник. Умань : ФОП Жовтий О.О., 2016. 134 с.
7. Шевнюк О. Л. Методика навчання образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах : навчальний посібник. Київ : Освіта України, 2017. 311 с.

REFERENCES:

1. Borysenko, N. (2014). Strukturni komponenty ghotovnosti majbutnikh uchyteliv tekhnologhij do formuvannja khudozhnjo-tekhnichnykh uminj v uchniv osnovnoji shkoly [Structural components of the readiness of future teachers of technology to form artistic and technical skills in primary school students]. *Naukovi zapysky. Ser. : Pedagoghichni nauky*, 132, 129-134 [in Ukrainian].
2. Kajdanovsjka, O. O. (2015). Teoretyko-metodychni osnovy obrazotvorchoji pidghotovky arkhitektoziv u vyshhykh navchaljnykh zakladakh [Theoretical and Methodical Foundations of Fine Education of Architects in Higher Educational Institutions]. Doctor's thesis. Kyiv, 594 [in Ukrainian].
3. Marchenko, A. A. (2015). Dydaktychni umovy formuvannja khudozhnjo-profesijnykh uminj majbutnikh uchyteliv obrazotvorchogho mystectva zasobamy komp'juternykh tekhnologhij. [Didactic conditions for the formation of artistic and professional skills of future teachers of fine arts by means of computer technologies]. Candidate's thesis. Ternopilj, 266 [in Ukrainian].
4. Bulavin, O. I. (2002). Formirovanie hudozhestvenno-pedagogicheskikh umeniy u studentov v protsesse plenernoj praktiki v pedagogicheskom vuze. [Formation of artistic and pedagogical skills of students in the process of plein air practice in a pedagogical university]. Extended abstract of candidate's thesis. Kursk, 25 [in Russian].
5. Sova, O. S. (2018). Formuvannja khudozhnjo-pedagoghichnykh uminj majbutnikh uchyteliv obrazotvorchogho mystectva v procesi plenernoji praktyky. [Formation of artistic and pedagogical skills of future teachers of fine arts in the process of plein air practice]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv, 20 [in Ukrainian].
6. Muzyka, O. Ja. (2016). Plener : praktyka z obrazotvorchogho mystectva : navchaljno-metodychnyj posibnyk. [Plein air: practice in fine arts : tutorial]. Umanj : FOP Zhovtyj O. O. 134 [in Ukrainian].
7. Shevnjuk, O. L. (2017). Metodyka navchannja obrazotvorchogho mystectva u vyshhykh navchaljnykh zakladakh : navchaljnyj posibnyk. [Methods of teaching fine arts in higher education : tutorial]. Kyiv : Osvita Ukrajinj. 311 [in Ukrainian].

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.12
UDC 372.47(075):016:929

CRITICAL THINKING: ESSENCE, STRUCTURE AND CONCEPT MEANING

Hanna Tsvietkova

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Pedagogy
and Psychology of Pre-school Education,
National Pedagogical
Dragomanov University,
Pirogova str. 9, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-1556-4856>
e-mail: tsvetkova1271@gmail.com

Iryna Kuzmenko

Postgraduate student of the first year of study
at the Department of
Pedagogy and Psychology of Pre-school
Education,
National Pedagogical
Dragomanov University,
Pre-school institution №659,
Pyrohova str., 9, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-6483-7983>
e-mail: kuzmenkoirisha30@gmail.com

Abstract. Today the idea of forming and developing critical thinking is attracting more and more attention from foreign and domestic scientists. This is primarily due to the lack of independence, social orientation, motivation and effectiveness of thinking of the younger generation. There is a tendency to increase the flow of information that should be processed daily by each person, but there is a question not only of perception and memorization of this information, but also critical thinking, highlighting important characteristics, achieving the truth of knowledge. The development of critical thinking becomes the main task of education, starting from preschool years, it is an important component of intellectual development of the growing personality. The article examines the phenomenon of critical thinking, presents an analysis of the situation of foreign and domestic researchers. The interpretation of the concept of «critical thinking» in view of various milestones in the development of psychological and pedagogical sciences, namely the views of researchers of the past and modern scientists. The urgency of the problem of formation and development of this concept, starting from preschool age is revealed by the authors. The difference between logical and creative thinking from critical thinking is also shown. The purpose, essence, content and structure of critical thinking are highlighted and the role of a teacher in the process of forming critical thinking in preschool children is determined. Emphasis is placed on the need for systematic, planned work on the development of critical thinking of preschool children, which takes place under the guidance of a teacher who has a high level of psychological and pedagogical consciousness, able to critically analyze pedagogical reality and show such abilities as flexibility, perseverance, willingness to plan reflection skills. The principles of critical thinking are formulated, which include independence, purposefulness, awareness, validity, controllability, as well as self-analysis and self-organization are important. Indicators of critical thinking are considered, which were divided into groups: affective, microcognitive and macrocognitive. According to the processed

information, the components and functions of critical thinking are identified. The authors stress the importance of the ability to think critically as one of the most important characteristics of personality development. The concept of definition of «critical thinking» in accordance with the characteristics of the thinking process is specified.

Key words: thinking; self-development; self-improvement; logical thinking; creative thinking; critical thinking; intellectual development; structure, qualities and functions of critical thinking.

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.12
УДК 372.47(075):016:929

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ: СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ ПОНЯТТЯ

Цветкова Г. Г.

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри,
педагогіки і психології дошкільної освіти,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-1556-4856>
e-mail: tsvetkova1271@gmail.com

Кузьменко І. А.

аспірантка I року навчання кафедри
педагогіки і психології дошкільної освіти,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
заклад дошкільної освіти №659,
вул. Пирогова, 9, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-6483-7983>
e-mail: kuzmenkoirisha30@gmail.com

Анотація. В наш час ідея формування та розвитку критичного мислення привертає все більшої уваги з боку зарубіжних та вітчизняних вчених. З'ясовано, що це пов'язано, насамперед, з відсутністю самостійності, соціальної спрямованості, вмотивованості та результативності мислення підростаючого покоління. Спостерігається тенденція збільшення потоку інформації, яку слід щоденно опрацьовувати кожній людині, але постає питання не лише сприйняття і запам'ятовування цієї інформації, а й критичного осмислення, виділення важливих характеристик, досягнення істинності знань. Розвиток критичного мислення стає головним завданням освіти, розпочинаючи з дошкільних років, це важлива складова інтелектуального розвитку підростаючої особистості. У статті розглядається феномен критичного мислення, представлений аналіз положень зарубіжних і вітчизняних дослідників. Висвітлено тлумачення поняття «критичне мислення» з огляду на різні віхи розвитку психолого-педагогічних наук, а саме погляди дослідників минулого та сучасних науковців. Розкрито актуальність проблеми формування та розвитку даного поняття, починаючи з дошкільного віку. Показано відмінність логічного і творчого мислення від критичного. Виділено мету, сутність, зміст і структуру критичного мислення та визначено роль педагога у процесі формування критичного мислення у дітей дошкільного віку. Наголошено на необхідності систематичної, спланованої роботи

з розвитку критичного мислення дітей дошкільного віку, що відбувається під керівництвом педагога, який володіє високим рівнем психолого-педагогічної свідомості, здатний до критичного аналізу педагогічної дійсності та проявляти такі здібності як гнучкість, наполегливість, готовність до планування, володіти вміннями рефлексії. Сформульовано принципи критичного мислення, до яких можна віднести самостійність, цілеспрямованість, усвідомленість, обґрунтованість, контрольованість, а також важливими є самоаналіз та самоорганізованість. Розглянуті показники критичного мислення, які було розподілено на групи: афективні, мікрокогнітивні та макрокогнітивні. Відповідно до опрацьованої інформації виділені компоненти та функції критичного мислення. Схарактеризовано ознаки, притаманні критично мислячій людині. Наголошено на важливості вміння критично мислити як однієї з найважливіших характеристик розвитку особистості. Уточнено поняття дефініції «критичне мислення» відповідно до характеристик процесу мислення.

Ключові слова: мислення; саморозвиток; самовдосконалення; логічне мислення; творче мислення; критичне мислення; інтелектуальний розвиток; структура, якості та функції критичного мислення.

Introduction and the current state of the issue. At the present stage of development, humanity is called to accept many challenges and tasks the solution of which anyway depends on the level of development of thinking, ability to self-improvement, self-development: «Self-development is a continuous process that leads to certain goals through conscious and purposeful change of his personality where the most adequate form is self-improvement – conscious management of the process of personal development, self-realization in the world, achieving the fullness of existence» [26, p. 106]. A large amount of new information cannot be quickly and effectively adapted and comprehended which leads to uncritical perception of the surrounding reality, the attitude to their own «Self».

Nowadays a person's intellectual development is determined by a person's readiness to select the necessary knowledge through critical analysis, comprehension of information and ability to make independent decisions. Criticism as an essential property of thinking, as an important aspect of activity is especially important in mental education of children. The study of critical thinking among preschool children is an important task of psychological and pedagogical science. Arising at the very beginning of the socialization process of the child's personality, critical thinking becomes the personal formation which largely determines the future prospects of its intellectual abilities. Understanding criticality as a significant individual psychological characteristic that determines not only the productivity of mental activity, but also the social adequacy of the individual and makes it extremely important to form the basis of critical thinking, starting from the preschool age. The formation of critical thinking is a complex process, the result of which is a creative, active personality, able to effectively solve problems posed by the dynamics of social, cultural and political development.

The term «critical thinking» is known from the works of such famous psychologists as J. Bruner, L. Vygotskyi, J. Piaget. However, the analysis of research has shown that there is no single definition of «critical thinking». H. Lindsay interprets critical thinking as the ability of an individual to notice the inconsistency of behavior or expression of another person to conventional opinion or norms of behavior, their own ideas about them; be aware of the truth or falsity of assumptions, theories, illogical statements, the ability to respond to them; the ability to distinguish false from true, correct, as well as to

analyze, prove, refute, evaluate tasks and objects, to be a model of behavior or expression [12]. D. Halpern defines critical thinking as directed thinking, characterized by logic, purposefulness and balance, the use of cognitive strategies and skills that increase the chance of obtaining the desired result [25, p. 9]. R. Paul believes that the concept of critical thinking can be defined in different ways that do not contradict each other. He offers the following working version: «Critical thinking is thinking about thinking, when a person thinks in order to improve their thinking» [31, p. 34-36]. Modern researcher S. Terno speaks of critical thinking as «about the ability to use certain techniques of information processing that allow to obtain the desired result» [20, p. 5].

P. Blonskyi, A. Bairamov, A. Pipkin, L. Rybak, V. Sinielnikov, S. Wexler, and others paid their attention to the question of the need to teach critical thinking. In psychology, there are qualities that, on the one hand, affect the productivity of mental activity in general, on the other hand, are developed directly in the process of thinking and gradually becoming a stable property of the individual. Among such individual psychological characteristics of thinking, criticality occupies a prominent place. Analyzing the research of previous years, we can conclude that critical thinking is an important condition for the activity and adequacy of human knowledge of the world around and existence in it. The study of criticality in a broader personal aspect allowed scientists to consider it as an integral component of self-awareness, which allows a person to control not only individual actions but also behavior in general (H. Bizenkov, M. Yerokhina, B. Zeiharnyk, I. Kozhukhovska, V. Koneva, T. Kopylova, I. Kudryavtsev, S. Rubinstein, and others).

Critical thinking is understood as a manifestation of interest, the formation of a personal point of view on a particular issue, the ability to logically prove it, as well as the use of research methods. In recent years, modern scientists have focused on the development of productive, critical thinking of children (N. Havrish and O. Pometun) through an innovative program «Preschoolers – education for sustainable development»; N. Havrish and O. Hartmanshlyakh through the educational program «Sure start» for children of the senior preschool age and educational and methodical providing to this program for educators, parents and children; K. Krutii through a partial program on STREAM-education of preschoolers.

Aim and tasks are to analyze the essence and the concept meaning of «critical thinking», clarify the definition of «critical thinking»; reveal the structure of the concept (principles, components, indicators) of critical thinking.

Research methods. During the theoretical study of the problem, the authors used such research methods as analysis and synthesis in order to identify the essence of the studied phenomenon; method of terminological analysis related to determining the categorical status of critical thinking in the system of psychological and pedagogical definitions; abstraction, idealization, formalization and generalization in order to systematize and formulate conclusions, identify areas for further study of the problem.

Results. The theoretical foundations of the study includes the works of L. Vygotskyi, P. Halperin, A. Leontiev, S. Rubinstein, I. Lerner, V. Palamarchuk, V. Sukhomlinskyi. Thinking as a creative activity is reflected in the works of L. Vygotskyi, P. Halperin, V. Davydov, D. Elkoninat, etc. Theoretical principles of critical thinking are highlighted in the works of K. Bakhanova, O. Pometun, S. Terno, O. Tiaglo, O. Udoda and others. The works of foreign scholars like M. Lipman, D. Bruner, J. Guilford, A. Crawford, K. Meredith, S. Matthews, D. Russell, C. Temple, D. Halpern, J. Chaff and domestic researchers such

as N. Berezanska, V. Bondar, T. Voropai, I. Kozhukhovska, A. Lipkina, V. Palamarchuk, O. Pometun, L. Terletskaia, S. Terno, O. Tiaglo, A. Fedorova, T. Yakovenko and others are devoted to the development of critical thinking. Such educators as P. Blonskyi, A. Bairamov, A. Pipkin, L. Rybak, V. Sinelnikov, S. Wexler and others paid attention to the question of the need to teach critical thinking.

Understanding criticality as a significant individual psychological characteristic which determines not only the productivity of mental activity, but also the social adequacy of the individual, makes the problem of formation and development of critical thinking extremely important.

According to O. Leontiev, thinking is always an active process that begins with the «presentation» of the object cognition of consciousness [11, p. 210]. This indicates that thinking begins with a problem situation and is an analytical-synthetic activity.

According to scientists, and S. Terno in particular, critical thinking as a psychological-pedagogical category has its own characteristics, which include:

Independence. Critical thinking is individual. A man is the bearer of his own thoughts, beliefs, and so on.

Formulation of the problem. A person begins to think critically from the time the problem is posed because it is the solution of the problem that motivates a person to think critically.

Decision making. It is the result of critical thinking that allows to solve the problem.

Clear argumentation. A critical thinker is aware that the problem has several solutions, so the choice must be supported by strong arguments that would prove that this is the best solution.

Sociality. A person must prove his position in communication with others because that is how he has the opportunity to assert his position or correct it [22, p. 146].

A critical thinker effectively applies the skills of critical analysis in various situations of everyday life. Critical thinking skills are vital. Critical thinking is a form of higher-level thinking that includes decision-making, problem solving, and creative thinking. People who have critical thinking skills but who do not use them effectively cannot be considered critical thinkers.

Thus, critical thinking is a person's ability to consistently reason, reasonably prove or disprove, to establish regular connections between objects and phenomena of the world, based on the consistency of thinking, the integrity of the image and the accuracy of verbal expression.

The development of critical thinking should not take place spontaneously, but systematically under the guidance of a teacher. Therefore, the main task of the teacher is to be an assistant, to stimulate children to search for information, to learn and comprehend the new, to produce their own ideas. In this case, the teacher must have a high level of psychological and pedagogical consciousness, the ability to critically analyze pedagogical phenomena and events, have a high level of intellectual mobility, strive for self-development and self-improvement [32].

In order for children to be able to use their critical thinking, the teacher must develop in them a number of important qualities among which D. Halpern identifies:

Flexibility. To become a generator of one's own thoughts and ideas, firstly, the pupil must learn to accept other people's ideas. Flexibility makes it possible to wait with the judgment until the pupil has all the necessary information.

Readiness to plan. As a rule, thoughts arise chaotically, it is very important to organize them, to build a sequence of their presentation. The orderliness of thoughts is a sign of human confidence.

Persistence. Often faced with a difficult task, we postpone its solution until later. By developing perseverance in activating the mind, the pupil is sure to achieve much better results in learning.

Willingness to correct one's mistakes. A person capable of critical thinking will not justify their wrong decisions. Such person will draw the right conclusions and use the mistake in their further training.

Awareness. This quality is extremely important. It involves the ability of a person to observe himself in the process of mental activity, to monitor the course of reasoning.

Search for compromise solutions. It is important that the decisions made are perceived by other people, otherwise they will remain at the level of statements [25, p. 275].

Critical thinking involves evaluation which is a constructive expression of both positive and negative attitudes. By thinking critically, we are able to evaluate not only the result of thinking (the correctness of solving problems), but also the mental process itself (reasoning, the result of which is inference).

Reflection is an integral part of critical thinking which requires the subject of thinking to be self-aware of the purpose of cognition. It allows us to analyze the extent to which we have managed to achieve our goals, to summarize the knowledge gained, to determine areas for further action. Reflection is the appeal of human knowledge to his inner world, own «Self».

Critical thinking has such traits as controllability, awareness, purposefulness, in contrast to automatic thinking when mental activity does not pursue a specific goal (dreams, etc.).

«Thinking operations are interdependent, they have the properties of reversibility and additionality» [19, p. 288]. The main operations of thinking include analysis, synthesis, comparison, generalization, abstraction, concretization. It should be remembered that each of the paired mental operations makes sense only in relation to the other: analysis with synthesis, comparison with generalization, abstraction with concretization. These operations are necessary for the development of critical thinking because their application can help to achieve the goals, comprehensively develop the personality which in the future will be able to solve difficult life situations.

Based on the analysis of theoretical research in the psychological and pedagogical literature, we will try to synthesize the basic views on the definition of «critical thinking». Table 1 presents the main definitions of this phenomenon.

Summarizing the main scientific approaches to defining the definition of «critical thinking», we conclude that the latter can be characterized as a reflective evaluative activity of the subject of knowledge which is characterized by controllability, independence, validity, logic and purposefulness, focus on critical information based on the data of logical and creative thinking.

To reveal the structure of critical thinking, based on psychological and pedagogical literature, we should define its purpose, principles, indicators and functions.

The main and indisputable goal of the development of the basics of critical thinking is the development of thinking skills. These include the ability to analyze, the ability to process information and the ability to make decisions.

Table 1.

Basic definitions of «critical thinking»

№ n/o	the author of the definition	the concept of the definition
1.	Dictionary of sociological and political science terms [1]	«The ability of the individual to overcome a certain tendency to unambiguous and dogmatic perception of the world, the ability to analyze a problem from different angles, to use information from different sources, aspects, separating the objective fact from the subjective opinion about it, the logical condition from any prejudice, assumption, superstition. This is a person's ability to adequately determine the causes and preconditions of existing problems in one's life, the willingness to make efforts to overcome them in practice (and not just rhetorically)».
2.	H. Lindsei [12]	«The ability of an individual to notice the inconsistency of behavior or expression of another person to conventional opinion or norms of behavior, their own ideas about them».
3.	D. Halpern [25]	«Directed thinking which is characterized by balance, logic and purposefulness, its specificity is the use of such cognitive skills and strategies that increase the likelihood of obtaining the desired result».
4.	R. Paul [31]	«Thoughtful thinking when a person thinks to improve their thinking».
5.	A. Fedorov [24]	«One of the types of man's intellectual activity which is characterized by a high level of perception, understanding, objectivity of the approach to the surrounding information field».
6.	S. Terno [20]	«The ability to use certain techniques of information processing that allow to get the desired result».

Based on the analysis of the works of C. Terno [21], we can identify the basic principles of critical thinking:

- independence – the ability to solve problems independently, individually without assistance;
- purposefulness – the desire to find new hypotheses, alternative explanations, evaluation of their own activities in order to further plan their actions to solve a specific problem;
- awareness – awareness of the purpose and degree of necessity of their own mental operations;
- validity – the ability to rely on evidence, proof of their own inference;
- controllability – that is to focus on the main topic and the process of thinking in order to correlate it with the ultimate goals;
- self-analysis – the ability of a person to comprehend and realize and be aware of their own beliefs and actions, critically analyze the content and methods of self-knowledge;
- self-organization – the ability to expand their horizons, self-concentration in order to quickly and efficiently solve problems.

L. Edler and R. Paul in their work «How to Prepare Students for a Rapidly Changing World» on the basis of scientific research identify indicators of critical thinking which are divided into three groups [30] (Table 2).

Table 2.

Indicators of critical thinking

Groups of the critical thinking key indicators	The main indicators of critical thinking
Affective	independence of thinking; understanding of egocentric and sociocentric motives; impartiality of judgments; vision of the relationship of emotions and beliefs; refraining from hasty judgments; courage to think; honesty of thinking; persistence in solving intellectual problems; confidence in reasoning.
Microcognitive	comparison / opposition of abstract concepts of reality; accuracy and criticality of statements; analysis and evaluation of statements; analysis and evaluation of conclusions; ability to highlight information related to this issue; logic of explanations, conclusions, forecasts; assessment of the evidentiary nature of the statement; ability to see contradictions of reasoning; analysis of direct and indirect consequences of an event or phenomenon.
Macrocognitive	generalization without the desire for simplification; comparison of similar situations, application of knowledge to a new context; broadening horizons: consideration of the issue from different angles, expressing different arguments, hypotheses; clarity of the stated positions, conclusions, beliefs; clarity of presentation, thoughtful choice of words; development of evaluation criteria: clarity of basic values and norms; assessment of information reliability; depth of thinking: highlighting the most important issues; analysis of arguments, explanations, beliefs, hypotheses; development / evaluation of specific decisions; analysis and evaluation of human actions / behaviors; critical approach to reading: understanding the essence, critical assessment of what is read; critical listening (dialogue «without words»); establishing interdisciplinary links; the ability to conduct a «Socratic conversation» through dialogue; coming to understand and evaluate the partner's beliefs; reasoning in dialogue: comparison of different views, approaches, hypotheses; ability to think dialogically: assessment of views, approaches, hypotheses.

After analyzing these indicators, we came to the conclusion that not all of them can be strictly attributed to critical thinking, but they are relevant to the thinking process as a whole.

Complementing the point of view of S. Wexler [27], R. Paul [31] and taking into account the subject of our study, we have identified the following components of critical thinking:

Personal component – that is the formation of personality, their self-improvement and self-development, the formation of their own position based on the understanding of experience, ideas and ideas.

Cognitive component – that is to obtain knowledge in the form of activity, setting and shaping the goal and ways to achieve it. Mastering the methods of productive activity and effective acquisition of knowledge.

Emotional-communicative component – that is to move away from stereotypical thinking, includes curiosity, perseverance, endurance, the ability to cooperate, build constructive relationships with other people in order to achieve goals and solve problems.

Motivational and regulatory component – the desire for self-control, timely problem solving, mental self-improvement.

Having studied the structure of critical thinking based on the analysis of the works of N. Talyzina [19], S. Terno [21], I. Litvinova [13] etc., we can determine a number of its functions:

Regulatory function is to understand their own actions and direct them to solve problems in accordance with objective conditions.

Evaluation function is to assess their own and others' thoughts and actions.

The function of initiation is the ability to find among the conflicting data only those that are necessary to solve specific problems at the moment.

Stimulating function. Critical thinking stimulates the need for new knowledge and skills; stimulates the development of new hypotheses, the development of interest in independent research, ways to solve problems.

The corrective function is the selection of the necessary material, the search for information; timely correction of errors in order to achieve the desired result. The child, for example, also adjusts its activities with the help of a teacher: its conscious attitude to the results of work should be an incentive for future activities.

Prognostic function focused on future activities. A child who is able to predict the solution of the problem already has the ability to think critically.

Modeling function focused on abstraction and idealization and is to create a model of action and results.

Conclusions. As a result of the analysis of psychological and pedagogical literature we have revealed the essence and content of the concept of «critical thinking» as a special kind of thinking activity; it was found that the characteristic features of critical thinking are controllability, awareness and purposefulness; the full cycle of critical thinking includes four main and interdependent phases: analysis, understanding, evaluation and critique; the structure of critical thinking is represented by cognitive, analytical, personal and activity components; revealed the stages of critical thinking: problem statement, information retrieval, clear argumentation, decision making, reflection; affective, micro- and macrocognitive indicators of critical thinking are considered; on the basis of such properties as awareness and self-improvement its principles and components are formulated; clarified the concept of «critical thinking» as a reflective evaluative activity of the subject of knowledge, which is characterized by controllability, independence, validity, logic and purposefulness, focus on critical processing of information to obtain a reliable result, based on logical and creative thinking.

Thus, the above mentioned materials makes it possible to conclude that critical thinking is a set of certain qualities and skills inherent in the individual, on the one hand, and the process of evaluation, on the other. It occurs in close connection with logical and creative thinking and is impossible without reflection. Critical thinking is independent thinking, because it is necessary not only to develop their point of view, but also to defend it with the help of logical evidence, as well as to formulate alternative ways to solve this problem.

We think that in connection with the urgency of this problem it is necessary to develop pedagogical conditions for the formation of the foundations of critical thinking in older preschool children in various activities and their introduction into the educational process of preschool education because we realize that the development of critical thinking contribution to the mental development of the child, but also helps in solving the problem of comprehensive harmonious development and formation of personality. At the present stage, this explains the growing interest of scientists – psychologists and educators – in the development of critical thinking in children from the preschool age.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Астахова В. І. Словник соціологічних і політологічних термінів / Нар. укр. акад. Київ : Вища школа, 1993. 140 с.
2. Библер В. С. Мышление как творчество: введение в логику мысленного диалога. Москва : Медиа, 2012. 199 с.
3. Гурова Л. Л. Психология мышления. Москва : ПЕР СЭ, 2014. 136 с.
4. Дубровина И. В., Данилова Е. Е., Прихожан А. М. Психология. 2-е изд., стер. Москва : Академия, 2003. 464 с.
5. Казанцева Д. Б., Христова Н. Ц. Развитие творческого потенциала личности и общества. *Материалы международной научно-практической конференции*. Пенза : Научно-издательский центр «Социосфера», 2013. С. 104-109.
6. Леонтьев А. А. Педагогическое общение / Под ред. М. К. Кабардова. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Нальчик, 1996. 212 с.
7. Линдсей Г. Творческое и критическое мышление. *Хрестоматия по психологии : психология мышления* / сост. Ю. Б. Гиппенрейтер. Москва : АСТ, 2008. С. 111-114.
8. Мухина В. С. Возрастная психология. Москва : Академия, 2003. 456 с.
9. Сергеева Б. В., Оганесян В. А. Теоретические основы развития критического мышления младших школьников. *Научное обозрение. Педагогические науки*. 2017. № 2. С. 97-106.
10. Сорина Г. В. Критическое мышление: история и современный статус. *Вестник Московского университета*. Серия 7. Философия. 2003. № 6. С. 97-110.
11. Такман Б. В. Педагогическая психология : от теории к практике. Москва : Прогресс, 2002. 572 с.
12. Талызина Н. Ф. Управление процессом усвоения знаний. Москва : Издательство Московского университета, 1975. 343 с.
13. Терно С. О. Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії) : посібник для вчителя. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011. 105 с.
14. Терно С. Світ критичного мислення: образ та мімікрія. *Історія в сучасній школі*. 2012. № 7-8. С. 27-39.
15. Халперн Д. Психология критического мышления. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 512 с.

16. Цветкова Г. Г. Самовдосконалення особистості як психолого-педагогічна проблема : ціннісний вимір. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : збірник наукових праць / за заг. ред. В. І. Сипченка. Слов'янськ, 2012. Вип. LX. С. 99-107.
17. Bloom B. S. *Taxonomy of Educational Objectives. The Classification of Education Goals*. N.Y., 1971. 211 p.
18. Elder L., Paul R. *Critical Thinking : How to Prepare Students for a Rapidly Changing World*. Binkor Publisher : Foundation for Critical Thinking, 1995, 572 p.
19. Tsvetkova G. G. Intellectually-cognitive criterion of the professional growth of humanitarian specialties` teachers of the higher school / G. G. Tsvetkova. *Středoevropský věstník pro vědu a výzkum*. 2014. № 5. P. 47-53.

REFERENCES

1. Astakhova, V. I. (1993). *Slovník sociologických i politologických terminů*. [Dictionary of sociological and political terms] / Nar. ukr. akad. Kyiv : Vyshha shkola, 140. [in Ukrainian].
2. Bibler, V. S. (2012). *Myshlenie kak tvorchestvo : vvedenie v logiku myshlennogo dialoga*. [Thinking as creativity: an introduction to the logic of mental dialogue]. Moskva : Media, 199 [in Russian].
3. Gurova, L.L. *Psichologiya myshleniya*. [Psychology of thinking]. Moskva: PER SE, 136 [in Russian].
4. Dubrovina I. V., Danilova E. E., Prihozhan A. M. (2003). *Psichologiya*. [Psychology] / 2-e izd., ster. Moskva : Akademiy, 464 [in Russian].
5. Kazantseva, D. B., Hristova, N. Ts. (2013). *Razvitie tvorcheskogo potentsiala lichnosti i obschestva*. [Development of the creative potential of the individual and society]. *Materialyi mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii*. Penza. Nauchno-izdatelskiy tsentr «Sotsiosfera», 104-109 [in Russian].
6. Leontev, A. A. (1996). *Pedagogicheskoe obschenie*. [Pedagogical communication] / Pod red. M. K. Kabardova. 2-e izd., pererab. i dop. Moskva : Nalchik, 212 [in Russian].
7. Lindsey, G. (2008). *Tvorcheskoe i kriticheskoe myshlenie*. [Creative and critical thinking]. *Hrestomatiya po psichologii : psichologiya myshleniya* / sost. Yu. B. Gippenreyter. Moskva : AST, 111-114 [in Russian].
8. Muhina, V. S. (2002). *Vozrastnaya psichologiya*. [Age psychology]. Moskva : Akademiya, 456 [in Russian].
9. Sergeeva, B. V., Oganessian, V. A. (2017). *Teoreticheskie osnovy razvitiya kriticheskogo myshleniya mladshih shkolnikov*. [Theoretical foundations for the development of critical thinking in primary schoolchildren]. *Nauchnoe obozrenie. Pedagogicheskie nauki*, 2, 97-106 [in Russian].
10. Sorina, G. V. (2003). *Kriticheskoe myshlenie : istoriya i sovremennyiy status*. [Critical thinking: history and current status]. *Vestnik Moskovskogo universiteta, seriya 7. Filosofiya*, 6, 97-110 [in Russian].
11. Takman, B. V. (2002). *Pedagogicheskaya psichologiya : ot teorii k praktike*. [Educational psychology: from theory to practice]. Moskva : Progress, 572 [in Russian].
12. Talyizina, N. F. *Upravlenie protsessom usvoeniya znaniy*. [Management of the process of assimilation of knowledge]. Moskva : Izdatelstvo Moskovskogo universiteta, 343 [in Russian].
13. Terno, S. O. (2011). *Teoriya rozvytku krytychnogho myslennja (na prykladi navchannja istoriji) : posibnyk dlja vchytelja*. [The theory of development of a critical message (on the application of the new history): a guide for the reader]. Zaporizhzhja : Zaporizhkyj nacionalnyj universytet, 105 [in Ukrainian].

14. Terno, S. (2012). Svit krytychnoho myslennia: obraz ta mimikriia. [The light of a critical message: the image of that mimikriya]. *Istoriia v suchasni shkoli*. 7-8. 27-39 [in Ukrainian].
15. Khalpern, D. (2000). Psykholohyia krytycheskoho myshlenyia. [Psychology of critical thinking]. Sankt-Peterburgh : Piter, 512 [in Russian].
16. Cvjetkova, Gh. Gh. (2012). Samovdoskonalennja osobystosti jak psykholohopedagoghichna problema : cinnisnyj vymir. [Personal Self-Improvement as Psychological and Pedagogical Problem: Value Dimension]. *Ghumanizacija navchaljno-vykhovnogho procesu : zbirnyk naukovykh prats / za zagh. red. V. I. Sypchenka*. Slov'jansjk, LX, 99-107 [in Ukrainian].
17. Bloom, B. (1971). Taxonomy of Educational Objectives. The Classification of Education Goals. N.Y., 211.
18. Elder, L., Paul, R. (1995). Critical Thinking : How to Prepare Students for a Rapidly Changing World. Binker Publisher : Foundation for Critical Thinking, 572.
19. Tsvetkova, G. G. (2014). Intellectually-Cognitive Criterion of the Professional Growth of Humanitarian Specialties` Teachers of the Higher School. *Středoevropskývěstníkprovědu a výzkum*. 5. 47-53.

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.13
UDC 373.2.062 – 044.332 (043.5)

CRITICAL THINKING OF CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE: HISTORY, ESSENCE, MEANS OF DEVELOPMENT

Hanna Tsvietkova

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Pedagogy
and Psychology of Pre-school Education,
National Pedagogical
Dragomanov University,
Pirogov str. 9, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-1556-4856>
e-mail: tsvetkova1271@gmail.com

Yelyzaveta Melnychuk

Graduate Student of National Pedagogical
Dragomanov University,
Pirogov str. 9, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-8224-3257>
e-mail: dimelnichuk@ukr.net

Abstract. *The article is devoted to the problem of developing critical thinking of senior preschool children. Critical thinking is analyzed as a scientific and philosophical problem; the evolution of views on critical thinking is characterized; emphasis is placed on foreign research and it is determined that thinking critically means the ability to consciously evaluate, reason, think, i.e. to show a person's mental, emotional, cognitive activity which should be aimed at solving a specific problem. Based on the analysis of psychological and pedagogical literature, it is concluded that the development of critical thinking of senior preschool children is a dynamic process characterized by the ability to perform basic critical operations in relation to information or problem situation, manifested in the ability to analyze, evaluate, make decisions. It is clarified that the successful development of critical thinking in senior preschool children in the educational process is provided by a set of pedagogical conditions: activation of cognitive activity of preschoolers, aimed at obtaining information necessary to assess and justify their position on the issue; formation of the need for cognitive activity; creating opportunities for gaining experience in the manifestation of critical thinking through experimentation. An original, effective tool for effective development of critical thinking in senior preschool children – eidetics which aims to develop all mental processes and activates, all possible resources of human memory for the use of acquired knowledge in life and promotes the harmonious development of both hemispheres of the brain. The following main educational and upbringing tasks are solved which is solved by eidotechnics: expands the creative possibilities of the child due to the harmonious work of the left (logic) and right (creativity, figurative thinking) hemispheres of the brain; forms children's ability to learn effectively and independently; increases the child's self-esteem due to the effectiveness of learning, creating psychological comfort; organizes attention and helps to form skills for the conscious imagination.*

Eidetic methods and techniques that promote the development of critical thinking in senior preschool children are identified.

Key words: *eidetics, critical thinking, children of senior preschool age, eidotechnics, development of critical thinking of children of senior preschool age, eidetic methods and techniques.*

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.13
УДК 373.2.062 – 044.332 (043.5)

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ІСТОРІЯ, СУТНІСТЬ, ЗАСОБИ РОЗВИТКУ

Цветкова Г. Г.

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри
педагогіки і психології дошкільної освіти,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-1556-4856>
e-mail: tsvetkova1271@gmail.com

Мельничук Є. О.

магістрантка спеціальності 012
Дошкільна освіта
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-8224-3257>
e-mail: dimelnichuk@ukr.net

Анотація. Статтю присвячено проблемі розвитку критичного мислення дітей старшого дошкільного віку. Критичність мислення проаналізовано як науково-філософську проблему; схарактеризовано еволюцію поглядів на критичне мислення; зроблено акцент на зарубіжних дослідженнях та визначено, що критично мислити означає здатність усвідомлено оцінювати, міркувати, мислити, тобто проявляти людиною психічну, емоційну, пізнавальну активність, що має бути націлена на вирішення конкретної проблеми. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури зроблено висновок, що розвиток критичного мислення дітей старшого дошкільного віку – це динамічний процес, який характеризується вмінням виконувати елементарні критичні операції по відношенню до отриманої інформації чи проблемної ситуації, що виявляється у спроможності аналізувати, оцінювати, приймати рішення. З'ясовано, що успішний розвиток критичного мислення у дітей старшого дошкільного віку в освітньому процесі забезпечується комплексом педагогічних умов: активізація пізнавальної діяльності дошкільнят, спрямованої на отримання інформації, необхідної для оцінювання та аргументації своєї позиції з обговорюваного питання; формування потреби в пізнавальній діяльності; створення можливостей для набуття досвіду прояву критичного мислення через експериментування. Схарактеризовано оригінальний, дієвий засіб, що дозволяє ефективно розвивати критичне мислення дітей старшого дошкільного віку – ейдетику, яка спрямована на розвиток всіх психічних процесів та активізує всі можливі ресурси людської пам'яті заради використання набутих знань у житті та сприяє гармонійному розвитку обох півкуль головного мозку. Визначено такі основні навчальні та виховні завдання, що вирішує ейдотехніка: розширює творчі можливості дитини завдяки гармонійній роботі лівої (логіка) і правої (творчість, образне мислення) півкуль головного мозку; формує вміння дітей ефективно і самостійно вчитися; підвищує самооцінку дитини завдяки результативності у навчанні, створюючи психологічний комфорт; організовує увагу та допомагає сформуванню навички до усвідомленої уваги.

Визначено ейдетичні методи та прийоми, які сприяють розвитку критичного мислення дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: ейдетика, критичне мислення, діти старшого дошкільного віку, ейдотехніка, розвиток критичного мислення дітей старшого дошкільного віку, ейдетичні методи та прийоми.

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. Запорукою успішного становлення та розвитку особистості в майбутньому є вміння мислити нешаблонно, володіти творчою мобільністю. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки зазначено, що пріоритетом для держави є «виховання людини інноваційного типу мислення та культури, проектування акмеологічного освітнього простору з урахуванням інноваційного розвитку освіти, запитів особистості, потреб суспільства і держави» [1, с. 2].

На жаль, потреба у вихованні критично мислячої особистості не знаходить повного вияву в освітньому процесі закладу дошкільної освіти. У більшості випадків педагоги використовують методи, що спрямовані на репродуктивне відтворення матеріалу. Це обумовлює необхідність включення здатності критично мислити в перелік основних напрямків освіти, зокрема дошкільної.

Розвивати критичне мислення варто починати з 5–6-ти років, тобто періоду старшого дошкільного віку, адже в цьому віці діти за своєю природою досить допитливі, надзвичайно активно пізнають світ, здатні вирішувати складні завдання і навіть пропонувати оригінальні ідеї для їх вирішення. Проте, які б не були суспільні завдання й виклики, педагоги мають пам'ятати, що навчання потрібно поєднувати з грою – провідним видом діяльності дитини. Таким чином, у навчанні критичному мисленню актуальним є використання методів і прийомів ейдетики.

Критичне мислення як вид розумової діяльності особистості виступає як психологічна, педагогічна, філософська проблема і викликає інтерес у багатьох науковців.

Обґрунтуванням теоретичних засад та практичних аспектів критичного мислення займалися такі видатні зарубіжні вчені вчені, як А. Брушлинський, А. Валіцька, І. Каплунович, А. Коржуєв, Л. Ланда, М. Ліпман, Г. Мелхорн, Р. Пенроуз, Е. Стоунс, О. Тихомиров, Д. Халперн та ін. На важливість проблеми розвитку критичного мислення вказує і вітчизняний досвід, висвітлений у працях таких вчених, як Н. Вукіна, О. Пометун, І. Сущенко, С. Терно, О. Тягло, М. Ярмаченко та ін.

Особливості використання методів ейдетики в освітньому процесі досліджували такі вчені, як: А. Василько, М. Гайдаєнко, Ю. Данилевич, М. Коврига, О. Кузнецова, А. Нікітіна, О. Пащенко, К. Приходченко, С. Рикова та інші.

Проте ґрунтовних досліджень щодо особливостей формування критичного мислення та умов його формування засобом ейдетика у закладі дошкільної освіти немає.

Мета і завдання дослідження полягає у характеристиці еволюції поглядів на критичне мислення; розкритті сутності поняття «критичне мислення»; уточненні дефініції «розвиток критичного мислення дітей старшого дошкільного віку»; виокремленні комплексу педагогічних умов, від яких залежить успішний розвиток критичного мислення у дітей старшого дошкільного віку в освітньому процесі закладу дошкільної освіти, визначенні ейдетичних методів та прийомів, які сприяють розвитку критичного мислення дітей старшого дошкільного віку.

Методи дослідження: аналіз і синтез – із метою виявлення сутності досліджуваного феномену; метод термінологічного аналізу, пов'язаний із визначенням категоріального статусу критичного мислення в системі психолого-педагогічних дефініцій; абстрагування, ідеалізації, формалізації та узагальнення – для систематизації й формулювання висновків, визначення напрямів подальшого дослідження проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи дане питання варто з'ясувати що таке критичне мислення. У загальній психології під критичним мисленням розуміється оцінна діяльність суб'єкта пізнання, яка спрямована на засвоєння знань і проявляється в рефлексії та сприйнятті цих знань, що характеризується контрольованістю, самостійністю, обґрунтованістю, логічністю і цілеспрямованістю.

Дослідники по різному трактують це поняття. Зокрема, С. Терно стверджує, що «критичне мислення – це здатність використовувати певні прийоми обробки інформації, що дозволяють отримати бажаний результат. До основних рис критичного мислення слід віднести такі уміння: робити логічні умовисновки; приймати обґрунтовані рішення; давати оцінку позитивних та негативних рис як отриманої інформації, так і самого розумового процесу; спрямувати зусилля на результат» [2, с. 5].

А. Федчиняк так визначає педагогічне завдання для опанування критичним мисленням: «Навчити мислити критично – означає правильно поставити запитання, спрямувати увагу в правильному напрямку, навчити самостійно робити висновки та знаходити альтернативне рішення» [3, с. 32].

Як вид розумової діяльності критичне мислення досліджували Дж. Браус та Д. Вуд. Вони визначили цей тип мислення як рефлексивне, яке дозволяє об'єктивно міркувати, логічно діяти, дає можливість подивитися на речі з різних точок зору і відмовитися від власних упереджень, прийти до нових можливостей вирішення проблем.

Критичність мислення постає як науково-філософська проблема ще в епоху Просвітництва, як засіб впровадження ідей формування вільної і відповідальної особистості за долю суспільства. Зокрема, Дж. Локк, Д. Юм, Вольтер, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант розглядали можливість розвитку й становлення вільного, гармонійного та творчого громадянина крізь призму критицизму. Роботи видатних філософів свідчать про те, що критичність – це не тільки невід'ємний елемент розумової діяльності людини, це необхідний інструмент у формуванні нового знання [4, с. 34].

Початок вивчення проблеми критичного мислення відображений в роботах Дж. Дьюї, який визначає його як активний, наполегливий і ретельний розгляд будь-якої думки з точки зору її обґрунтувань та подальших висновків, на які вона спрямована. Виступаючи першозасновником поняття критичного мислення, він наголошував на його виникненні саме тоді, коли з'являється проблема, яку треба вирішувати. Дж. Дьюї називав критичне мислення рефлексивним. Дослідник вважав його основними складовими стан сумніву, дослідження або пошук вирішення проблеми [5, с. 186].

З появою інших досліджень як у зарубіжній, так і вітчизняній науці, присвячених визначенню поняття критичного мислення, його значення значно розширилось. Вчені продовжують додавати окремих характеристик критичному мисленню, які взаємодоповнюють та приводять до глибшого розуміння цього явища. Критичне мислення вважають спрямованим та зваженим (Д. Халперн); позитивною та продуктивною діяльністю (С. Брукфілд); скептичним ставленням до загальноприйнятого, а також контрольованим, цілеспрямованим та осмисленим (Р. Пауль, Л. Елдер); самостійним (Д. Кластер); обґрунтованим (Е. Гласер); інтелектуально дисциплінованим (М. Скривен, Р. Пауль); раціональним і рефлексивним (Американська Національна Рада з навчання критичному мисленню); оцінюваль-

ним, відкритим, цілеспрямованим, саморегульованим судженням, пізнавальним процесом людини (П. Фачіоне); пошуком відповідей (В. Руджиеро); професійною інтерпретацією та оцінкою спостережень, інформації та обґрунтування (М. Скрівен); типом мислення, який допомагає людині організувати, аналізувати, оцінювати дану інформацію (Р. Джонсон); таким, що не існує у загальному вигляді, є соціально та історично обумовленим (Р. Думейн); аналітичним і розумним розглядом різноманітних підходів (В. Болотов); аргументованим і логічним, що базується на особистому досвіді та перевірених фактах (Т. Воропай, І. Загашев, С. Заир-Бек, О. Тягло) [6, с. 133].

Більшість дослідників вказують на те, що складовими критичного мислення є: логічне, проблемне, творче мислення (Р. Пауль, Н. Плотнікова); емоційність, творча уява, ціннісні установки (Д. Халперн); мотиваційний, пізнавальний, діяльнісний та рефлексивний компоненти (Н. Туласинова).

Д. Халперн вважає, що людині, що критично мислить, властиві здатність до планування, гнучкість мислення, наполегливість, готовність виправляти помилки, осмислення власного мисленнєвого процесу, здатність до компромісу [7, с. 512].

Еволюцію поглядів на критичне мислення, його роль у світовій освіті кінця ХХ – початку ХХІ століття відображено в працях Е. Боно, М. Брауна, М. Вайнштейна, С. Кілі, М. Ліпмана, Р. Пауля, О. Петрова, В. Ружийро, Ч. Темпла та ін. Зокрема, над цим питанням працюють Дж. Гілфорд, К. Мередит, Д. Стил, С. Уолтер, В. Оконь та інші. У науковій думці на проблему формування критичного мислення мали великий вплив положення Л. Виготського про зону найближчого розвитку, який зазначав, що навчання будується не тільки на завершених фазах розвитку, але передусім на тих психічних функціях, які ще не дозріли і рухаються уперед їх формування; ідеї розвивального навчання Д. Ельконіна і В. Давидова, практики розвитку критичного мислення (Т. Ноель-Цигульська, Л. Калінніков, Д. Клустер, Е. Бінкер, Е. Мартін, К. Адамсон та ін.). Розвиток критичного мислення, за С. Векслером, передбачає такі етапи: формування мотивів розвитку означеної якості; оволодіння системою спеціальних логічних операцій; навчання використовувати знання цих операцій у діяльності; коригування діяльності [8, с. 60]. Науковці досліджували критичне мислення в різних аспектах: роль критичності в самостійній творчій діяльності розкривають В. Біблер, Л. Григорович, П. Кравчук, В. Разумовський, Л. Ростовецька, В. Шубинський та ін.; у виборі підходів до розв'язання проблем – А. Байрамов, Д. Джумалієва, Б. Зейгарник, С. Король, Г. Липкіна, Є. Полат, Л. Рибак, С. Рубінштейн, Ю. Самарін, О. Тягло, М. Чошанов та ін.; у розв'язанні проблем соціалізації особистості, самоутвердження молодого спеціаліста, успішної адаптації в професійній діяльності – М. Боришевський, В. Конєва, В. Константинов, Є. Полат, О. Тягло, Д. Халперн та ін. Серед українських педагогів Т. Воропай, К. Костюченко, О. Тягло, Л. Терлецька та ін. розвивають ідеї щодо формування критичного мислення в студентів.

Українські науковці Л. Велитченко, Г. Липкіна, С. Максименко, Л. Рибак, Н. Чернега та ін. вивчають шляхи формування в учнів критичності мислення й ознаки такого мислення як психологічного утворення. У працях О. Пометун подано характеристику розвитку критичного мислення як однієї із сучасних технологій навчання, що тісно пов'язана з інтерактивним навчанням. Дослідник С. Терно, визначаючи критичне мислення як різновид наукового мислення, пропонує шляхи

його формування в старшокласників на уроках історії за допомогою спеціальної системи пізнавальних задач і завдань. Деякі елементи теорії та практики розвитку критичного мислення в учнів основної школи знаходимо в працях фахівців з методики навчання історії учнів загальноосвітніх навчальних закладів (К. Баханов, Н. Гупан, О. Турянська, О. Удод, Г. Фрейман та ін.) [9, с. 70]. Незважаючи на різноманітні трактування поняття «критичне мислення», загальний зміст їх зводиться до такого: критично мислити – значить усвідомлено оцінювати, міркувати, мислити, тобто проявляти людиною психічну, емоційну, пізнавальну активність, що повинна бути спрямована на вирішення конкретної проблеми.

В Україні інтерес до розвитку критичного мислення як освітньої інновації з'явився наприкінці ХХ століття. Так, у 1996 році український учений О. Тягло акцентував увагу на важливості і значущості розвитку критичного мислення в умовах інформаційного суспільства.

Друга половина ХХ століття характеризується дослідженнями, теоретичними та практичними розробками, в яких вказує на широкі можливості розвитку дитячого мислення. Серед українських учених вивченню цього питання приділяють значну увагу І. Бондарчук, Т. Воропай, О. Пошетун, С. Терно, О. Тягло, Л. Терлецька та інші.

На сучасному етапі розвитку суспільства критичне мислення має широке визнання в галузях психології, соціології та педагогіки. Залежно від мети дослідження та практичної необхідності воно набуває відповідних характеристик та уточнень. Багато фахівців відзначають, що мислення може бути критичним тільки тоді, коли воно носить індивідуальний характер. Людина повинна думати самостійно і вирішувати навіть найскладніші питання [10, с. 219].

Незважаючи на різноманітні трактування поняття «критичне мислення», загальний зміст їх зводиться до такого: критично мислити означає здатність усвідомлено оцінювати, міркувати, мислити, тобто проявляти людиною психічну, емоційну, пізнавальну активність, що має бути націлена на вирішення конкретної проблеми.

Аналіз зарубіжних досліджень показав, що не існує єдиного визначення критичного мислення. Різні вчені мають власний погляд на зміст даного поняття. Узагальнюючи наведені вище визначення та міркування, можна зробити висновки, що критичне мислення здебільшого буде спиратися на такі вміння: оцінювати події (твердження, вчинки, факти тощо); робити свідомий вибір; аргументувати; формулювати доречні запитання; розрізняти факти від думок; знаходити нові рішення; визначати критерії для аналізу.

Можна дійти до висновку, що розвиток критичного мислення дітей старшого дошкільного віку – це динамічний процес, який характеризується вмінням виконувати елементарні критичні операції по відношенню до отриманої інформації чи проблемної ситуації, що виявляється у спроможності аналізувати, оцінювати, приймати рішення.

Успішний розвиток критичного мислення у дітей старшого дошкільного віку в освітньому процесі забезпечується комплексом педагогічних умов, серед яких:

- активізація пізнавальної діяльності дошкільнят, спрямованої на отримання інформації, необхідної для оцінювання та аргументації своєї позиції з обговорюваного питання;
- розвиток потреби в пізнавальній діяльності;

- створення можливостей для набуття досвіду прояву критичного мислення через експериментування.

Оригінальним, дієвим засобом, що дозволяє ефективно розвивати критичне мислення дітей старшого дошкільного віку є ейдетика, яка спрямована на розвиток всіх психічних процесів та активізує всі можливі ресурси людської пам'яті заради використання набутих знань у житті та сприяє гармонійному розвитку обох півкуль головного мозку.

Вперше термін «ейдетика» використав німецький учений, професор Е. Йенш, коли в 20–40 рр. ХХ століття став досліджувати здатність людини відтворювати яскраві наочні образи предмета, коли ті вже не діють безпосередньо на органи чуття. Вагомий внесок у розвиток ейдетики здійснив російський вчений І. Матюгін, який розробив методики ейдетичного сприймання інформації, розвитку пам'яті й уваги та заснував «Школу ейдетики» [11, с. 154].

Л. Виготський у своїй роботі «Основні течії сучасної психології» так описав сутність цього явища: «це здатність бачити в буквальному значенні цього слова, на порожньому аркуші паперу, відсутню картинку або предмет».

Вивченням ейдетизму та розробкою авторських підходів до проблеми займалися О. Пашенко, В. Тирських, О. Серікова, О. Кушнір та інші. Щодо української школи ейдетики, то можна говорити, що наразі вона перебуває на етапі свого становлення. Зокрема її засновником на тенетах України є Є. Антощук [12, с. 3].

Ейдотехніка допомагає вирішити такі основні навчальні та виховні завдання: розширює творчі можливості дитини завдяки гармонійної роботи лівої (логіка) і правої (творчість, образне мислення) півкуль головного мозку; формує вміння дітей ефективно і самостійно вчитися; підвищує самооцінку дитини завдяки результативності у навчанні, створюючи психологічний комфорт; організовує увагу та допомагає сформуванню навички до усвідомленої уваги [13, с. 20].

У процесі навчання старших дошкільників критичного мислення ефективним є використання таких методів ейдетики, як «Трансформація», «Образні гачки», «Оживлення», «Перевтілення», «Входження», «Пригадування», «Синестезія». Ейдетичні прийоми полягають у тому, що інформацію запам'ятовують, спираючись на певні чуттєві образи: зорові, слухові, дотикові, нюхові, смакові. Найголовніше в ейдетичі – не встановлювати правила, а лише вчити дитину пояснювати зв'язок предметів та явищ. Це відбувається завдяки включення в роботу різноманітних видів асоціацій:

- вільні асоціації (пов'язані з предметними образами);
- тактильні асоціації (розширення знань про предмети, можливість отримати додаткові враження);
- предметні асоціації (встановлення зв'язків предметів або між собою, або за їхніми ознаками);
- асоціації за друдлами (породження потоків асоціативних образів, пов'язаних з будь-якою сферою навколишньої дійсності);
- графічні асоціації або мнемотехнічні таблиці;
- фонетичні асоціації (добір спеціальних асоціацій, що найбільш співзвучні з певних звуком);
- звукові асоціації (аудіозаписи різних звуків та шумів);
- смакові асоціації (уявлення смаків, їх ускладнення та розширення);
- нюхові асоціації.

Універсальність такого методу полягає в тому, що ейдетичні ігри можуть використовуватися як: частини заняття; самостійна форма організованого навчання дітей; елемент повсякденного життя. Ейдетика позбавлена догматизму і саме це дозволяє кожному педагогові використовувати цей засіб, доповнюючи й адаптуючи його відповідно до особливостей своїх вихованців.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи результати проведеного дослідження можна зробити висновок, що розвиток дошкільної освіти та її перехід на новий якісний рівень не може здійснюватися без використання інноваційних технологій у роботі з дітьми дошкільного віку. Враховуючи важливість розвитку критичного мислення для пізнання світу дитиною та для її інтелектуального розвитку, педагоги закладів дошкільної освіти повинні впроваджувати в освітній процес інноваційні технології, серед яких ейдетика, що охоплює широкий спектр методів, прийомів, засобів роботи з дошкільниками. Використання наведених прийомів ейдетики у щоденній роботі вихователів дошкільних закладів є ефективним способом розвитку та формування критичного мислення старших дошкільників. Подальші наукові дослідження необхідно спрямувати на розроблення методики використання ейдетики в умовах родинного виховання та розроблення методичних рекомендацій для батьків з розвитку критичного мислення дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>. (дата звернення: 3.07.2020).
2. Терно С. О. Розвиток критичного мислення старшокласників на уроках історії. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету* (Педагогічні науки). Бердянськ : БДПУ, 2008. №4. С. 5-13.
3. Федчиняк А. О. Розвиток критичного мислення учнів на уроках вивчення історії повсякденності в 8-9 класах. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету* (Педагогічні науки). Бердянськ : БДПУ, 2008. № 4. С. 32-39.
4. Архіпова Є. О., Ковалевська О. В. Критичне мислення як необхідна складова розумової діяльності людини в межах сучасного інформаційного суспільства. *Гуманітарний часопис*. 2012. № 2. С. 34-38.
5. Дьюї Д. Психологія и педагогика мышления. Москва : Лабиринт, 1999. 186 с.
6. Громова Н. М. Проблема критичного мислення у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників. *Педагогічний процес : теорія і практика*. 2014. Вип. 3. С. 133-136.
7. Халперн Д. Психологія критического мышления. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 512 с.
8. Векслер С. І. Розвиток критичного мислення учнів у процесі навчання Київ : Рад. школа, 1971. 60 с.
9. Терно С. О. Методика розвитку критичного мислення школярів у процесі навчання історії. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2012. 70 с.
10. Тягло А. В., Воропай Т. С. Критичне мислення: проблема світової освіти XXI сторіччя. Харків : «Університет внутрішніх дел», 1999. 219 с.
11. Матюгин И. Ю. Как запоминать иностранные слова. Москва : Ейдос, 2009. 154 с.
12. Антощук Є. Швидка педагогічна допомога. *Початкова освіта*. 1999. № 46. С. 3.
13. Пашенко О. Ейдетика в навчанні. *Дошкільне виховання*. 2010. № 5. С. 20-22.

REFERENCES:

1. Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na 2012–2021 roky. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text> [in Ukrainian].
2. Terno, S. O. (2008). Rozvytok krytychnoho myslennia starshoklasnykiv na urokakh istorii [Development of critical thinking of high school students in history lessons]. *Zbirnyk naukovykh prats Berdianskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu (Pedahohichni nauky)*, 4, 5-13 [in Ukrainian].
3. Fedchyniak, A. O. (2008). Rozvytok krytychnoho myslennia uchniv na urokakh vyvchennia istorii povsiakdennosti v 8-9 klasakh. [Development of students' critical thinking in the lessons of studying the history of everyday life in grades 8-9]. *Zbirnyk naukovykh prats Berdianskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu (Pedahohichni nauky)*, 4, 32-30 [in Ukrainian].
4. Arkhipova, Ye. O. (2012). Krytychne myslennia yak neobkhdna skladova rozumovoi diialnosti liudyny v mezhakh suchasnoho informatsiinoho suspilstva. *Humanitarnyi chasopys*, 2, 34-38 [in Ukrainian].
5. Diuy, D. (1999). Psykholohiya y pedahohyka myshleniya [Psychology and pedagogy of thinking]. Moskva : Labirint, 186 [in Russian].
6. Hromova, N. M. (2014). Problema krytychnoho myslennia u pratsiakh vitchyznianskykh ta zarubizhnykh doslidnykiv. [The problem of critical thinking in the works of domestic and foreign researchers]. *Pedahohichni protsesy: teoriia i praktyka*, 3, 133-136 [in Ukrainian].
7. Khalpern, D. (2000). Psykholohiya krytycheskoho myshleniya. [Psychology of critical thinking]. Sankt-Peterburgh : Piter, 512 [in Russian].
8. Veksler S. I. (1971). Rozvytok krytychnoho myslennia uchniv u protsesi navchannia. [Development of students' critical thinking in the learning process]. Kyiv : Rad. Shkola, 60 [in Ukrainian].
9. Terno, S. O. (2012). Metodyka rozvytku krytychnoho myslennia shkoliariv u protsesi navchannia istorii. [Methods of developing critical thinking of students in the process of teaching history]. Zaporizhzhia : Zaporizkyi natsionalnyi universytet, 70 [in Ukrainian].
10. Tiahlo, A. V. (1999). Krytychne myslennia: problema svitovoi osvity XXI storichchia. [Critical thinking: the problem of world education in the XXI century]. Kharkiv : «Unyversytet vnutrennykh del», 219 [in Ukrainian].
11. Matiuhyn, Y. Yu. (2009). Kak zapominat inostrannyye slova. Moskva : Eydos, 154 [in Russian].
12. Antoshchuk, Ye. (1999). Shvydka pedahohichna dopomoha. [Ambulance pedagogical assistance]. *Pochatkova osvita*, 46, 3 [in Ukrainian].
13. Pashchenko, O. (2010). Eidetyka v navchanni. [Eidetics in teaching]. *Doshkilne vykhovannia*, 5, 20-22 [in Ukrainian].

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.14
UDC 378.147:613:004.9

USING THE MOODLE PLATFORM IN THE TRAINING OF STUDENTS OF THE SPECIALTY «014 SECONDARY EDUCATION (HUMAN HEALTH)»

Inessa Sheremet

Candidate of Pedagogical Sciences,
Lecturer at the Department
of medico-biological and valeologic
fundamentals of life and health protection,
National Pedagogical
Dragomanov University,
Pyrohova str., 9, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-8766-8115>
e-mail: sheremetkiev@gmail.com

Kateryna Vasylenko

Assistant at the Department
of medico-biological and valeologic
fundamentals of life and health protection,
National Pedagogical
Dragomanov University,
Pyrohova str., 9, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-3152-4790>
e-mail: k.s.vasylenko@npu.edu.ua

Abstract. *The article highlights the current state of use of distance learning courses of the Moodle platform in the process of professional training of students specialized in 014 Secondary Education (Human Health) on the example of National Pedagogical Dragomanov University. Some aspects of the transition to distance learning for traditional higher education due to the quarantine in the second semester of the 2019-2020 academic year are considered. A description of the author's practical experience, analysis of opportunities and challenges, strengths and weaknesses of the organization of emergency distance learning using distance technology, including the Moodle platform as the means of training future professionals in the specialty 014 Secondary Education (Human Health) are represented in this work. In this work there are recommendations for improving, implementing and designing distance learning courses of the Moodle platform in the educational process of professional training of students specialized in 014 Secondary Education (Human Health) in higher education institutions (on the example of National Pedagogical Dragomanov University) with specific examples. In addition, the main advantages and disadvantages of distance education in modern conditions are considered, including the use of distance learning courses of the Moodle platform as the most effective platform for distance learning. Among the main advantages the author singles out free access to education, breadth of coverage, convenience, mobility, individual approach. The main disadvantages are the problems of motivation, identification and development of students' communication skills. We believe that the research materials will be useful for teachers of higher education institutions involved in the development of distance learning courses and tests for the Moodle platform, as well as students who use this system during the educational process. Although the study was conducted on the basis of National Pedagogical Dragomanov University, its results can be useful for the organization of educational activities in educational institutions of any level of accreditation.*

Key words: *distance education, distance learning, distance learning technologies, emergency educational conditions, Moodle, Secondary education (Human Health).*

DOI 10.31392/ONP-npu-1.2021.14
УДК 378.147:613:004.9

ВИКОРИСТАННЯ ПЛАТФОРМИ MOODLE У ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «014 СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ)»

Шеремет І. В.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри медико-біологічних
та валеологічних основ
охорони життя і здоров'я,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-8766-8115>
e-mail: sheremetkiev@gmail.com

Василенко К. С.

асистент кафедри медико-біологічних
та валеологічних основ
охорони життя і здоров'я,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-3152-4790>
e-mail: k.s.vasylenko@npu.edu.ua

Анотація. У статті висвітлено сучасний стан використання дистанційних навчальних курсів платформи Moodle в процесі професійної підготовки студентів спеціальності 014 Середня освіта (Здоров'я людини) на прикладі Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Розглядаються окремі аспекти переходу до дистанційного навчання здобувачів вищої освіти традиційної форми у зв'язку з оголошенням карантину у другому семестрі 2019-2020 навчального року. Представлено опис практичного досвіду автора, аналіз можливостей та викликів, сильних і слабких сторін організації екстреного віддаленого навчання за допомогою дистанційних технологій, в тому числі й платформи Moodle як засобу підготовки майбутніх фахівців спеціальності 014 Середня освіта (Здоров'я людини). Обґрунтовано рекомендації щодо удосконалення, впровадження та оформлення дистанційних навчальних курсів платформи Moodle в освітній процес фахової підготовки студентів спеціальності 014 Середня освіта (Здоров'я людини) у закладах вищої освіти (на прикладі Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова) з наведенням конкретних прикладів. Крім того, розглянуто основні переваги та недоліки дистанційної освіти в сучасних умовах, в тому числі й з використанням навчальних дистанційних курсів платформи Moodle як найбільш ефективної платформи для організації дистанційного навчання. Серед основних переваг автор виділяє вільний доступ до навчання, широта охоплення, зручність, мобільність, індивідуальний підхід. Основними недоліками є проблеми мотивації, ідентифікації та розвитку комунікативних навичок студентів.

Вважаємо, що матеріали дослідження стануть у нагоді викладачам закладів вищої освіти, які займаються розробкою дистанційних навчальних курсів та тестів для платформи Moodle, а також студентів, які використовують цю систему в ході навчального процесу. Хоча дослідження проводилося на базі Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, його результати можуть бути корисними для організації навчальної діяльності в освітніх закладах будь-якого рівня акредитації.

Ключові слова: дистанційна освіта, дистанційне навчання, технології дистанційного навчання, надзвичайні освітні умови, система Moodle, середня освіта (здоров'я людини).

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. Переваги та доцільність створення електронних дистанційних курсів для студентів різних галузей, напрямів, спеціальностей є предметом дослідження науково-методичного характеру фахівців різних сфер: соціологічної, технологічної, гуманітарної, військової тощо. З метою створення та підтримки роботи дистанційних навчальних курсів, крім платформи Moodle, використовуються й інші сервіси, як в Україні, так і закордоном [2; 4; 6]. Наприклад, закладам вищої освіти Республіки Польща також було рекомендовано під час організації дистанційних занять використовувати сервіс для відеоконференцій Google Hangouts Meet, завдяки якому моделюється віртуальна аудиторія, де присутність студентів теж є обов'язковою. Матеріали для занять також були доступні в Google Classroom [7]. У нашій статті ми розглянемо особливості створення дистанційних навчальних курсів платформи Moodle. Варто зазначити, що саме ця платформа стала дуже популярною серед викладачів та вчителів усього світу як засіб створення online динамічних веб-сайтів для своїх студентів та учнів [1, с. 80; 5, с. 170].

Досвід практичної роботи викладачів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова в системі Moodle під час карантину в другому семестрі 2019-2020 навчального року показав, що використання сучасних технологій в нових умовах потребує нового погляду на практику дистанційного навчання, зокрема у підготовці майбутніх фахівців спеціальності 014 Середня освіта (Здоров'я людини).

Мета дослідження полягає у окресленні особливостей професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальності 014 Середня освіта (Здоров'я людини) засобама дистанційних навчальних курсів платформи Moodle.

Завдання дослідження:

- здійснити аналіз науково-теоретичних праць та практичного досвіду застосування дистанційних навчальних курсів платформи Moodle у професійній підготовці майбутніх фахівців спеціальності 014 Середня освіта (Здоров'я людини);
- надати рекомендації щодо методичного забезпечення та оформлення дистанційних навчальних курсів платформи Moodle з метою підвищення їх ефективності та зручності для використання студентами.

Методи дослідження. Для окреслення особливостей використання дистанційних навчальних курсів платформи Moodle у підготовці студентів спеціальності 014 Середня освіта (Здоров'я людини) застосовано комплекс методів: теоретичні – загальнонаукові (для обґрунтування вихідних теоретичних позицій), спеціальні: структурний (для виокремлення й окреслення особливостей дистанційної освіти для студентів вищезгаданої спеціальності) і проблемно-тематичний (для виокремлення реальних та перспективних можливостей використання дистанційних навчальних курсів платформи Moodle), узагальнення (для формулювання висновків дослідження); емпіричні – контент-аналіз, опитування та анкетування студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment, вимовляється «Мудл») – це модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище, яке називають також системою управління навчанням (LMS), віртуальним навчальним середовищем (VLE) або просто навчальною платформою, яка надає викладачам, учням та адміністраторам дуже розвинутий набір інструментів для комп'ютеризованого навчання, в тому числі

дистанційного. Moodle перекладена на десятки мов, в числі й на українську. Система використовується у 175 країнах світу.

Зазначимо, що використання Moodle у навчальному процесі не залишилось поза увагою педагогів та науковців. Питання освітніх можливостей інформаційного середовища Moodle в практиці електронної (дистанційної) освіти досліджували О. Анісімов, Н. Болюбаш, У. Дудка, К. Колос, Т. М'яснікова, Ю. Триус та ін. Серед зарубіжних вчених питаннями використання Moodle в навчальному процесі займалися: М. Дугіамос, В. Райз (Rise W.), Я. Коул (Cole J.) та ін.

Moodle є гнучкою системою, тобто викладач може самостійно створювати дистанційні курси та управляти їх роботою: власноруч контролювати доступ до своїх курсів, використовувати часові обмеження, створювати власні системи оцінки знань, контролювати запізнення студентів при виконанні завдань, дозволяти або забороняти перездачу тощо.

При проектуванні дистанційних курсів на платформі Moodle необхідно брати до уваги як класичні дидактичні принципи (науковості, систематичності, індивідуалізації, наочності), так і специфічні, притаманні дистанційному навчанню (принципи відкритості комунікативного простору, пріоритету стандартизації, інтерактивності, стартових знань, ідентифікації, педагогічної доцільності застосування засобів нових інформаційних технологій, відкритості та гнучкості навчання).

До найважливіших елементів дистанційного курсу платформи Moodle належать лекції, завдання, календарний план курсу, система поточного й підсумкового контролю рівня засвоєння студентами навчального матеріалу, форум та ін.

Досить важливо ще на етапі планування правильно визначити структуру дистанційного навчального курсу. Тобто при створенні навчального курсу на платформі Moodle його зміст слід розбити на декілька тем. Наприклад, дистанційний курс «Попередження стресогенних неінфекційних захворювань» було розбито на 8 тем: «Поняття про стрес, його види, вплив на здоров'я людини», «Чинники ризику неінфекційних захворювань», «Серцево-судинні захворювання», «Онкологічні захворювання», «Хронічні респіраторні захворювання», «Захворювання щитовидної залози», «Цукровий діабет», «Хронічний стрес та ожиріння».

Лекційний матеріал було розподілено на короткі змістово-завершені блоки; після кожного з них пропонували запитання (або завдання) на перевірку розуміння викладеного теоретичного матеріалу.

Основним способом перевірки знань студентів в системі Moodle є тести, які фактично можуть замінити традиційні контрольні роботи. Платформа Moodle містить понад 20 різновидів тестів. Однак на практиці, для формування тестових завдань для переважної більшості контрольних заходів достатньо використовувати наступні різновиди тестів: на доповнення, з короткою відповіддю, з вибором однієї або декількох правильних відповідей, з вибором альтернативної відповіді, на обчислення (задачі), на встановлення відповідності, на встановлення правильної послідовності, з розгорнутою відповіддю (есе).

Перевагу варто надавати тестовим завданням відкритого типу; формуючи тестове завдання, варто передбачати помилки, щоб була можливість для корекції освітньої траєкторії студента. Запитання до тестів зручно помістити до «банку питань» та розподілити за категоріями. Наприклад, кожній темі дистанційного курсу можна поставити у відповідність належну категорію.

Варто зазначити, що методи оцінки та контролю знань студентів під час роботи з дистанційними курсами, в тому числі й платформою Moodle, мають свої недоліки. Але ці недоліки мають і позитивні наслідки. Так погана контрольованість слухачів, з іншого боку, дає серйозний поштовх до розвитку в них самостійності. А, власне, самостійність у навчанні є основою дистанційної освіти, розвиває здібності до ефективного вирішення життєвих і професійних завдань, формує активну позицію майбутнього фахівця, розвиває його мобільність та конкурентоспроможність.

Говорячи про переваги проходження студентами дистанційних курсів платформи Moodle, зазначаємо, що перебуваючи на лекціях чи лабораторно-практичних заняттях, студенти з власних мобільних телефонів або планшетів завжди мали можливість переглянути необхідні навчальні матеріали. Також це дозволяло посилити елемент наочності, що за традиційних умов навчання не завжди добре реалізується через погане матеріальне забезпечення лекційних аудиторій і лабораторій [5]. Студентам, які не були присутні на аудиторних заняттях, ці матеріали, а також вказівки до самостійної роботи дали змогу самостійно опанувати навчальний матеріал.

Практичні та лабораторні роботи, які потребують для проведення відповідних умов, було замінено відеофрагментами віртуальних лабораторій. Дослідження, які можна проводити у форматі домашнього експерименту, супроводжували інструкціями щодо безпеки життєдіяльності під час виконання студентами.

Застосована платформа Moodle, поряд з іншим, дозволяла зняти стресове напруження, що часто виникає в умовах, коли заняття організуються традиційним чином й передбачають обов'язкову особисту співбесіду викладача з кожним студентом [3, с. 435]. У нашому дослідженні контролююча функція була перекладена на систему управління навчанням Moodle, а викладач отримував уже остаточні результати тестування студентів, що посилює об'єктивність підсумкового оцінювання.

Після завершення 2019/2020 навчального року 95 студентам спеціальності 014 Середня освіта (Здоров'я людини) Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова було запропоновано дати відповіді на запитання анкети, в якій вони вказали на зручність і ефективність використання Moodle для підготовки до практичних та лабораторних занять (74,7%), самостійного вивчення навчального матеріалу (63,3%), проведення поточного (67,5%) і модульного (66,2%) контролю. І лише 6% опитаних не побачили позитивного результату від використання платформи.

Крім того, оцінку ефективності застосування дистанційних навчальних курсів платформи Moodle у процесі підготовки студентів спеціальності 014 Середня освіта (Здоров'я людини) було виконано шляхом контролю їх знань, що є важливим компонентом освітнього процесу та виступає невід'ємною частиною професійної освіти й підготовки фахівців. Зазначаємо, що 97% студентів виконали всі завдання дистанційних курсів та успішно пройшли підсумкові тести після їх закінчення з рівнем виконання понад 70%.

Отримані результати свідчать про ефективність та зручність роботи студентів спеціальності 014 Середня освіта (Здоров'я людини) з дистанційними навчальними курсами платформи Moodle.

При проектуванні дистанційних курсів на платформі Moodle варто дотримуватися наступних рекомендацій:

1. Розташовуйте важливу інформацію вгорі сторінки, біля розділу «Новини». Таким чином, коли студенти завантажують сторінку, вони отримають можливість одразу переглянути найважливішу та цікаву інформацію.

2. Структурування матеріалів за тематичними модулями спрощує повторне використання матеріалів дистанційного курсу для викладача.

3. Встановлюйте зворотний зв'язок із студентами.

4. Регулярно перевіряйте зовнішні посилання. Не робіть посилань на ненадійні сайти. За потреби краще використовувати хмарні сховища інформації, наприклад, Google Диск чи Microsoft OneDrive.

5. Мова викладу має бути не канцелярсько-книжною, а «живою», персоніфікованою, наближеною до безпосереднього спілкування як, наприклад, під час очної лекції.

Дотримання цих рекомендацій при створенні дистанційних навчальних курсів платформи Moodle у подальшому дадуть можливість забезпечити якість як самих електронних навчальних курсів, так і процесу підготовки майбутніх фахівців спеціальності 014 Середня освіта (Здоров'я людини).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ефективність та перспективність використання дистанційних навчальних курсів та платформи Moodle для професійної підготовки студентів спеціальності 014 Середня освіта (Здоров'я людини) обумовлена низкою переваг, серед яких наочність, вільний доступ до навчання, широта охоплення, зручність, мобільність, індивідуальний підхід.

Анкетування студентів спеціальності 014 Середня освіта (Здоров'я людини) підтвердило зручність та ефективність використання платформи Moodle для підготовки до практичних та лабораторних занять (74,7%), самостійного вивчення навчального матеріалу (63,3%), проведення поточного (67,5%) і модульного (66,2%) контролю. І лише 6% опитаних студентів не побачили позитивного результату від використання платформи.

Також оцінку ефективності застосування дистанційних навчальних курсів платформи Moodle у процесі підготовки студентів спеціальності 014 Середня освіта (Здоров'я людини) було виконано шляхом контролю їх знань – 97% студентів виконали всі завдання дистанційних курсів та успішно пройшли підсумкові тести після їх закінчення з рівнем виконання понад 70%.

Щодо перспектив подальших досліджень у цьому напрямку можемо зазначити, що потребує подальшого удосконалення методика розроблення дистанційних навчальних курсів платформи Moodle, процедура їхньої експертизи для використання в освітньому процесі у підготовці студентів іншими закладами вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Акинин Л. А., Лендьел М. И., Мананчиков А. А. Концепция создания дистанционного обучения на базе LMS Moodle в системе повышения квалификации учителей физической культуры в классическом университете. *Дистанційне навчання – старт із сьогодення в майбутнє*: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 19-20 квітня 2018 р. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. С. 80-82.

2. Белан В. Використання дистанційного навчання в університетах Республіки Польща в умовах пандемії коронавірусу. *Імплементція європейських стандартів в українські освітні дослідження*: збірник матеріалів IV Міжнародної наукової конференції Української асоціації дослідників освіти (26 червня 2020 р.) / За ред. С. Щудло, О. Заболотної, Л. Загоруйко. Дрогобич : ТЗОВ «Трек-ЛТД», 2020. С. 16-20.

3. Білик В. Г., Василенко К. С., Шеремет І. В. Вплив освітнього процесу на психоемоційний стан студентів як психолого-педагогічна проблема. *Педагогічна освіта : теорія і практика*. 2020. № 28. С. 434-442.
4. Терентьєва Н. О. Особливості дистанційної підготовки магістрантів факультетів фізичної культури. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Т. 69. №1. С. 139-148.
5. Bilyk V., Sushchenko L., Sheremet I., Hanushchyn S., & Bondarenko H. Modern Pedagogical Practice of Natural Science Training of Future Psychologists in Higher Educational Institutions. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 2020. 12(3). P. 162-181.
6. Matviienko O. Actual problems of modern professional education. *Science and society: collection of scientific articles*. Fadette editions, Namur, Belgium. 2019. P. 118-122.
7. Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20200000374/U/D20200374Lj.pdf> (Lfnf data złożenia wniosku: 20.07.2020).

REFERENCES:

1. Akinin, L. A., Lendel, M. I., Mananchikov, A. A. (2018). Koncepcija sozdanija distancionnogo obuchenija na baze LMS Moodle v sisteme povysheniya kvalifikacii uchitelej fizicheskoj kul'tury v klassicheskom universitete [The concept of creating distance learning based on LMS Moodle in the system of advanced training for physical education teachers at a classical university]. *Dystantsiine navchannia – start iz sohodennia v maibutnie: materialy III Vseukrainskoj naukovopraktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu, 19-20 kvitnia 2018 r.* Kharkiv : KhNU imeni V. N. Karazina, 80-82 [in Ukrainian].
2. Belan, V. (2020). Viktoristannja distancijnogo navchannja v universitetah Respubliki Pol'shha v umovah pandemii koronavirusu [The use of distance learning in the universities of the Republic of Poland in the context of the coronavirus pandemic]. *Implementatsiia yevropejskykh standartiv v ukrainski osvichni doslidzhennia: zbirnyk materialiv IV Mizhnarodnoi naukovoi konferentsii Ukrainskoj asotsiatsii doslidnykiv osvity (26 chervnia 2020 r.) / Za red. S. Shchudlo, O. Zabolotnoi, L. Zahoruiko.* Drohobych : TzOV «Trek-LTD», 16-20 [in Ukrainian].
3. Bilyk, V. G., Vasylenko, K. S., Sheremet, I. V. (2020). Vplyv osvitn'ogo procesu na psyhoemocijnyj stan studentiv jak psyhologo-pedagogichna problema [The influence of the educational process on the psycho-emotional state of students as a psychological and pedagogical problem]. *Pedahohichna osvita : teoriia i praktyka*, 28, 434-442 [in Ukrainian].
4. Terent'jeva, N. O. (2019) Osoblyvosti dystancijnoi' pidgotovky magistrantiv fakul'tetiv fizychnoi' kul'tury [Features of distance training of undergraduates of physical education faculties]. *Informacijni tekhnologiji i zasoby navchannja – Information technology and learning tools. Issue.* 69, 1, 139-148 [in Ukrainian].
5. Bilyk, V., Sushchenko, L., Sheremet, I., Hanushchyn, S., & Bondarenko, H. (2020). Modern Pedagogical Practice of Natural Science Training of Future Psychologists in Higher Educational Institutions. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 12(3). P. 162-181.
6. Matviienko, O. (2019) Actual problems of modern professional education. *Science and society : Collection of scientific articles*. Fadette editions, Namur, Belgium, 118-122.
7. Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20200000374/U/D20200374Lj.pdf>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

БАРАХТЯН
Микола
Миколайович

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
образотворчого мистецтва,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
e-mail: mykola.barahtyan@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0599-5858

ВАСИЛЕНКО
Катерина
Сергіївна

асистент кафедри медико-біологічних та валеологічних
основ охорони життя і здоров'я,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
e-mail: k.s.vasylenko@npu.edu.ua
orcid.org/0000-0003-3152-4790

ВАСЮТІНА
Тетяна
Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри
педагогіки і методики початкового навчання,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
e-mail: t.m.vasyutina@npu.edu.ua
orcid.org/0000-0003-0253-1932

КІРАЛЬ
Агнета
Йосипівна

кандидат психологічних наук, головний психолог,
управління освіти Міністерства людських ресурсів
Угорщини (Угорщина)
e-mail: k.agnes73@gmail.com
orcid.org/0000-0003-3408-1489

КОЗАК
Тетяна
Валентинівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
і психології дошкільної освіти,
Національний педагогічний університет імені
М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
e-mail: t.v.kozak@npu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-6896-1866

КУЗЬМЕНКО
Ірина
Анатоліївна

аспірантка кафедри педагогіки і психології дошкільної
освіти,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, заклад дошкільної освіти № 659
(Київ, Україна)
e-mail: kuzmenkoirisha30@gmail.com
orcid.org/0000-0001-6483-7983

ЛАПЧЕНКО
Інна
Олександрівна

кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри
психології і педагогіки, Національний педагогічний
університет імені М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
e-mail: belz1@ukr.net
orcid.org/0000-0001-6573-6789

МАРУСИНЕЦЬ Мар'яна
Михайлівна

доктор педагогічних наук, професор кафедри психології
і педагогіки,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
e-mail: marusynetsm@ukr.net
orcid.org/0000-0002-9935-3337

- МЕЛЬНИЧУК Єлизавета
Олександрівна** магістрантка 2-го року навчання спеціальності «Дошкільна освіта»,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
e-mail: dimelnichuk@ukr.net
orcid.org/0000-0001-8224-3257
- МИТНИК
Олександр
Якович** доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри
практичної психології,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
e-mail: mytnyk1969@ukr.net
orcid.org/0000-0002-2916-7344
- ПЄЧКА
Лариса
Євгенівна** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та
психології дошкільної освіти та гуманітарних наук,
Кременчуцький педагогічний коледж імені А. С. Макаренка
(Київ, Кременчук, Україна)
e-mail: lara_ppp@ukr.net
orcid.org/0000-0002-2591-6627
- РАШКОВСЬКА
Ілона
Владиславівна** кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної
психології,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
e-mail: psychologilona@gmail.com
orcid.org/0000-0002-2910-1716
- РУДЕНКО
Іраїда
Володимирівна** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
образотворчого мистецтва,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
e-mail: i.v.rudenko@npu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-2152-2129
- СИЛАДІЙ
Іван
Михайлович** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри управління,
інформаційно-аналітичної діяльності та євроінтеграції,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
e-mail: syladiy@ukr.net
orcid.org/0000-0001-9248-0774
- СМІРНОВА
Оксана
Олексіївна** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
образотворчого мистецтва,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, Заслужений майстер народної
творчості України, директор культурно-мистецького центру
«Артек» (Київ, Україна)
e-mail: Osaoos@ukr.net
orcid.org/0000-0002-7047-9542
- СОВА
Ольга
Сергіївна** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
образотворчого мистецтва,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
e-mail: olgasova13@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9335-4155

ТРУШ
Володимир
Миколайович

член Національної Спілки художників України, старший викладач кафедри образотворчого мистецтва, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
e-mail: v.m.trush@npu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-3630-8221

ЦВЕТКОВА
Ганна
Георгіївна

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології дошкільної освіти, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова (Київ, Україна)
e-mail: tsvetkova1271@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1556-4856

ШЕРЕМЕТ
Інеса
Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри медико-біологічних та валеологічних основ охорони життя і здоров'я, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова (Київ, Україна)
e-mail: sheremetkiev@gmail.com
orcid.org/0000-0001-8766-8115

AUTORS

- Mykola BARAKHTYAN** Candidate of pedagogical sciences Associate Professor of Fine Arts, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)
e-mail: mykola.barahtyan@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0599-5858
- Kateryna VASYLENKO** Assistant at the Department of medico-biological and valeologic fundamentals of life and health protection, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)
e-mail: k.s.vasylenko@npu.edu.ua
orcid.org/0000-0003-3152-4790
- Tatiana VASIUTINA** Candidate of Pedagogical Sciences (PhD), Professor at the Department of Pedagogy and Method of Primary Education, National Pedagogical Drahomanov University (Kyiv, Ukraine)
e-mail: t.m.vasyutina@npu.edu.ua
orcid.org/0000-0003-0253-1932
- Agneta KIRAL** PhD in Psychology, major psychologist Hungarian Education Authority – Ministry of Human Resources (Hungary)
e-mail: k.agnes73@gmail.com
orcid.org/0000-0003-3408-1489
- Tatiana KOZAK** Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Pedagogy and Psychology of Preschool Education, Drahomanov National Pedagogical University (Kyiv, Ukraine)
e-mail: t.v.kozak@npu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-6896-1866
- Iryna KUZMENKO** Postgraduate student of the first year of study at the Department of Pedagogy and Psychology of Pre-school Education, National Pedagogical Dragomanov University, Pre-school institution №659 (Kyiv, Ukraine)
e-mail: kuzmenkoirisha30@gmail.com
orcid.org/0000-0001-6483-7983
- Inna LAPCHENKO** Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Psychology and Pedagogy, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)
e-mail: belz1@ukr.net
orcid.org/0000-0001-6573-6789
- Mariana MARUSYNETS** Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Psychology and Pedagogy, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)
e-mail: marusynetsm@ukr.net
orcid.org/0000-0002-9935-3337
- Yelyzaveta MELNYCHUK** Graduate Student of National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)
e-mail: dimelnichuk@ukr.net
orcid.org/0000-0001-8224-3257
- Alexander MITNIK** doctor of pedagogical sciences, professor, head of the Department of Applied Psychology, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)
e-mail: mytnyk1969@ukr.net
orcid.org/0000-0002-2916-7344

- Larysa
PIECHKA** PhD, Associate Professor of Pedagogy and Psychology of
Preschool Education and humanities,
Kremenchuk Pedagogical College named after Anton
Makarenko (Kyiv, Kremenchuk, Ukraine)
e-mail: lara_ppp@ukr.net
orcid.org/0000-0002-2591-6627
- Ilonia
RASHKOVSKAYA** Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of
Practical Psychology,
National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)
e-mail: psychologilona@gmail.com
orcid.org/0000-0002-2910-1716
- Iraida
RUDENKO** Ph. D of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of Chair Fine Arts,
National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)
e-mail: i.v.rudenko@npu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-2152-2129
- Ivan
SILADII** Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the
Department of Management, Information-Analytical Activity
and European Integration,
National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)
e-mail: syladiy@ukr.net
orcid.org/0000-0001-9248-0774
- Oksana
SMIRNOVA** Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Fine
Arts,
National Pedagogical Dragomanov University, Honored Master
of Folk Art of Ukraine, Director of the Artek Cultural and Art
Center (Kyiv, Ukraine)
e-mail: Osaos@ukr.net
orcid.org/0000-0002-7047-9542
- Olga
SOVA** Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the
Department of Fine Arts,
National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)
e-mail: olgasova13@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9335-4155
- Volodymyr
TRUCH** member of National Union artists of Ukraine, Senior Lecture of
Chair Fine Arts,
National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)
e-mail: v.m.trush@npu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-3630-8221
- Hanna
TSVIETKOVA** Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department
of Pedagogy and Psychology of Pre-school Education,
National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)
e-mail: tsvetkova1271@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1556-4856
- Inesa
SHEREMET** Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer at the Department
of medico-biological and valeologic fundamentals of life and
health protection,
National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)
e-mail: sheremetkiev@gmail.com
orcid.org/0000-0001-8766-8115

ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАННЯ РУКОПISУ ДО НАУКОВОГО ВИДАННЯ

«ОСВІТНЬО-НАУКОВИЙ ПРОСТІР»
«EDUCATIONAL SCIENTIFIC SPACE»

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія KB 24701-14641 Р від 16.02.2021 року*

*Редакція здійснює присвоєння кожному опублікованому матеріалу міжнародного
цифрового ідентифікатора DOI (Digital Object Identifier)*

Засновником наукового видання є НПУ імені М.П. Драгоманова та співзасновником ГО «Українська асоціація педагогів і психологів дошкільної, початкової та позашкільної освіти».

Цільовою аудиторією Журналу є: доктори та кандидати наук, молоді науковці (докторанти, аспіранти, здобувачі, магістранти), фахівці – практики, які активно займаються науковими дослідженнями в галузі освіти.

Тематичні розділи журналу:

1. Загальна педагогіка та історія педагогіки.
2. Теорія і методика навчання (з галузей знань)
3. Корекційна педагогіка.
4. Теорія і методика професійної освіти.
5. Соціальна педагогіка.
6. Теорія і методика управління освітою.
7. Теорія і методика виховання.
8. Дошкільна педагогіка.
9. Педагогіка вищої школи.
10. Інформаційно-комунікативні технології в освіті.

Редакційна колегія журналу «ОСВІТНЬО-НАУКОВИЙ ПРОСТІР» звертає особливу увагу усіх авторів рукописів відповідально поставитися до написання анотації / Abstract, оскільки воно є візитною карткою кожного авторського доробку. Резюме повинно включати: актуальність, мету, методи та результати дослідження (тобто бути «мініатюрою» рукопису автора). Варто уникати речень типу: «Було проаналізовано проблему», «Було розглянуто...», «Було розкрито сутність». Рекомендовано будувати більшість речень за зразком: «Виявлено ...», «Встановлено ...», «З'ясовано ...», «Оцінено вплив ...», «Охарактеризовано закономірності ...» тощо.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТЕКСТУ РУКОПISУ

До друку приймаються статті, що мають наукову і практичну цінність та не опубліковані раніше в інших наукових виданнях. Автор / автори несуть персональну відповідальність за оригінальність тексту статті, точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних та географічних назв, та інших відомостей, а також

за якість і зміст англomовного блоку й за відсутність в матеріалах даних, які не підлягають відкритій публікації.

Мова рукопису: українська, російська, англійська.

ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ

- електронний варіант рукопису статті зберігати у форматі *.RTF, підготовлений у текстовому редакторі Microsoft Word;
- обсяг статті – 10-20 сторінок;
- формат аркуша – А4 (210x297), орієнтація сторінки – «книжна»;
- шрифт Times New Roman, кегль 14;
- інтервал між рядками – 1,5 пт., відступ першого рядка (абзац) – 1,25 см.;
- параметри сторінки: ліве – 3 см., праве – 1,5 см., верхнє, нижнє – 2 см.;
- у тексті не допускається вирівнювання пропусками;
- у тексті використовується дефіс «-», який не відділяється пропусками та тире «-»;
- лапки « ». Якщо є цитата в цитаті або в цитаті міститься слово в лапках, то зовнішні лапки – « », а внутрішні – “ ”.
- ініціали відділяються від прізвищ нерозривним пробілом (комбінація клавиш Ctrl+Shift+Пробіл);
- графіки, рисунки, фотографії слід вставляти в текст статті у відповідному масштабі як об'єкт. Положення об'єкта – «в тексті»;
- рисунки, створені у вбудованому у Microsoft Word редакторі рисунків, слід подавати як згруповані об'єкти.

СТРУКТУРА СТАТТІ:

рядок 1 – індекс УДК (Times New Roman, вирівнювання по лівому краю);

рядок 2 – назва тематичного розділу (вирівнювання по лівому краю);

рядок 3 – пустий рядок;

рядок 4 – назва статті (вирівнювання по центру, напівжирний шрифт, великі літери) може містити не більше 10 слів без скорочень, має розкривати сутність проблеми та бути цікавою широкому загалу науковців;

рядок 5 – прізвище, ініціали автора (-ів) статті (не більше трьох осіб); науковий ступінь, вчене звання (за наявністю), посада із зазначенням кафедри / лабораторії / відділення (вирівнювання по центру);

рядок 6 – місце роботи / навчання, адреса роботи / навчання, ORCID-код, електронна адреса автора (вирівнювання по центру); якщо автор не має ORCID-коду, його можна отримати за посиланням <https://orcid.org/>;

рядок 7 – пустий рядок;

абзац 1 – розширена анотація (1800 знаків без пробілів, міжрядковий інтервал – 1 см., абзацний виступ – 1,25 см.) та ключові слова (мінімум 5 слів), написані мовою статті;

пустий рядок;

абзац 2 – назва статті (напівжирний шрифт, усі літери великі), прізвище, ініціали автора, науковий ступінь, вчене звання, посада із зазначенням кафедри, місце роботи / навчання, адреса роботи / навчання, ORCID-код, електронна адреса

автора, **розширена анотація** (1800 – 2000 знаків без пробілів) та **ключові слова** (5 – 10 слів), написані **англійською мовою**. Переклад англійською мовою повинен бути достовірним (не машинним / не комп'ютерним).

У випадку, якщо стаття не українською мовою, обов'язково подаються: назва статті (напівжирний шрифт, усі літери великі), прізвище, ініціали автора / авторів, науковий ступінь, вчене звання, посада із зазначенням кафедри / лабораторії, місце роботи / навчання) адреса роботи / навчання, ORCID-код, електронна адреса автора, розширена анотація (1800 – 2000 знаків без пробілів) та ключові слова (5 – 10 слів) – українською мовою.

Структурні елементи тексту статті (з обов'язковим зазначенням в тексті):

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження / Introduction and current state of the research problem.

Важливо у вступній частині чітко сформулювати понятійний апарат, щоб уникнути його неоднозначного трактування. У вступі також викладаються особливості сучасного стану дослідження проблеми.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, де указати започаткування розв'язання цієї проблеми, на які опирається автор, а також обов'язкове виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячено статтю.

Редакція підтримує статті, у яких аналізуються результати досліджень наукових шкіл Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, з посиланням на них.

Мета і завдання дослідження / The purpose and objectives of the study.

Мета статті має чітко показувати предмет дослідження та бути конкретною (мета має бути одна!); далі – завдання (мінімум – 2-3).

Висловлюється головна ідея поданої публікації, яка суттєво відрізняється від сучасних уявлень про проблему, доповнює або поглиблює уже відомі підходи; звертається увага на введення до наукового обігу нових фактів, висновків, рекомендацій, закономірностей або уточнення відомих раніше, але недостатньо вивчених.

Методи дослідження / Research methods (можуть бути викладені у результатах дослідження).

Методи дослідження передбачають опис їх основного змісту, характеристик і показників, які вони фіксують, та одиниць вимірювання.

Увага! Сюди також входить інформація щодо організації дослідження, якісних та кількісних характеристик вибірки тощо. Якщо Ви досліджуєте, наприклад, рівні сформованості певного явища, обов'язково необхідно подати його характеристику. Цей пункт має містити вичерпну інформацію щодо процедури організації та проведення дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження / The statement of the main material research (може мати як теоретичну, так й емпіричну частини) здійснюється відповідно до завдань із повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Висновки і перспективи подальших досліджень / Conclusions and perspectives of further researches у цьому напрямку.

Текст статті має бути уважно **вчитаний і перевірений**. Статті друкуються в авторській редакції, тому відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОПИС ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

Список використаних джерел / References розміщується після тексту статті в порядку згадування; друкується через 1,5 інтервал, 14 кеглем, шрифтом Times New Roman і оформляється згідно з вимогами міждержавного стандарту ДСТУ 8302:2015.

References оформлюється за міжнародним бібліографічним стандартом **APA (American Psychological Association (APA) Style)**.

Транслітерація здійснюється незалежно від мови оригіналу відповідно Постанови кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 р. № 55 «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею» (для української мови) та вимог наказу ФМС Росії від 3 лютого 2010 р. №26 (для російської мови). Для автоматизації процесу транслітерації та складання бібліографічних посилань рекомендується використовувати online-сервіси:

- для україномовних джерел – <http://ukrlit.org/transliteratsiia#source=0JrQuNGX0LI=>;
- словник – <http://www.slovnyk.ua/services/translit.php>;
- для російськомовних джерел – <https://translate.meta.ua/translit/>;
- для інших мов застосовуються регіональні сервіси;
- для англійськомовних джерел транслітерація не застосовується
- для складання бібліографічних посилань <https://www.citethisforme.com>;
<https://vak.in.ua>

Посилання на джерела в тексті подаються в квадратних дужках [2, с. 25; 5, с. 33-34], у яких перша цифра вказує порядковий номер джерела в списку літератури, а друга – відповідну сторінку в цьому джерелі; одне джерело (без сторінок) відокремлюється від іншого крапкою з комою або дефісом [3; 4; 6; 8-10].

ПОРЯДОК ПОДАННЯ МАТЕРІАЛІВ:

Для опублікування статті необхідно надіслати електронною поштою до редакції збірника наступні матеріали:

- **наукову статтю**, оформлену відповідно вказаним вимогам у форматі *.RTF (додаток 1);
- **інформаційну довідку** про автора / авторів (додаток 2).

Приклад підпису файлів: **Іванов_стаття, Іванов_довідка**.

Редакційна колегія Журналу здійснює перевірку надісланих матеріалів на унікальність, з використанням відповідного програмного забезпечення та рецензування. У разі позитивного рішення, авторам адресується повідомлення про прийняття статті до друку та реквізити для оплати публікаційного внеску. В іншому випадку – повідомлення про необхідність доопрацювання або відхилення рукопису.

Статті аспірантів і магістрантів подаються з рецензією наукового керівника чи кафедри з рекомендацією до друку, завіреною печаткою закладу освіти або установи.

Редакція залишає за собою право на редагування текстів, зберігаючи при тому головні висновки та авторську стилістику.

УМОВИ ОПЛАТИ:

Публікація статей у науковому журналі здійснюється за рахунок фізичних і юридичних осіб.

Після підтвердження про прийняття статті до друку автор надсилає відскановану квитанцію про сплату публікаційного внеску на електронну адресу редакції: **ESS.journal.21@gmail.com**

Приклад підпису файлу: **Іванов_квитанція.**

Рукописи, що не відповідають зазначеним вимогам, розглядатися не будуть.

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ

Редакція наукового журналу «Освітньо-науковий простір»: вул. Тургенєвська, 8/14, НПУ імені М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна, 01054

Графік роботи: Пн.-Пт. 9.00 – 17.00 (крім святкових днів)

Контактний телефон: +38 (050)-698-01-84

E-mail: ESS.journal.21@gmail.com

Web: <https://ess.npu.edu.ua/>

Будемо раді бачити Вас серед авторів нашого журналу!

**Редакційна колегія наукового журналу
«ОСВІТНЬО-НАУКОВИЙ ПРОСТІР»
«EDUCATIONAL SCIENTIFIC SPACE» (ESS)**

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

УДК 373.3:37.015.31:57.081.1
Теорія і методика виховання

УЧАСТЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ПРИРОДООХОРОННІЙ РОБОТІ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Попова Т. В.

кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0931-1947-1074>
e-mail: turbar@gmail.com

© Попова Т. В., 2021

Анотація. Мовою статті (зі збереженням всіх структурних елементів тексту статті).

Обсяг: 1800 знаків без пробілів (250-300 слів).

Ключові слова: 5-10 ключових слів чи словосполучень, жодне з яких не дублює назву статті.

PARTICIPATION OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS IN ENVIRONMENTAL WORK AS IMPORTANT CONDITIONS FOR FORMATION OF ENVIRONMENTAL COMPETENCE

Tatiana Popova

Candidate of Pedagogical Sciences,
Lecturer at the Department of Pedagogy and Psychology of Educational Activity,
National Pedagogical Dragomanov University,
Pyrohova str., 9, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0931-1947-1074>
e-mail: turbar@gmail.com

© Popova T., 2021

Abstract. Англійською мовою (зі збереженням всіх структурних елементів тексту статті).

Обсяг: 1800 – 2000 знаків без пробілів (250-300 слів).

Key words: 5-10 ключових слів чи словосполучень, жодне з яких не дублює назву статті.

Текст статті: Наявність екологічної кризи, яка охопила всю планету, свідчить про те, що сучасне суспільство характеризується недосконалістю екологічних компетентностей. Для вирішення цієї проблеми...

Список використаних джерел:

1. Ванцовська О. А. Формування екологічної компетентності дітей в умовах дошкільного навчального закладу. *Таврійський вісник освіти*. 2011. № 1. С. 47-54.
2. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. Москва : Издательский центр «Академия», 1998. 54 с.

References¹:

1. Vantsovska O. A. (2011). Formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti ditei v umovakh doshkilnoho navchalnoho zakladu [Formation of ecological competence of children in the conditions of preschool educational institution]. *Taurian Bulletin of Education*. Vol. 1. P. 47-54 [in Ukrainian].
2. Polat E. S. (1998). Novyye pedagogicheskie i informatsionnyie tehnologii v sisteme obrazovaniya [*New pedagogical and information technologies in the education system*]. Moskva : Izdatelskiy tsentr «Akademiya». P. 154 [in Russian].

¹ Оформлення за міжнародним бібліографічним стандартом **APA (American Psychological Association) style**

Додаток 2

ІНФОРМАЦІЙНА ДОВІДКА ПРО АВТОРА / АВТОРІВ

Інформація про автора / авторів	Українською мовою	Англійською мовою
Прізвище, ім'я, по батькові (повністю)		
Науковий ступінь		
Учене звання		
Посада		
Кафедра (без скорочень)		
Місце роботи, місто: заклад вищої освіти або наукової установи (без скорочень)		
Адреса надсилання видання (відділення «Нової пошти»)		
Електронна адреса		
Номер контактного телефону		
ID у системі наукової ідентифікації (за наявності – вказати, за відсутності – можна зареєструватись)		
ORCID (http://orcid.org/) (вказати обов'язково)		
Назва (тема) статті		
Назва тематичного розділу журналу		

Наукове видання / Scientific publication

**ОСВІТНЬО-НАУКОВИЙ ПРОСТІР
EDUCATIONAL SCIENTIFIC SPACE**

Науковий журнал / Scientific Journal

Випуск 1 (1 – 2021) / Issue 1 (1 – 2021)

Засновник і видавець / Founder and publisher:

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова /
National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine)

Співзасновник / Co-founder:

ГО «Українська асоціація педагогів і психологів дошкільної, початкової та позашкільної освіти» /
NGO «Ukrainian Association of Teachers and Psychologists of Preschool,
Primary and Extracurricular Education»

Виходить з 2021 р.

Періодичність / Frequency:

2 рази на рік / 2 times a year

Адреса редакції / Editorial office address:

01054, вул. Тургенєвська, 8/14, педагогічний факультет,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ (Україна) /
01054, Turgenyevska Street 8/14, Faculty of Pedagogy and Psychology,
National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine)

Контакти / Contacts:

тел./tel.: +38 (50) 698-01-84

e-mail: ESS.journal.21@gmail.com; web: <https://ess.npu.edu.ua/>

Редагування та коректура / Literary editor

Бібліографічне редагування / Bibliographic editor

Раїса Шулигіна / Raisa Shulyhina

Комп'ютерний дизайн / Computer design

Олена Щербина / Olena Shcherbyna

Підписано до друку 29.03.2021. Формат 70x100 ¹/₁₆.

Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура PT Serif.

Умовн. друк. аркушів – 11,38. Обл.-вид. аркушів – 9,97. Тираж 300 прим.

Видавець і виготовлювач: ТОВ «Видавництво Ліра-К»

Свідоцтво № 3981, серія ДК.

03142, м. Київ, вул. В. Стуса, 22/1

тел./факс (044) 247-93-37; (050) 462-95-48

Сайт: lira-k.com.ua, редакція: zv_lira@ukr.net